

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

امام علی در منابع اهل سنت

گروهی از نویسندگان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

امام علی علیه السلام در منابع اهل سنت

نویسنده:

اداره کل پژوهش های اسلامی رسانه

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۰	امام علی علیه السلام در منابع اهل سنت
۱۰	مشخصات کتاب
۱۱	اشاره
۱۳	فهرست مطالب
۲۰	دیباچه
۲۱	فصل اول: علی علیه السلام در قرآن
۲۲	نگین علوی
۲۴	رسالت ابلاغ ولایت؛ شرط اتمام رسالت
۲۷	خشتودی پروردگار
۲۹	خوابگه پیامبر
۳۲	پاداش ایمان
۳۳	اخلاص عمل؛ تمام ثروت علی علیه السلام
۳۴	علی علیه السلام، جان من و من، جان اویم
۳۷	علی علیه السلام و پیام برائت
۳۹	مہتر خوبان
۴۰	انسان مداری علی علیه السلام
۴۲	طلوع ولایت
۴۳	با راست گویان
۴۴	برترین صدیق
۴۶	پیشتاز
۴۷	قافله سالار
۴۹	مزد رسالت
۵۲	محبوب قلب ها

۵۴	پیشتازان
۵۶	بهای سخن
۶۰	درود خدا
۶۲	دریای نور
۶۳	نور دانش
۶۶	بر تخت بهشت
۶۷	پشتیبان رسول
۶۹	شاهد
۷۱	شوق وصال
۷۲	تمام ایمان و تمام کفر
۷۴	سر منزل
۷۵	آینه خدانما
۷۷	درود خدا
۷۸	دشمنی برای خدا
۸۰	راه راست
۸۲	دریا دلان
۸۳	شرط هدایت
۸۴	سوز دعا
۸۶	اعراف
۸۸	در شجاعت شیر ربانیستی
۹۰	خاندان پاک
۹۲	دشمنان علی علیه السلام مورد لعن خدا
۹۳	کعبه ایمان
۹۴	پیروان رسول
۹۵	رسوایی منافقان
۹۶	یگانه مؤمن

۹۷	باب سلم
۹۹	شاخه طوبی
۱۰۰	نخستین پیروان
۱۰۲	بت شکن
۱۰۳	نور بر نور
۱۰۵	بهشت زمین
۱۰۶	رهنما
۱۱۰	کلام حق
۱۱۱	جانشین شایسته
۱۱۶	دست انتقام الهی
۱۱۷	مردود شدگان مخالف جانشینی علی علیه السلام
۱۱۸	بیعت رضوان
۱۲۰	امام راکعان
۱۲۴	صدرنشین
۱۲۷	فصل دوم: علی علیه السلام در سخن پیامبر اسلام
۱۲۷	علی؛ صراط مستقیم
۱۲۸	دانش علی
۱۲۸	علی؛ دروازه دانش
۱۲۸	علی؛ فاروق دین
۱۲۹	عبادت بی ولای علی؛ عبادت بی روح و جان
۱۳۰	شکوه علی
۱۳۰	پاداش ضربت شمشیر علی علیه السلام
۱۳۱	علی علیه السلام؛ بهترین فرد بشر
۱۳۱	علی علیه السلام و شیعیانش؛ رستگاران روز جزا
۱۳۲	اطاعت از علی علیه السلام؛ اطاعت از خدا
۱۳۲	علی علیه السلام همواره با حق و حق همواره با علی علیه السلام است

- ۱۳۳ علی علیه السلام با قرآن و قرآن با علی علیه السلام
- ۱۳۳ نظر به علی علیه السلام ؛ عبادت
- ۱۳۳ ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله در صلب علی
- ۱۳۴ دوست دار علی؛ دوست دار خدا و نبی
- ۱۳۴ پاداش دوستان علی علیه السلام و کیفر دشمنانش
- ۱۳۶ رفتار با علی؛ رفتار با نبی
- ۱۳۸ فصل سوم: سیمای امام علی علیه السلام از نگاه دیگران
- ۱۳۸ اشاره
- ۱۳۸ معاویه بن ابی سفیان هم گریست
- ۱۳۹ دانش علی بن ابی طالب علیه السلام
- ۱۴۰ علی علیه السلام از تورات می گوید
- ۱۴۱ عمر بن خطاب و علی علیه السلام
- ۱۴۲ علی علیه السلام، نخستین ایمان آورنده به رسول خدا صلی الله علیه و آله
- ۱۴۳ علی علیه السلام؛ دایر مدار حق
- ۱۴۴ علی علیه السلام از منظر نویسندگان
- ۱۴۴ اشاره
- ۱۴۵ میخائیل نعیمه
- ۱۴۶ جبران خلیل جبران
- ۱۴۷ گابریل آنکیری
- ۱۴۸ عباس محمود العقاد
- ۱۴۸ احمد امین مصری
- ۱۴۹ علی الوردی
- ۱۴۹ امام شافعی
- ۱۴۹ ایلیاپاولویچ پتروشفسکی
- ۱۴۹ بارون کارادیفو
- ۱۵۱ توماس کارلایل

- ۱۵۲ سلیمان کتانی
- ۱۵۲ سلیمان بن ابراهیم قندوزی
- ۱۵۳ ابن جوزی
- ۱۵۳ نرسیسان
- ۱۵۳ جورج جرداق
- ۱۵۶ ابن ابی الحدید
- ۱۵۷ محمد عبده
- ۱۵۷ ردولف ژایگر
- ۱۶۲ فصل چهارم: علی علیه السلام و خلفا
- ۱۶۲ اشاره
- ۱۶۲ علی علیه السلام دلسوز امت
- ۱۶۴ علی علیه السلام در زمان ابوبکر بن ابی قحافه
- ۱۶۴ جنگ با روم
- ۱۶۴ پرسش نصرانی ها
- ۱۶۵ آیه تحریم شراب
- ۱۶۶ علی علیه السلام در زمان عمر بن خطاب
- ۱۶۶ سرزمین سواد
- ۱۶۶ سهم یک سال از بیت المال
- ۱۶۷ سهم خلیفه از بیت المال
- ۱۶۸ شراب خواری قدامه
- ۱۶۹ علی علیه السلام در زمان عثمان بن عفان
- ۱۶۹ تعیین زمان حمل و شیردهی مادر
- ۱۶۹ هشدار به خلیفه
- ۱۷۱ کتاب نامه
- ۱۷۹ درباره مرکز

مشخصات کتاب

امام علی علیه السلام در منابع اهل سنت

کد: ۴۱۱

نویسنده: گروهی از نویسندگان

ویراستار: فاطمه شیخ زاده

تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ناشر: دفتر عقل

چاپ: زلال قلم

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۸

شمارگان: ۲۰۰۰

بها: ۲۲۰۰۰ ریال

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- کتابشناسی

موضوع: علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق -- احادیث اهل سنت -- کتابشناسی

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.ir

تلفن: ۰۲۵۱-۲۹۱۹۶۷۰-۲۵۱ دورنگار: ۲۹۱۵۵۱۰

شابک: ۹۶۴-۹۶۸۷۳-۴-۳-۹۶۸۷۳-۴-۳ ISBN: ۹۶۴

رده بندی دیویی: ۰۱۶/۲۹۷۹۵۱

رده بندی کنگره: ۱۳۹۰ ۸ الف ۱۱۷ ک / Z۸۵۴۵

ص: ۱

اشاره

امام علی علیه السلام در منابع اهل سنت

ص: ۲

فهرست مطالب

فهرست مطالب ۱

دبیاچه ۸

فصل اول: علی علیه السلام در قرآن ۱

نگین علوی ۱

رسالت ابلاغ ولایت؛ شرط اتمام رسالت ۳

خشنودی پروردگار ۶

خوابگاه پیامبر ۸

پاداش ایمان ۱۱

اخلاص عمل؛ تمام ثروت علی علیه السلام ۱۲

علی علیه السلام، جان من و من، جان اویم ۱۳

علی علیه السلام و پیام برائت ۱۶

مهتر خوبان ۱۸

انسان مداری علی علیه السلام ۱۹

طلوع ولایت ۲۱

با راست گویان ۲۲

برترین صدیق ۲۴

ص: ۳

پشتاز ۲۵

قافله سالار ۲۶

مزد رسالت ۲۸

محبوب قلب ها ۳۱

پشتازان ۳۳

بهای سخن ۳۶

درود خدا ۳۹

دریای نور ۴۱

نور دانش ۴۳

بر تخت بهشت ۴۵

پشتیان رسول ۴۶

شاهد ۴۸

شوق وصال ۵۰

تمام ایمان و تمام کفر ۵۱

سر منزل ۵۳

آئینه خدانما ۵۴

درود خدا ۵۶

دشمنی برای خدا ۵۸

ص: ۴

راه راست ۵۹

دریا دلان ۶۲

شرط هدایت ۶۳

سوز دعا ۶۴

اعراف ۶۵

در شجاعت شیر ربانیستی ۶۷

خانندان پاک ۷۰

دشمنان علی علیه السلام مورد لعن خدا ۷۱

کعبه ایمان ۷۳

پیروان رسول ۷۴

رسوایی منافقان ۷۴

یگانه مؤمن ۷۶

باب سلم ۷۷

شاخه طوبی ۷۸

نخستین پیروان ۸۰

بت شکن ۸۱

نور بر نور ۸۳

بهشت زمین ۸۴

ص: ۵

رهنما ۸۶

کلام حق ۸۹

جانشین شایسته ۹۱

دست انتقام الهی ۹۵

مردود شدگان مخالف جانشینی علی علیه السلام ۹۷

بیعت رضوان ۹۸

امام راکعان ۱۰۰

صدرنشین ۱۰۴

فصل دوم: علی علیه السلام در سخن پیامبر اسلام ۱۰۶

علی؛ صراط مستقیم ۱۰۶

دانش علی ۱۰۷

علی؛ دروازه دانش ۱۰۷

علی؛ فاروق دین ۱۰۷

عبادت بی ولای علی؛ عبادت بی روح و جان ۱۰۸

شکوه علی ۱۰۹

پاداش ضربت شمشیر علی علیه السلام ۱۰۹

علی علیه السلام؛ بهترین فرد بشر ۱۱۰

علی علیه السلام و شیعیانش؛ رستگاران روز جزا ۱۱۰

ص: ۶

اطاعت از علی علیه السلام؛ اطاعت از خدا ۱۱۱

علی علیه السلام همواره با حق و حق همواره با علی علیه السلام است ۱۱۱

علی علیه السلام با قرآن و قرآن با علی علیه السلام ۱۱۲

نظر به علی علیه السلام؛ عبادت ۱۱۲

ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله در صلب علی ۱۱۳

دوست دار علی؛ دوست دار خدا و نبی ۱۱۳

پاداش دوستان علی علیه السلام و کیفر دشمنانش ۱۱۴

رفتار با علی؛ رفتار با نبی ۱۱۵

فصل سوم: سیمای امام علی علیه السلام از نگاه دیگران ۱۱۷

معاویه بن ابی سفیان هم گریست ۱۱۷

دانش علی بن ابی طالب علیه السلام ۱۱۸

علی علیه السلام از تورات می گوید ۱۲۰

عمر بن خطاب و علی علیه السلام ۱۲۰

علی علیه السلام، نخستین ایمان آورنده به رسول خدا صلی الله علیه و آله ۱۲۱

علی علیه السلام؛ دایره مدار حق ۱۲۲

علی علیه السلام از منظر نویسندگان ۱۲۳

میخائیل نعیمه ۱۲۳

جبران خلیل جبران ۱۲۴

گابریل آنکیری ۱۲۵

عباس محمود العقاد ۱۲۶

احمد امین مصری ۱۲۷

علی الوردی ۱۲۷

امام شافعی ۱۲۷

ایلیا پاولویچ پتروشفسکی ۱۲۷

بارون کارادیفو ۱۲۸

توماس کارلایل ۱۲۸

سلیمان کتانی ۱۲۹

سلیمان بن ابراهیم قندوزی ۱۲۹

ابن جوزی ۱۳۰

نرسیسان ۱۳۰

جورج جرداق ۱۳۰

ابن ابی الحدید ۱۳۲

محمد عبده ۱۳۳

ردولف ژایگر ۱۳۳

فصل چهارم: علی علیه السلام و خلفا ۱۳۸

علی علیه السلام دلسوز امت ۱۳۸

ص: ۸

علی علیه السلام در زمان ابوبکر بن ابی قحافه ۱۴۰

جنگ با روم ۱۴۰

پرسش نصرانی ها ۱۴۰

آیه تحریم شراب ۱۴۱

علی علیه السلام در زمان عمر بن خطاب ۱۴۲

سرزمین سواد ۱۴۲

سهم یک سال از بیت المال ۱۴۲

سهم خلیفه از بیت المال ۱۴۳

علی، هم عین الله است و هم یدالله ۱۴۳

شراب خواری قدامه ۱۴۴

علی علیه السلام در زمان عثمان بن عفان ۱۴۵

تعیین زمان حمل و شیردهی مادر ۱۴۵

هشدار به خلیفه ۱۴۵

کتاب نامه ۱۴۷

ص: ۹

سائلی را گفت آن پیر کهن

چند از مردان حق گویی سخن

گفت خوش باشد زبان را بر دوام

تا بگوید ذکر ایشان را مدام

جز علی علیه السلام، مرد حق کیست؟ قرآن ناطق، عدل مجسم، حقیقت مسلم، راز عالم، سرّ آدم، امام برحق، وصی مطلق،...
چه می گویم!؟

شناخوانی اش چون تواند بشر

که خلاق عالم شناخوان اوست

او به فرموده قرآن، «نبأ عظیم» و «صراط مستقیم» است، از «سابقون» است، ولی الله اعظم، ختم نبوت خاتم، مکمل رسالت
مرسل، علیم قرآن، تنزیل ناطق، برترین صادق، بهترین نعمت، نقطه بسم الله، نفس نبی، خیرالبشر و... است.

در منزلت منازل او تنزیل

جبریل و کتاب و محکّمات و احکام

خوش تر آنکه چهره قرآن ناطق را در قرآن و نگاه راست گویان جست وجو کنیم. این مجموعه، به کوشش پژوهشگران
ارجمند جناب حجت الاسلام و المسلمین محمدعلی محمدی و آقایان محمدرضا رضوانی پور و محمدیان بدین منظور فراهم
آمده است. امید که مشتاقان به بهترین شکل از آن بهره جویند.

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

برو ای گدای مسکین در خانه علی زن

که نگین پادشاهی دهد از کرم گدا را

نماز ظهر به پایان رسیده بود، ولی رسول خدا صلی الله علیه و آله و شماری از یارانش هنوز در مسجد بودند که فقیری وارد شد و از حاضران کمک خواست. سکوتی سنگین بر مسجد سایه افکند و یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله سر به زیر انداختند. امیر مؤمنان، علی علیه السلام که در آن هنگام مشغول خواندن رکوع نمازش بود، با انگشت میانه اش به انگشتی که در دست داشت، اشاره کرد. فقیر که مقصود او را دریافته بود، نزدیک رفت و انگشت را از انگشت مبارک ایشان درآورد و لبخندی بر لبانش نقش بست. در این هنگام که آثار رضایت و شادمانی در چهره ملکوتی پیامبر رحمت نمایان شده بود، دست بر دعا برداشت:

الهی! برادرم موسی از تو درخواست کرد که خدایا! مرا شرح صدر عطا فرما و کارم را آسان کن و گره از زبانم بگیر تا سخنم را دریابند و از خاندانم برای من وزیری قرار ده؛ هارون، برادرم را. به وسیله او

یاری ام کن و او را در کارها با من همراه ساز. (۱) الهی! برای او در قرآن چنین نازل کردی: «و ای موسی! به زودی بازوان تو را به برادرت قوی می کنیم و به شما قدرت می دهیم تا به شما دست نیابند.» (۲) خدایا! من، محمد صلی الله علیه و آله، پیامبر و برگزیده تو هستم. پروردگارا! مرا شرح صدر عطا فرما و کارم را آسان کن و از خاندانم برای من وزیری قرار ده؛ علی علیه السلام را، تا به او پشت گرم شوم... .

ابوذر غفاری، یار برگزیده پیامبر، پس از بیان این روایت ادامه می دهد: (۳) «به خدا قسم! هنوز سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله تمام نشده بود که فرشته وحی نازل شد:

إِنَّمَا وَرِثِكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ. (۴)

به درستی که تنها سرپرست شما، خداوند و رسولش هستند و آنان که نماز به پا می دارند و در حال رکوع، زکات می دهند.

قرآن شناسان شیعه و مفسران بزرگ اهل سنت، نزول این آیه را درباره شاه مردان، شیر یزدان، حیدر خیرگشا، علی علیه السلام می دانند. (۵)

ص: ۲

۱- نک: طه: ۲۶ - ۳۲.

۲- نک: قصص: ۳۵.

۳- حسن بن ابی الحسن دیلمی، ارشادالقلوب، انتشارات شریف رضی، ۱۴۱۲ هـ - ق، ج ۲، ص ۲۲۰.

۴- نک: مائده: ۵۵.

۵- نک: عبدالرحمن بن ابی بکر سیوطی، الدر المنثور، بیروت، دارالفکر، ۱۳۷۲، ج ۲، صص ۲۹۳ و ۲۹۴؛ محمدحسین طباطبایی، المیزان فی تفسیر القرآن، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجا، ۱۳۶۷، ج ۶، ص ۱۶؛ واحدی نیشابوری، اسباب النزول، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۰ هـ - ق، صص ۱۳۳ و ۱۳۴؛ محمد بن علی قاضی شوکانی، فتح الغدیر الجامع بین فنی الدرایه و الروایه من علم التفسیر، مصر، شرکت چاپ خانه مصطفی بابی حلبی و پسران، ۱۳۸۳ هـ - ق، ج ۲، ص ۵۳؛ شهاب الدین محمود بن عبدالله آلوسی بغدادی، تفسیر روح المعانی، بیروت، التراث العربی، ۱۳۶۴، ج ۶، ص ۱۶۷؛ فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، رشدیة، ج ۳، ص ۳۲۴؛ برای اطلاع بیشتر نک: نورالله شوشتری، احقاق الحق، ج ۲، صص ۳۹۹ و ۴۱۰؛ علامه عبدالحسین امینی، الغدیر، تهران، کتاب خانه بزرگ اسلامی، ۱۳۶۸، ج ۲، صص ۵۲ و ۵۳.

باز باش ای باب رحمت تا ابدبارگاه «ما له کفوا احد»

باز باش ای باب بر جویای بابتا رسند از تو قشور اندر لباب(۱)

علی را سزد افسر «انما» که تشریف حق جمله ارزان اوست

به وصفش چه جای سخن گفتن استدر آنجا که تنزیل در شأن اوست(۲)

با توجه به روایاتی که در این باره نقل شده، می توان دریافت که با وجود برخی تفاوت ها، روح واحدی بر این روایات حاکم است. برای مثال، در روایتی آمده است:

قومی از یهود ایمان آوردند و وقتی درباره جانشین پیامبر پرسیدند، این آیه نازل شد. پس آنگاه که وارد مسجد شدند، دریافتند که مقصود از آیه، علی علیه السلام است که در رکوع انگشتر خود را به سائل بخشیده است.(۳)

رسالت ابلاغ ولایت؛ شرط اتمام رسالت

رسالت ابلاغ ولایت؛ شرط اتمام رسالت

کاروان از مکه بازمی گشت و سلطان شرق، اشعه های طلایی خویش را نثار قدوم کاروانیان می کرد. صدای زنگ شتران که به آرامی پیش می رانند، حیات را در دشت جاری می ساخت. کاروان بزرگ حاجیان

ص: ۳

۱- جلال الدین محمد بن محمد مولوی، مثنوی معنوی، تهران، کتاب نسکا، ۱۳۸۴، دفتر اول.

۲- محمدباقر برقی، سخنوران نامی معاصر، تهران، امیرکبیر، ۱۳۳۶، ج ۱، ص ۸۶.

۳- شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البیت، قم، ۱۴۰۹ هـ. ق، ج ۹، ص ۴۷۸.

که اینک اعمال حج خود را به پایان برده بود، دل کویر تشنه را می شکافت و پیش می رفت که ناگاه آیه «بلاغ» نازل شد: (۱)

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ. (مائده: ۶۷)

ای رسول خدا! آنچه را از سوی پروردگارت بر تو نازل شده است، ابلاغ کن که اگر چنین نکنی، رسالت خود را به انجام نرسانده ای و خداوند تو را از شر مردم حفظ می کند. آری، گروه کافران را هدایت نمی کند.

به راستی، مگر از سوی خداوند چه چیزی بر پیامبر نازل شده بود که اگر آن را به گوش مردمان نمی رساند، پیامبری خود را ناتمام گذاشته بود؟ رهبر کاروان دستور توقف داد. آنان که پیشاپیش کاروان بودند، ایستادند و آنها که در پی کاروان می آمدند، به آن پیوستند. تابش سوزان آفتاب چنان بود که مردم، بخشی از ردای خود را بر سر و بخشی دیگر را زیر پای خود پهن کرده بودند.

پس از به جای آوردن نماز ظهر، پیامبر بر بلندایی فراهم آمده از جهاز شتر ایستاد و چنین سخن گفت:

مردم! من دو چیز گرانمایه در بین شما برجای می گذارم. با دو یادگار من چگونه رفتار می کنید؟... یکی کتاب خدا که یک طرف آن نزد

ص: ۴

۱- آیه در سرزمین «رابغ» - که هم اکنون بر سر راه مکه به مدینه و در سه میلی «جحفه» است - در محلی به نام غدیر خم نازل شد. جعفر سبحانی، فروغ ابدیت، قم، نشر دانش اسلامی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۴۷۳.

خداوند و طرف دیگر آن در دست شماسست و دیگری خاندان و اهل بیت من. خداوند مرا آگاه ساخته است که این دو هرگز از هم جدا نخواهند شد. ای مردم! بر قرآن و عترت من پیشی نگیرید و در عمل به دستورهای این دو کوتاهی نوزید که هلاک می شوید.

در این هنگام دست علی علیه السلام را گرفت و او را به همه مردم معرفی کرد. سپس ادامه داد: «بر مؤمنان سزاوارتر از خود آنان کیست؟» مردم گفتند: «خدا و پیامبر او داناترند.» پیامبر فرمود:

خداوند، مولای من و من، مولای مؤمنان هستم و از خودشان بر آنها سزاوارترم؛ پس هر کس من سرپرست و رهبر او هستم، علی علیه السلام سرپرست و رهبر اوست. خدایا! کسانی که علی علیه السلام را دوست دارند، دوست بدار و دشمن کسانی باش که او را دشمن دارند. (۱)

پس از سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله، مردم دسته دسته آمدند و با علی علیه السلام به عنوان خلیفه پیامبر پیمان بستند.

یا علی، آقا تویی، مولا تویی، سرور تویی

سرّ تویی، افسر تویی، اول تویی، آخر تویی (۲)

آن روز، هجدهم ذی القعدة سال دهم هجرت بود که به «عید غدیر خم» مشهور شد.

همه مفسران شیعه و بسیاری از قرآن شناسان اهل سنت، احادیث

ص: ۵

۱- تاریخ نویسان مسلمان، واقعه غدیر را به گونه های مختلف نقل کرده اند. دانشمند فرزانه، علامه امینی نام آنان را در کتاب الغدیر آورده است و شاعر اهل بیت حاج شیخ محمدعلی انصاری در دیوان خود ص ۴۲۹ سخنان رسول خدا صلی الله علیه و آله را به نظم کشیده است.

۲- سیدرضا باقر منش ثابت.

مربوط به نزول این آیه در روز عید غدیر را آورده اند. (۱)

خشنودی پروردگار

خشنودی پروردگار

پس از آنکه مراسم اعلام وفاداری مردم به امیرمؤمنان و بیعت آنان با آن حضرت به پایان رسید، این آیه که به آیه «اکمال» مشهور است، نازل شد:

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا. (مائده: ۳)

امروز دین شما را کامل کردم و نعمتم را بر شما تمام ساختم و آیین اسلام را برایتان برگزیدم.

سرور امکان، شه خوبان، امیر اهل ایمان

مظهر یزدان، علی، شاهنشاه دنیا و دینم

در غدیر «الیوم اکملت» آمد از حی قدیرم

در أخذ «لاسیف الا» از دم روح الامینم (۲)

پس از نزول آیه، پیامبر فرمود:

الله اکبر بر تکمیل دین و اتمام نعمت پروردگار و خشنودی خداوند از

ص: ۶

۱- نک: اسباب النزول، ص ۱۳۵؛ روح المعانی، ج ۳، صص ۳۵۹ و ۳۶۰؛ شیخ سلیمان قندوزی حنفی، ینایع الموده، کاظمین، دارالکتب العراقیه، ۱۳۸۵ ه. ق، ج ۸، ص ۱۲۰؛ فتح الغدیر الجامع بین فنی الدرايه و الروایه، ج ۲، ج ۲، ص ۶۰؛ محمد عبده، المنار، مصر، چاپ خانه منار، ج ۱، ج ۶، ص ۴۶۳؛ الدرالمشور، ج ۲، ص ۲۹۸؛ مجمع البیان، ج ۳، ص ۳۴۴؛ الحافظ محمد بن یوسف گنجی شافعی، کفایه الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب، تهران، دار احیاء التراث، ۱۳۶۲، ص ۵۰.

۲- مهدی الهی قمشه ای، دیوان اشعار، تهران، برادران علمی، ۱۳۶۶، ص ۲۷۸.

رسالت من و ولایت علی علیه السلام بعد از من... (۱).

هرچند عده ای احتمال داده اند این آیه در روز عرفه پس از فتح مکه و در حج اکبر نازل شده باشد، (۲) ولی روایات بسیاری بر نزول آن در غدیر خم دلالت دارد. (۳)

عید غدیر یکی از اعیاد بزرگ است. ابوهریره در روایتی می گوید: «هر کس این روز را روزه بگیرد، خداوند ثواب شصت ماه عبادت به او عطا می کند». (۴)

واقعه غدیر خم، بزرگ ترین سند برتری امام مؤمنان بر دیگر اصحاب بوده است. امیر مؤمنان، علی صلی الله علیه و آله نیز در جلسه شورای

ص: ۷

۱- مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۴۶؛ الغدیر، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ج ۱، ص ۲۳۲، به نقل از: حافظ ابونعیم اصفهانی، ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام .

۲- نک: الدر المنثور، ج ۲، ص ۲۵۸.

۳- نک: مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۴۶؛ الدر المنثور، ج ۲، ص ۲۵۸؛ عبدعلی بن جمعه عروسی حویزی، تفسیر نورالثقلین، قم، چاپخانه علمیه، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۵۸۹؛ الغدیر، چاپ ایران، ج ۱، ص ۲۳۰. الغدیر روایات فراوانی از علمای اهل سنت نقل کرده است که به چند سند آن اشاره می کنیم: الف) حافظ ابونعیم اصفهانی در کتاب ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام؛ ب) شیخ الاسلام حموئی جوینی در فرائد السمطین؛ ج) ابوالفتح نطنزی در الخصائص العلویه، قم، دارالغدیر، ۱۳۸۱؛ د) حافظ ابی بکر احمد خطیب بغدادی، تاریخ بغداد، بیروت، دارالکتب العربی، جزء ۸، ص ۲۹۰؛ ه) الدر المنثور، ج ۲، ص ۲۵۹؛ و) المنار، ج ۶، ص ۱۵۴. اینها آورده اند که رسول خدا صلی الله علیه و آله پس از نزول این آیه، ۸۱ روز زنده بود. اگر رحلت پیامبر را طبق عقیده مشهور اهل سنت و بعضی از روایات شیعه، دوازدهم ربیع الاول بدانیم، نزول آیه در روز عید غدیر بوده است. برای توضیح بیشتر نک: ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ۱۳۷۳، ج ۴، ص ۲۶۶؛ الغدیر، ج ۱، ص ۲۳۰.

۴- اسماعیل بن کثیر دمشقی، البدایه و النهایه، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ۱۴۱۲ هـ. ق، جزء ۵، ص ۲۳۳؛ تاریخ بغداد، ج ۸، ص ۲۹۰.

خلافت - که پس از درگذشت خلیفه دوم برگزار شد - و دوران خلافت عثمان و همچنین ایام حکومت خود، این واقعه را به عنوان حجت و دلیلی بر امامت خویش و جانشینی پیامبر بیان می فرمود. (۱)

به غوغای غدیر خم ندیدید به دست شه چو شاهینم نشیمن؟

نه با آن خطبه «من کنت مولاه» علی را برد بر اعلا و اعلن؟

نه خود فریاد «بخا بخ» کشیدید؟ من اینها شور خوانم یا که شیون؟

چه شد عهد خدا بر من شکستید الا ای حاسدانِ عهدبشکن (۲)

خوابگه پیامبر

خوابگه پیامبر

آن شب، شصت نفر از بهترین جنگاوران قریش، خانه پیامبر را محاصره کرده بودند تا براساس نقشه قبلی، کار را یکسره کنند. وقتی فرشته وحی، رسول خدا صلی الله علیه و آله را از این نقشه شوم آگاه کرد، (۳) آن حضرت از علی علیه السلام خواست که در بستر او بخوابد و خود راه هجرت در پیش گرفت. وصی نبی نیز با کمال افتخار آماده جانبازی در راه دوست شد.

در راه دوست کشته شدن آرزوی ماست

دشمن اگرچه تشنه به خون گلوی ماست

ص: ۸

۱- الغدیر، ج ۱، ص ۱۵۹ به بعد، اسناد این دلیل آوری های حضرت را آورده است.

۲- محمد حسین شهریار، دیوان شهریار، تهران، زرین نگاه، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۳۳۷.

۳- آیه سی ام سوره انفال در آن زمان نازل شد: «ای پیامبر! به یاد آر [هنگامی که کافران با تو مکر می کردند تا تو را زندانی کنند، بکشند یا تبعید نمایند. آنان با خدا از در حيله وارد می شوند و خداوند نیز با آنان مکر می کند و خدا بهترین مکرکنندگان است].»

آنگاه که او در بستر آرمید، زبانش به اشعاری مترنم بود که آن را تنها شب می شنید.

شب شفته است مناجات علیجوشش چشمه عشق ازلی

عشق بازی که هم آغوش خطر خفت در خوابگه پیغمبر(۱)

ترجمه قسمتی از اشعار آن حضرت چنین است: «با جان خویش کسی را از خطر رهاندم که بهترین انسان روی زمین و بهترین زائر کعبه و حجرالاسود است. من در جای او آماده شهادت و اسارت، اما آنان چه می توانند کنند، که خداوند نگاه دار من است.»(۲)

در این هنگام، خداوند به جبرئیل و میکائیل فرمود: «من بین شما دو تن عقد اخوت بسته ام. عمر یکی از شما از دیگری طولانی تر خواهد بود. کدام یک حاضرید جان خود را فدای دیگری کنید؟» وقتی هیچ یک حاضر نشدند، خداوند فرمود: «آیا شما مانند علی بن ابی طالب نیستید؟ بین او و محمد صلی الله علیه و آله عقد برادری بستم. علی علیه السلام به جای پیامبر خوابید و جان خود را فدای او کرد. به زمین فرود آید و او را از دشمن حفظ کنید.»

در این هنگام، جبرئیل بالای سر و میکائیل پایین پای معلم فرشتگان قرار گرفت و جبرئیل ندا داد: «درود بر فردی چون تو ای علی علیه السلام!

ص: ۹

-
- ۱- دیوان شهریار، ج ۱، ص ۶۵۰.
 - ۲- الغدیر، ج ۲، ص ۴۸، به نقل از: عبدالرحمان بن علی بن جوزی، تذکره الخواص، نجف، ص ۲۱؛ حاکم نیشابوری، مستدرک، بیروت، دارالمعرفه، ج ۳، ص ۴.

خداوند بر فرشتگان به تو افتخار می کند» (۱).

به جز علی که نموده است جان فدای رسول

به شهر مکه و خوابیده جای آن سرور (۲)

پس از این فداکاری بزرگ، آیه زیر نازل شد:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ. (بقره: ۲۰۷)

برخی از مردم برای رضایت خدا با جان خود با خدا معامله می کنند و خداوند با بندگان، مهربان است.

شبی که علی علیه السلام به جای پیامبر در بستر ایشان خوابید، به «لیله المبیت» مشهور است (۳) و دانشمندان و قرآن شناسان شیعه و سنی، نزول این آیه را در ليله المبیت می دانند، (۴) چنان که ابن ابی الحدید نوشته است: «به جز آنان که مسلمان نیستند و سبک مغزان، کسی ماجرای ليله

ص: ۱۰

-
- ۱- کفایه الطالب، ص ۲۳۹؛ الغدیر، ج ۲، ص ۴۸، به نقل از: محمد بن محمد غزالی، احیاء العلوم، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۲، ج ۳، ص ۲۳۸؛ تذکره سبط بن جوزی، ص ۲۱.
 - ۲- محمد علی انصاری قمی، دیوان اشعار، بخش قصاید، ص ۲۳۸.
 - ۳- پیامبر آن شب به غار «ثور» پناه برد و سه شب در آنجا ماند. در این مدت علی علیه السلام به حضور آن حضرت می رسید. در شب سوم که آخرین دیدار علی علیه السلام و رسول خدا صلی الله علیه و آله در مکه بود، رسول الله صلی الله علیه و آله به وی دستور داد امانات مردم را که نزد پیامبر بوده، به آنان برگرداند. علی علیه السلام پس از بازگرداندن امانات، چند روز بعد راهی مدینه شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله در راه مدینه در روستایی به نام «قبا» توقف کرد تا علی علیه السلام رسید و آنگاه به اتفاق وی وارد مدینه شدند. نک: فروغ ابدیت، ج ۱، فصل ۲۵
 - ۴- نک: محمد بن عمر فخر رازی، تفسیر کبیر، تهران، اساطیر، ۱۳۷۱، ج ۳، جزء ۵، ص ۲۰۴، ذیل همین آیه؛ مجمع البیان، ج ۱، ص ۵۳۹؛ کفایه الطالب، ص ۲۳۹؛ الغدیر، ج ۲، ص ۴۷.

پاداش ایمان

پاداش ایمان

عباس، عموی پیامبر و طلحه بن شیبیه (۲) در محلی نشسته بودند و هر کدام با شمردن افتخارهای خود، خویش را برتر از دیگری می پنداشت. عباس گفت: من از تو شریف ترم؛ من عموی رسول خدا، وصی پدر او و مسئول آب دادن به حاجیان هستم. طلحه بن شیبیه در پاسخ گفت: من از تو شریف ترم؛ من امین خانه خدا و کلیددار کعبه هستم. آیا خداوند آن گونه که مرا امین قرار داده، تو را هم امین کرده است؟

در این هنگام علی علیه السلام وارد شد و فرمود: «آیا من نیز افتخارهای خود را بیان کنم؟» گفتند: آری. فرمود: «شرافت من از شما بیشتر است. من مردی هستم که به رسول امین ایمان آورد و هجرت و جهاد کرد...».

آنگاه این سه یار رسول نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمدند و ماجرا را بازگو کردند. خاتم الانبیا پاسخی کوتاه به آنان داد و آنان پراکنده شدند.

پس از چند روز، پیامبر آنان را طلبید تا آیاتی را که در این باره نازل شده بود، برایشان بخواند. یکی از آن آیات چنین است:

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَشْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَ اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. (توبه: ۱۹)

آیا آب دادن به حاجیان و ساختن مسجدالحرام را با کسی که به

ص: ۱۱

۱- به نقل از: الغدير، ج ۲، ص ۴۷.

۲- در بعضی متون به جای طلحه بن شیبیه، شیبیه بن عثمان آمده است.

خداوند و روز جزا ایمان آورده و در راه خدا جهاد کرده است، برابر می دانید؟ [درحالی که] نزد خداوند برابر نیستند و خدا ستمکاران را هدایت نمی کند.

نه تنها دانشمندان شیعه، بلکه علمای بزرگ اهل سنت (۱) نیز نزول این آیه را درباره ساقی کوثر دانسته اند؛ (۲) هرچند در جزئیات واقعه، نقل ها گوناگون است.

اخلاص عمل؛ تمام ثروت علی علیه السلام

اخلاص عمل؛ تمام ثروت علی علیه السلام

روزی تمام اندوخته امیر مؤمنان تنها چهار درهم بود. یک درهم را شب و یک درهم را در روز انفاق کرد. ایشان در کتاب الهی خوانده بود:

إِنْ تَبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ.
(بقره: ۲۷۱)

اگر صدقات را آشکارا بدهید، کاری نیکوست و اگر پنهانی به فقیران بدهید، برای شما نیک است و بخشی از گناهانتان را می زداید، و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است.

از این رو، درهم سوم را آشکارا و درهم چهارم را پنهانی صدقه داد. پس در این هنگام که تمام داشته خود را انفاق کرد، این آیه نازل شد:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. (بقره: ۲۷۴)

پاداش کسانی که دارایی خود را در شب و روز، پنهان و آشکار انفاق

ص: ۱۲

۱- نک: مجمع البیان، ج ۵، ص ۱۴.

۲- نک: اسباب النزول، ص ۱۶۴؛ ینابیع الموده، ج ۸، ص ۹۳؛ محمد بن جریر طبری، تفسیر طبری، مصر، ۱۳۷۳ ه. ق، ج ۲، ص ۱۰، ص ۹۶؛ الدر المنثور، ج ۳، ص ۲۱۸؛ کفایه الطالب، ص ۲۳۸. برای آگاهی از بقیه این روایات و مدارک آن، نک: الغدیر، ج ۲، ص ۵۳.

می کنند، با خداوند است و ترس و اندوهی ندارند.

پس از نزول آیه، پیامبر از علی علیه السلام پرسید: «چرا چهار درهم را این گونه انفاق کردی؟» ایشان در پاسخ گفت: «به این امید که مورد استحقاق آنچه خداوند وعده داده بود، قرار گیرم».

تَا أَحْبُّ لِلَّهِ آيِدُ نَامٍ مِّنَّا كَهَ أَتْبَعُضُ لِلَّهِ آيِدُ كَامٍ مِّن

تا که عطی لله آید جود من تا که امسک لله آید بود من

بخل من لله، عطا لله و بسجمله لله ام، نیم من آن کس (۱)

پیامبر فرمود: «تو این استحقاق را پیدا کردی» (۲)

بسیاری از علما، احادیث مربوط به این آیه را نقل کرده اند (۳)

علی علیه السلام، جان من و من، جان اویم

علی علیه السلام، جان من و من، جان اویم

بین مکه و مدینه، شهری بود به نام نجران که اهالی آن مسیحی بودند. پس از گسترش اسلام در جزیره العرب، پیامبر رحمت در نامه ای به اسقف بزرگ نجران، آنان را به پذیرش اسلام یا پرداخت مالیات (جزیه)، طبق مقررات دولت اسلامی فراخواند.

اسقف پس از دریافت نامه، با سیاست مداران و بزرگان شهر مشورت کرد و چون نتیجه ای حاصل نشد، کار را به آرای عمومی

ص: ۱۳

۱- مثنوی معنوی، دفتر اول.

۲- اسباب النزول، ص ۵۸.

۳- نک: اسباب النزول، ص ۵۸؛ علی بن ابی بکر هیشمی، مجمع الزوائد، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۰۲ هـ - ق، ج ۶، ص ۳۲۴؛ محمود بن عمر زمخشری، الکشاف، قم، نشر البلاغه، ۱۴۱۵ هـ - ق، ج ۱، ص ۳۱۹ ذیل همین آیه؛ تفسیر کبیر، ج ۴، جزء ۶، ص ۸۳؛ الدر المنثور، ج ۱، ذیل آیه ۲۷۴ سوره بقره؛ مجمع البیان، ج ۱، ص ۳۸۸.

وا گذاشت. بیشتر مردم بر این عقیده بودند که با اعزام گروهی به مدینه، درباره حضرت محمد صلی الله علیه و آله تحقیق کنند. هیئتی شصت نفره درحالی که لباس های ابریشمین گران قیمت بر تن و انگشتر طلا در دست داشتند، انتخاب و به سوی مدینه رهسپار شدند. آنان با لباس های گران قیمت آمده بودند تا خود را در نظر مسلمانان بزرگ جلوه دهند، ولی وقتی وارد مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله شدند، کسی به آنها اعتنا نکرد تا اینکه به راهنمایی علی علیه السلام لباس معمولی پوشیدند. آنگاه پیامبر آنان را پذیرفت و مذاکره آغاز شد.

مسیحیان در مدت مذاکره، مراسم دینی خود را در مسجد پیامبر آزادانه انجام می دادند.

آنچه باعث شد مذاکره بی نتیجه بماند، این بود که مسیحیان حاضر نشدند بپذیرند که حضرت عیسی علیه السلام فرزند خدا نیست و مانند حضرت آدم علیه السلام بدون پدر خلق شده است. در این هنگام این آیه نازل شد:

فَمَنْ حَيَّجَكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ أَبْنَاءَكُمْ وَ نِسَاءَنَا وَ نِسَاءَكُمْ وَ أَنْفُسَنَا وَ أَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ. (آل عمران: ۶۱)

هرگاه پس از علم و دانشی که [درباره مسیح] به تو رسیده، [باز] کسانی با تو به مجادله برخیزند، به آنان بگو: بیایید ما فرزندان خود را دعوت می کنیم، شما هم فرزندان خود را. ما زنان خود را دعوت می کنیم، شما هم زنان خود را. ما از نفوس خود دعوت می کنیم، شما هم از نفوس خود. آنگاه مباحله می کنیم و لعنت خدا را بر دروغ گویان

پس از این مقرر شد که روز بعد، مسیحیان و پیامبر در پیشگاه خداوند لب به نفرین گشایند تا هر کس دروغ گوست، به عذاب الهی گرفتار شود.

بامداد روز بعد، مسیحیان دیدند پیامبر درحالی که دست دو کودک خردسال را گرفته بود و یک زن و مرد او را همراهی می کردند، با شکوهی خاص به سوی جایگاه مباحله می رود. حضرت درحالی که دست به دعا برداشته بود، فرمود: «خدایا! اینان اهل بیت من هستند»^(۱).

مسیحیان برخلاف انتظار خود دیدند که آن حضرت را تنها چهار نفر همراهی می کنند. رسول الله صلی الله علیه و آله با اشاره به حسنین فرمود: «بیاید! فرزندان ما اینها هستند» و با اشاره به فاطمه علیهاالسلام فرمود: «ایشان از زنان ماست.» آنگاه که چشم ها بر امیر مؤمنان دوخته شد، افزود: «این، جان ماست»^(۲).

شرحیل که از خردمندان هیئت نجران بود، به یاران خود گفت: صورت هایی می بینم که اگر از خداوند بخواهند، کوه ها متلاشی می شود. صلاح نیست با این افراد مباحله کنیم؛ زیرا بعید نیست همه نابود شویم و ممکن است دامنه عذاب گسترش یابد و همه مسیحیان جهان را فرا

ص: ۱۵

۱- امام احمد بن حنبل، مسند، بیروت، دار الصادر، ۱۳۸۹ ه. ق، ج ۱، ص ۱۸۵؛ مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، مصر، چاپ محمدعلی صبیح، ۱۳۳۴ ه. ق، ج ۷، ص ۱۲۰؛ کفایه الطالب، ص ۱۴۲ و چندین سند دیگر که در احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۶ آمده است.

۲- تذکره الخواص، ص ۲۴.

گردد. بهتر است با محمد صلی الله علیه و آله مصالحه کنیم و چون او شخص باانصافی است، هر چه حکم کرد، بپذیریم.

رسول رحمت عذرشان را پذیرفت و قرار شد با پرداخت مالیات اندکی، در سایه حکومت اسلامی زندگی کنند. پس از عقب نشینی مسیحیان، پیامبر فرمود:

سوگند به آن که جانم در دست اوست، اگر مسیحیان مباحله می کردند، این صحرا بر ایشان پر از آتش می شد. (۱)

همه دانشمندان اسلامی اتفاق نظر دارند که منظور از انفسنا، پیامبر و علی علیه السلام، ابنائنا، امام حسن و حسین علیهما السلام و نسائنا، فاطمه زهرا علیها السلام است. به گفته زمخشری: «این آیه بر فضیلتی برای اهل بیت دلالت دارد که هیچ چیز با آن برابری نمی کند». (۲)

علی علیه السلام و پیام براءت

علی علیه السلام و پیام براءت

پیامبر هیچ گاه کسی را به پذیرش اسلام مجبور نکرد. پس از فتح مکه نیز مقرر شد مشرکان با ترک ماجراجویی و سرکشی، در پناه اسلام زندگی کنند، ولی مدتی بعد آنها با عهدشکنی، راه طغیان در پیش گرفتند. پیامبر نیز در واکنش به آن، قراردادهای آنان را لغو کرد. در این باره آیات آغازین سوره براءت نازل شد: (۳)

ص: ۱۶

۱- تذکره الخواص، ص ۲۴.

۲- الکشاف، ج ۱، ص ۴۳۴. افزون بر مدارک فوق، کتاب احقاق الحق بیش از پنجاه مدرک دیگر در شأن نزول این آیه درباره اهل بیت آورده است که به علت اتفاقی بودن مطلب، از ذکر آنها صرف نظر شد. نک: احقاق الحق، ج ۳، صص ۴۶ -

۷۵

۳- تفسیر نمونه، ج ۷، ص ۲۸۳. البته لغو قرارداد، دلیل های دیگری نیز داشته است.

بِرَاءةٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَ أَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ. (توبه: ۱ و ۲)

خداوند و رسولش از مشرکانی که با آنان پیمان بسته اید، بیزارند. پس [ای مشرکان!] چهار ماه در زمین [مکه آزادید و] سیر کنید و بدانید شما بر خداوند غالب نخواهید شد و همانا خداوند خوارکننده کافران است.

در این آیات به مشرکان پیمان شکن هشدار داده شده است که تا چهار ماه آزادانه در مکه زندگی کنند، ولی پس از آن یا باید اسلام را بپذیرند و از مزایای آن بهره مند شوند یا برای چشیدن عذاب الهی آماده گردند.

پس از نزول آیات، پیامبر به ابوبکر مأموریت داد به مکه برود و چهل آیه اول این سوره را در روز عید قربان با صدای بلند در اجتماع مشرکان قرائت کند. ابوبکر به همراه عده ای به طرف مکه حرکت کرد، ولی پیش از رسیدن به مکه، جبرئیل بر پیامبر نازل شد و ابلاغ کرد که این مأموریت را یا باید خود انجام دهی یا مردی از خاندانت. پیامبر، امیر مؤمنان را طلبید و به او دستور داد آیات را از ابوبکر بگیرد و خود، مأموریت الهی را انجام دهد. علی علیه السلام در محلی به نام جحفه - بین مکه و مدینه - به ابوبکر رسید و مأموریت پیامبر را انجام داد. (۱)

ص: ۱۷

۱- مسند احمد، ج ۱، صص ۱۵۰ و ۳۳۱؛ مبارک بن محمد بن اثیر، جامع الاصول، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۰ ه. ق، ج ۹، ص ۴۷۵؛ احمد بن علی نسائی، خصائص، تهران افست، کانون انتشارات شریعت، ص ۲۰.

به جز علی که نترسید و برد و کرد ابلاغ

به مشرکین که پلیدید و رجس و زشت و قَدَر

به جز علی به محمد چه کس وزیر شده است

جز از علی ز که اسلام یافت زینت و فَرَّ (۱)

مهتر خوبان

مهتر خوبان

پیامبر در میان یاران خود نشسته بود که امیر مؤمنان، علی علیه السلام به سوی آنان آمد. محمد مصطفی صلی الله علیه و آله رضایت خود را از علی مرتضی علیه السلام این گونه بیان داشت: «برادرم آمد.» آنگاه متوجه کعبه شد و درحالی که دست مبارک خود را بر آن نهاده بود، ادامه داد: «قسم به کسی که جانم در دست اوست، این شخص و شیعیانش در قیامت از رستگارانند.» جابر بن عبدالله در ادامه روایت می گوید: آنگاه پیامبر رو به ما کرد و فرمود: «و او نخستین کس از شماست که مؤمن شد. او به عهد الهی باوفاترین، به امر الهی باثبات ترین، عادل ترین مردم، بهترین تقسیم گر و در نزد الهی از همه شما برتر است.» (۲)

پس از این ماجرا، این آیه نازل شد:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ، جَزَاؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ. (بینه: ۷ و ۸)

کسانی که ایمان آورده و کار شایسته انجام می دهند، بهترین افرادند.

ص: ۱۸

۱- دیوان انصاری، صص ۴۶ و ۴۷.

۲- کفایه الطالب، صص ۲۴۴ و ۲۴۵؛ الدر المنثور، ذیل آیه ۷ از سوره بینه.

پاداش آنان نزد پروردگارشان باغ های بهشتی است که نهرها زیر درختانش جاری است. در آن بهشت جاودانند. خدا از آنان خشنود است و آنان از خداوند راضی هستند. این بهشت مخصوص خداترسان است.

پس از نزول آیه، خاتم انبیا به علی علیه السلام فرمود:

آیا قول خداوند را شنیده ای که می فرماید: «کسانی که ایمان آورده و کار شایسته کردند، بهترین مردمانند؟» [آنان،] تو و شیعیان تو هستید. (۱) وعده گاه من و شما حوض کوثر است. وقتی انسان ها برای حساب حاضر شوند، شما را درحالی که روسپید و نورانی هستید، می خوانند. (۲)

اینکه مقصود قرآن از «خیرالبریه»، علی علیه السلام است، آن قدر مشهور بود که وقتی آن حضرت به سوی یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله می آمد، آنان می گفتند: «خیرالبریه» آمده است. (۳)

انسان مداری علی علیه السلام

انسان مداری علی علیه السلام

دو کودک بیمار از درد به خود می پیچیدند و افراد خانه به پرستاری از آنان مشغول بودند که در خانه به صدا در آمد و لحظه ای بعد پیامبر و اصحاب برای عیادت از آن دو - حسن و حسین علیهما السلام - وارد خانه شدند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله از حضرت علی علیه السلام خواست که برای بهبودی

ص: ۱۹

-
- ۱- تفسیر طبری، ج ۳۰، ص ۳۶۵.
 - ۲- کفایه الطالب، ص ۲۴۶؛ مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۵۲۴؛ الدر المنثور، ج ۶، ص ۳۷۹.
 - ۳- خوارزمی، مناقب، تهران، نینوا، ۱۹۶۵ م، ص ۶۲؛ الدر المنثور، ج ۶، ص ۳۷۹؛ کفایه الطالب، ص ۲۴۵.

آنان نذر کند. علی علیه السلام نذر کرد که پس از بهبودی ایشان، سه روز روزه بگیرد. فاطمه زهرا علیها السلام و مستخدمشان، فِضَه نیز از امیر مؤمنان پیروی کردند. (۱)

امام علی علیه السلام سه من جو قرض کرد تا با آن سفره افطار خود را آماده کند. زهرای مرضیه علیها السلام برای افطار روز اول، سه نان جوین تهیه کرد. پس از اقامه نماز مغرب، در منزل به صدا در آمد و فقیری غذا خواست. نان ها را به فقیر بخشیدند. تنها چیزی که در سفره باقی ماند، یک ظرف آب بود. روز دوم هنگام افطار، یتیمی از آنان غذا طلبید. دوباره نان ها را انفاق کردند و آب، تنها غذای افطارشان بود. روز سوم از آرد باقی مانده چند نان پخته شد، ولی این بار اسیری از گرسنگی بر در خانه آنان می نالید. آخرین نان ها را نیز به او دادند و آب، تنها خوراکی سفره خاندان رسول خدا صلی الله علیه و آله شد.

روز چهارم، حضرت علی علیه السلام خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید، درحالی که آثار ضعف در چهره اش نمایان بود. در این هنگام پیک وحی با سوره دهر (انسان) در شأن امیر مؤمنان علی علیه السلام و اهل بیت نازل شد:

نیکان از جامی می نوشند که با عطری خوش آمیخته است. چشمه ای که بندگان خاص خدا از آن می نوشند. چشمه ها به دستور آنان است و از هر جا که بخواهند آن را جاری می سازند. آنان به نذر خود وفا

ص: ۲۰

۱- براساس برخی از روایات، امام حسن و امام حسین علیهما السلام نیز چون والدین گرامی خود نذر کردند.

می کنند و از روزی که عذابش گسترده است، می ترسند و غذای خود را با آنکه به آن علاقه [و نیاز] دارند، به فقیر و یتیم و اسیر می بخشند و می گویند ما شما را برای خدا اطعام می کنیم و هیچ پاداش و تشکری از شما نمی خواهیم. (۱)

طلوع ولایت

طلوع ولایت

سه سال پس از بعثت، پیامبر به دستور پروردگار، نخستین گام را برای آشکار کردن دعوت برداشت. (۲) وی چهل تن از اقوامش را به منزل ابوطالب فراخواند. پس از آماده شدن غذا، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «بسم الله، بفرمایید!» بعد از غذا، پیامبر شیر طلبید و پس از نوشیدن مقداری از آن، رو به حاضران فرمود: «بسم الله، بنوشید!» تمام حاضران نوشیدند، ولی تمام شیر همچنان باقی بود. (۳) وقتی ابولهب شگفتی حاضران را دید، گفت: این مرد این گونه شما را سحر کرد. آنگاه با جنجال او، رسول خدا صلی الله علیه و آله مجال سخن گفتن نیافت.

شب بعد مجلس برگزار شد و پیامبر فرمود: «فرزندان عبدالمطلب! من شما را از خداوند، بیم و به آنچه دوست دارید، نوید می دهم. من خیر دنیا و آخرت را برای شما به ارمغان آورده ام. مسلمان شوید و

ص: ۲۱

۱- نك: دهر: ۵ - ۱۹، برگرفته از: تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۳۴۲. این داستان به گونه های دیگری نیز نقل شده که محتوای همه یکی است. نك: الكشاف، ج ۴، ص ۶۷۰؛ تفسیر کبیر، ج ۱۵، جزء ۳۰، ص ۲۴۴؛ مجمع البیان، ج ۱۰، صص ۴۰۴ و ۴۰۵.

۲- «و انذر عشیرتک الاقرین». شعرا: ۲۱۴

۳- در وصف این چهل تن آورده اند که هر یک از آنان می توانست در هر وعده غذا یک گوسفند کامل و یک ظرف بزرگ نوشیدنی مصرف کند.

اطاعت کنید تا هدایت یابید. کدام یک از شما با من برادری و همکاری می کند تا وزیر و جانشین بعد از من شود؟»

کسی پاسخ نداد جز علی. برای بار سوم که سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله تکرار شد و تنها، کلام علی علیه السلام سکوت را شکست، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله دست بر سینه علی مرتضی علیه السلام نهاد و فرمود: «این، برادر، وصی و جانشین من است. سخن او را بشنوید و از او اطاعت کنید!» وقتی سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله به اینجا رسید، حاضران با خنده و تمسخر از جای خود برخاستند و به ابوطالب گفتند: «به ما و تو دستور داد که از فرزندت اطاعت کنیم!» (۱)

روزی شخصی از حضرت علی علیه السلام پرسید: ای امیر مؤمنان! چرا تو از پسرعمویت (پیامبر) ارث می بری، ولی عمویت از او ارث نمی برد؟ حضرت، داستان فوق و سخن پیامبر را به عنوان دلیل مطلب بیان کرد. (۲)

با راست گویان

با راست گویان

در قرآن آمده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ؛ ای اهل ایمان! تقوا پیشه کنید و با راست گویان همراه شوید». (توبه: ۱۱۹)

قرآن شناسان بزرگ صدر اسلام، مقصود از راست گویان را پیامبر و علی علیه السلام دانسته اند، چنان که شیعه و سنی در حدیثی از ابن عباس نقل کرده اند: «همراهی با صادقان یعنی همراهی با علی بن ابی طالب و

ص: ۲۲

۱- مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۰۶؛ مسند احمد، ج ۱، ص ۱۱۱؛ کفایه الطالب، ص ۲۰۶؛ المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، ص ۳۳۵.

۲- کفایه الطالب، ص ۲۰۶؛ مجمع الزوائد، ج ۸، ص ۳۰۲؛ الغدیر، ج ۲، ص ۲۷۹.

یارانش؛ (۱) علی، سید صادقان است.» (۲)

از امام زین العابدین علیه السلام پرسیدند: «مقصود از راست گویان در این آیه چه کسانی هستند؟» امام فرمود: آیا کسی جز هم ردیفان قرآن، فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله و چراغ های روشن سراغ دارید؟ جز آنان که خداوند ایشان را حجت بر مردم قرار داد؟ آیا حجت های خداوند غیر از کسانی هستند که خداوند از آفات، پاک ساخته و در قرآن دوستی شان را واجب شمرده است؟ (۳)

دلالت مضمون آیه بر پیامبر و علی علیه السلام به گونه ای مشهور است که کمتر کتاب تفسیری می توان یافت که به آن اشاره نکرده باشد. (۴)

نه تنها در این آیه، بلکه هر جا سخن از راست گویان است، به فرموده پیامبر، علی علیه السلام افضل آنان است. برای نمونه به این دو آیه بنگرید.

برترین صدیق

برترین صدیق

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصُّدُقِيِّينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا.
(نساء: ۶۹)

ص: ۲۳

۱- میر محمد صالح کشفی، المناقب المرتضوی، بمبئی، چاپ بمبئی، ص ۲۴؛ ینابیع الموده، قم، نشر اسلامبول و بصیرتی، ص ۱۱۹.

۲- تذکره الخواص، ص ۲۰.

۳- ابن حجر هیثمی، الصواعق المحرقة، مصر، چاپ محمدیه، ۱۳۰۸ هـ. ق، ذیل آیه «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا...»، باب ۱۱، ص ۱۴۹؛ عبدالحسین شرف الدین موسوی، المراجعات، صیدا، چاپخانه عرفان، ۱۹۵۳ م، صص ۶، ۱۲، ۱۸ و ۳۵.

۴- نک: احقاق الحق، ج ۳، ص ۲۹۶.

هر کس از خداوند و رسولش اطاعت کند، با کسانی که خداوند به آنان نعمت داده است، همراه خواهد بود و آنان پیامبران، صدیقان، شهدا و صالحانند و چه نیکوست دوستی آنان.

خاتم پیامبران در تفسیر «صدیقان» می فرماید:

صدیقان سه کسند:

۱. مؤمن آل فرعون؛(۱)

۲. حبیب نجار، صاحب «یس»؛(۲)

۳. علی بن ابی طالب که برترین آنان است. این سه تن پیامبران زمان خویش را تصدیق کردند و به اندازه یک چشم برهم زدن نیز کفر نورزیدند. این روایت را بسیاری از قرآن شناسان شیعه و سنی نقل کرده اند.(۳) ابوبکر شیرازی ذیل این آیه از عبدالله بن عباس، مفسر بزرگ قرآن، چنین نقل کرده است:

مقصود از «نبیین»، رسول خدا، محمد مصطفی است و «صدیقین» یعنی علی مرتضی؛ «شهدا» یعنی علی و جعفر و حمزه و حسن و حسین، دو

ص: ۲۴

۱- مؤمن آل فرعون، یکی از درباریان فرعون است که به حضرت موسی علیه السلام ایمان آورده بود، ولی ایمان خود را مخفی می کرد و در مواقع لزوم به یاری موسی علیه السلام می شتافت. نام او «شمعون» یا «سمعان» یا «حزبیل» یا «خربیل» بود. (نک: تفسیر سوره های قصص: ۲۰ و مؤمن: ۲۸ - ۴۵)

۲- حبیب نجار نخستین کسی است که به فرستادگان عیسی علیه السلام ایمان آورد. او از فرستادگان آن حضرت پرسید: برای چه آمده اید؟ گفتند: برای هدایت گمراهان به خداپرستی. او از آنان دلیل خواست و پس از آنکه دلیل خود را اقامه کردند، به آنان ایمان آورد.

۳- تفسیر کبیر، ج ۲۷، ص ۵۷؛ احقاق الحق، ج ۳، ص ۲۴۴؛ ابن ابی الحدید معتزلی، شرح نهج البلاغه، بیروت، دارالاندلس، ۱۳۷۵، ج ۹، باب ۱۵۴، ص ۱۷۲؛ محمد بن علی بن بابویه، شیخ صدوق، خصال، تهران، کتاب فروشی اسلامیة، چ ۷، ج ۱، ص ۱۷۹.

ریحانه رسول خدا و «صالحین» یعنی سلمان و اباذر. چه نیکوست دوستی آنان... (۱).

پیشناز

پیشناز

خداوند در سوره «زمر» پس از توییح کسانی که پروردگار و رسول او را تکذیب کرده اند، به آنان وعده دوزخ می دهد و می فرماید:

... وَ الَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ، لَهُمْ مَا يَشَاؤْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ. (زمر: ۳۲ - ۳۴)

... کسی که سخن راست آورد و آن که تصدیق او کرد، پرهیزگاراند که هر چه بخواهند نزد پروردگارشان می جویند و این پاداش نیکوکاران است.

مفسران اهل سنت، از رسول خدا صلی الله علیه و آله و مفسران بزرگ صدر اسلام نقل کرده اند که مقصود از «کسی که سخن درست آورد»، آخرین رسول خدا و مقصود از «آن که تصدیق او کرد»، نخستین امام است. (۲)

از همه خاصان حق آن کس که بنماید به «صدق»

امثال «سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰی»، علی است

قافله عشاق را «السابقون السابقون»

سالکان شوق را کشتی این دریا علی است (۳)

ص: ۲۵

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۴۲.

۲- کفایه الطالب، ص ۲۳۳؛ تفسیر روح المعانی، ج ۳۰، ص ۳. برای اطلاع بیشتر از منابع اهل سنت، نک: احقاق الحق، ج ۳، ص ۱۷۸؛ مجمع البیان، ج ۸، ص ۴۹۸.

۳- دیوان اشعار الهی قمشه ای، ص ۲۸۶.

هر چند فخر رازی کوشیده است شخص دیگری را به جای علی علیه السلام در ذیل این آیه معرفی کند، ولی در کتاب های دانشمندان اهل سنت، اثری از این قول دیده نمی شود و فخر رازی در این مورد، قرآن را با رأی خودش تفسیر کرده است. (۱)

قافله سالار

قافله سالار

از جمله آیاتی که درباره حضرت علی علیه السلام نازل شده، آیه «اولی الامر» است:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ. (نساء: ۵۹)

ای کسانی که ایمان آورده اید، از خداوند و رسول او و صاحبان امر اطاعت کنید.

منافقان در غزوه تبوک با خودداری از شرکت در جنگ، تصمیم داشتند در غیاب پیامبر و یارانش بر خانواده رسول خدا صلی الله علیه و آله و مجاهدان هجوم آورند. آنگاه که پیامبر از این نقشه آگاه شد، به امیرمؤمنان، علی علیه السلام دستور داد در شهر بماند. منافقان که نقشه خود را نقش بر آب دیدند، دست به توطئه دیگری زدند و شایع کردند که پیامبر، از علی علیه السلام ناخشنود است و به همین دلیل به او اجازه نداده با سپاه اسلام همراه شود. علی علیه السلام برای رفع این توطئه خود را به رسول خدا صلی الله علیه و آله رساند.

ص: ۲۶

امام علی علیه السلام می فرماید:

وقتی خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدم، فرمود: آیا دوست نداری برای من، همانند هارون برای موسی علیه السلام باشی، وقتی به برادرش گفت: «در میان بنی اسرائیل جانشین من باش و اصلاح کن...». (اعراف: ۱۴۲)

این حدیث را بسیاری از علمای اهل سنت، مانند علامه شیخ سلیمان قندوزی حنفی^(۱) و ابوبکر بن مؤمن شیرازی^(۲) و نیز مفسران بزرگی چون ابی حیان آندلسی^(۳)، علامه نظام الدین حسن نیشابوری^(۴)، میرمحمد صالح کشفی ترمذی^(۵)، علامه فخرالدین رازی و^(۶) علامه شیخ حسن طبرسی رحمه الله^(۷) نقل کرده اند.

شیخ سلیمان قندوزی حنفی نقل می کند: «روزی مردی خدمت امیرمؤمنان، علی علیه السلام آمد و پرسید: کمترین چیزی که انسان در پرتو آن در شمار مؤمنان یا کفار یا گمراهان قرار می گیرد، چیست؟ حضرت فرمود: «... اینکه پروردگار، خود و رسولش را به او بشناساند و او از آنان اطاعت کند... و کمترین چیزی که بنده به سبب آن گمراه می شود، این است که حجت خدا و گواه او را که خداوند اطاعت و ولایت او را

ص: ۲۷

۱- ینابیع الموده، ص ۱۱۴.

۲- احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۲۵، به نقل از: مناقب کاشی.

۳- محمد بن یوسف ابوحیان، بحرال محیط، مصر، چاپخانه سعادت، ج ۳، ص ۲۷۸.

۴- تفسیر نیشابوری، در حاشیه تفسیر طبرسی، مصر، چاپ میمنه، ج ۵، ص ۷۹.

۵- مناقب مرتضوی، ص ۳۱.

۶- تفسیر کبیر، ج ۱۰، ص ۱۴۴.

۷- مجمع البیان، ج ۳، ص ۶۴.

واجب کرده است، نشناسد».

گوهر دل را تو بر استاد صاحب دل سپار

بی ولایش کی توان جان ایمن از شر داشتن

مرد گفت: ای امیر مؤمنان! آنان را برای من معرفی کن. علی علیه السلام فرمود: کسانی که خداوند آنان را هم ردیف خود و پیامبرش دانسته و فرموده: «ای مؤمنان! از خدا و رسول و صاحبان امر اطاعت کنید.» (۱) مرد گفت: فدایت شوم! روشن تر بیان کن. علی علیه السلام فرمود: آنان که رسول خدا صلی الله علیه و آله در موارد گوناگون و در آخرین روزهای عمرش فرمود: «من دو چیز گران بها در بین شما به جا می گذارم که اگر به دامن آنها دست یازید، هیچ گاه گمراه نمی شوید؛ قرآن و اهل بیت من...» (۲).

مزد رسالت

مزد رسالت

پویای طریق «آتِ ذی القربی» باش

جویای رسیدن به «کَرَمنا» باش

پروردگار سبحان به رسول خویش دستور می دهد که پاداش تمام زحمت های طاقت فرسای ۲۳ ساله اش را در یک جمله از مردم بخواهد:

ای پیامبر! به مردم بگو من برای رسالت خودم از شما پاداشی جز دوست داشتن نزدیکانم نمی خواهم و هر کس نیکی کند، ما بر آن

ص: ۲۸

۱- نک: نساء: ۵۹.

۲- ینابیع الموده، ص ۱۱۶.

می افزایشیم. به درستی که خداوند آمرزنده و شکرپذیر است. (۱)

پس از نزول این آیه، عده ای از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند: ای فرستاده خدا! نزدیکی که دوستی شان را بر ما واجب کرده ای، چه کسانی هستند؟ رسول فرمود: «علی، فاطمه و فرزندان آنان».

تمامی مفسران شیعه و قرآن شناسان اهل سنت، هرگاه از این آیه سخن رانده اند، حدیث فوق را نیز آورده اند. (۲)

پس از نزول این آیه، عده ای پنداشتند پیامبر در پی ترغیب دیگران به دوستی با نزدیکانش است. در این حال آیه نازل شد: «یا می گویند که [پیامبر] بر خداوند دروغ بست...» (۳) مردمی که چنین گمان ناشایستی داشتند، وقتی این معجزه پیامبر را دیدند، بر ایمانشان افزوده شد، توبه کردند و گفتند: یا رسول الله! شهادت می دهیم که تو راست گو هستی. خداوند نیز در آیه بعد، توبه آنان را پذیرفت و فرمود: «و خداوند توبه بندگانش را قبول می کند و از بدی ها درمی گذرد و به آنچه می کنید، آگاه است.» (۴)

فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله در موارد گوناگون برای اثبات حقانیت

ص: ۲۹

-
- ۱- «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ». شورا: ۲۳
 - ۲- الکشاف، ج ۴، ص ۲۲؛ تفسیر طبری، ج ۲۵، صص ۲۴ - ۲۶، به نقل از: مختصر تفسیر طبری، ج ۲، ص ۲۱۹؛ احمد بن عبدالله طبری، ذخائر العقبی، مصر، مکتبه القدسی، ۱۳۵۶ هـ. ق، ج ۲۵؛ بحر المحيط، ج ۷، ص ۵۱۶؛ محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۹، ص ۲۳۵ و ج ۱۰، ص ۳۹۴ و ج ۲۲، ص ۳۲۱.
 - ۳- «أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا». شورا: ۲۴
 - ۴- «وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَن عِبَادِهِ...». شورا: ۲۵؛ شهاب الدین شافعی، رشفه الصادی، مصر، ۱۳۰۳ هـ. ق، ص ۲۱، به نقل از: احقاق الحق، ص ۱۷.

خود به این آیه تمسک بسته اند، چنان که پس از شهادت حضرت علی علیه السلام، امام حسن مجتبی علیه السلام بر منبر رفت و پس از حمد و ثنای الهی فرمود:

... من از خاندانی هستم که خداوند، پلیدی را از آنان دور کرده و ایشان را پاک گردانیده است. من از خاندانی هستم که پروردگار، دوستی شان را بر تمام مسلمانان واجب کرده و به رسولش چنین دستور داده است: «و بگو تنها پاداشی که برای پیامبری ام از شما می خواهم، دوست داشتن خاندانم است...». (شورا: ۲۳)(۱)

همچنین پس از واقعه کربلا و هنگام اسارت خاندان پیامبر، مردی از اهل شام به امام زین العابدین علیه السلام گفت: خدا را شکر که شما را کشت و بیچاره کرد... . امام فرمود: «آیا قرآن خوانده ای؟» مرد گفت: آری. امام فرمود: «مگر این آیه را نخوانده ای که می فرماید: [ای پیامبر!] بگو برای پیامبری ام جز دوستی خاندانم چیزی نمی خواهم؟» مرد با شگفتی پرسید: آیا شما آن خاندان هستید؟ امام فرمود: «بلی». (۲)

فخر رازی که در پوشاندن فضایل خاندان پیامبر، گوی سبقت را از دیگران ربوده است، ذیل این آیه، حدیثی از رسول خاتم آورده است:

آگاه باشید هر کس بر دوستی آل محمد بمیرد، اجر شهید دارد. فاطمه پاره تن من است؛ کسی که او را آزار دهد، مرا آزرده است... براساس روایات فراوانی که شک در آنها راه ندارد، ثابت شده است که رسول گرامی اسلام، علی، حسن و حسین علیهم السلام را دوست

ص: ۳۰

۱- اسماعیل ابن کثیر دمشقی، حاکم نیشابوری، مستدرک، ج ۳، ص ۱۷۲.

۲- تفسیر ابن کثیر، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۲ هـ. ق، ج ۴، ص ۱۱۲.

داشت. پس بر تمام امت اسلام واجب است که از او پیروی کنند؛ زیرا قرآن به ما دستور داده است از رسول خدا صلی الله علیه و آله پیروی کنیم. (۱)

محبوب قلب ها

محبوب قلب ها

یکی از دعاهایی که پیام آور الهی به علی علیه السلام آموخت، چنین بود:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ لِي عِنْدَكَ عَهْدًا وَاجْعَلْ لِي فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ مَوَدَّةً. (۲)

خدایا! برای من در نزد خود پیمانی قرار ده و مرا محبوب قلب های مؤمنان گردان.

پس از آنکه مولای متقیان این دعا را خواند، این آیه نازل شد:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا. (مریم: ۹۶)

کسانی که ایمان آورده و عمل شایسته انجام داده اند، به زودی خداوند آنان را محبوب می کند.

شأن نزول این آیه را بسیاری از فرزندانمانند زمخشری، (۳) ابن جوزی، (۴) محمد انصاری قرطبی، (۵) محب الدین طبری، (۶) جلال الدین سیوطی (۷) و محمدباقر مجلسی (۸) نقل کرده اند.

ص: ۳۱

۱- تفسیر کبیر، ج ۲۷، ص ۱۶۶.

۲- الحاکم الحسکانی، شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۵۷؛ القرطبی، تفسیر القرطبی، ج ۱۱، ص ۱۶۱.

۳- الکشاف، ج ۳، ص ۴۷.

۴- تذکره الخواص، ص ۲۰.

۵- تفسیر القرطبی، ج ۱۱، ص ۱۶۱.

۶- ذخائر العقبی، ص ۸۹.

۷- الدر المنثور، ج ۴، ص ۲۸۷.

۸- بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۳۳۱ و ج ۳۹، ص ۲۸۹.

علی قبله عشق دل ها بُود

بُود گل اگر دل نه حیران اوست

ترازوی اعمال باشد علی

ولای علی سنگ میزان اوست

محمد حنفیه می گوید: «هیچ مؤمنی را نمی یابی، مگر اینکه دوستی علی علیه السلام و اهل بیت در قلب اوست».^(۱)

این گفتار را با حدیثی که علامه گنجی شافعی و دیگر بزرگان نقل کرده اند، به پایان می بریم:

امیر مؤمنان علی علیه السلام فرمود: «مردی به من گفت: ای ابالحسن! به خدا سوگند که تو را برای خدا دوست دارم.» وقتی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدم و سخن آن مرد را به پیامبر گفتم... فرمود: «و سپاس خداوند را که قلب های مؤمنان را به تو مشتاق نمود» و آنگاه این آیه (مریم: ۹۶) نازل شد.^(۲)

هر آن کس که در دلش بغض علی است

از او زارتر در جهان زار کیست؟^(۳)

یکی از نشانه هایی که پیامبر برای شناخت مؤمن از منافق بیان کرده، دوستی و دشمنی با امیر اهل ایمان، علی علیه السلام است. در قرآن کریم آمده

ص: ۳۲

۱- بحر المحيط، ج ۶، ص ۲۲۱.

۲- کفایه الطالب، ص ۲۴۹.

۳- ابوالقاسم فردوسی، شاهنامه فردوسی. تهران، انتشارات سخن، ۱۳۶۹، در باب «گفتار اندر ستایش پیغمبر».

است: «لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ؛ منافقان را از لحن سخن گفتن می شناسی». (محمد: ۳۰)

از اصحاب بزرگ رسول خدا صلی الله علیه و آله چون ابوذر غفاری، ابو سعید خدری و جابر بن عبدالله انصاری نقل شده است که در ادامه این آیه گفته اند: «ما منافقان را از دشمنی شان با علی علیه السلام می شناختیم». (۱)

در روایت دیگری که علمای اهل سنت از ام سلمه، همسر گرامی رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده اند، چنین آمده است: پیامبر فرمود: «هیچ منافقی علی علیه السلام را دوست ندارد و هیچ مؤمنی با او دشمن نیست». (۲)

پیشتان

پیشتان

قافله عشاق را السابقون السابقون

سالکان شوق را کشتی این دریا علی است

در عهد خلافت عثمان، گروهی در مسجد نشسته بودند و فضیلت های خود را برای یکدیگر بیان می کردند، ولی علی علیه السلام ساکت بود. عده ای گفتند: ای ابالحسن! شما هم سخنی بگویید. فرمود: «ای گروه قریش و ای انصار! از شما می پرسم این برتری ها را خداوند به واسطه خودتان به شما عنایت کرده است؟» آنان گفتند: به واسطه محمد صلی الله علیه و آله، رسول خدا. امام فرمود: «آیا می دانید که خداوند در آیات

ص: ۳۳

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۱۱۰. این روایات را بسیاری از علمای اهل سنت نقل کرده اند و تنها در کتاب احقاق الحق نام هفده منبع آن ذکر شده است.

۲- هزاران محدث، مفسر، متکلم و... این حدیث را نقل کرده اند. تنها در جلد هفتم احقاق الحق، حدود سیصد منبع آن ذکر شده است.

متعدد کسی را که [در نیکی ها] بر دیگران سبقت گیرد، بر بازماندگان برتری بخشیده است، درحالی که هیچ یک از امت در اسلام بر من سبقت نگرفته است؟» گفتند: درست است. علی علیه السلام ادامه داد: «آیا می دانید وقتی آیه «وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» (۱) نازل شد، از پیامبر درباره آن پرسیدند. پیامبر فرمود: «خداوند این آیه را درباره پیامبران و اوصیای آنان نازل کرده است و آیا من از تمام انبیا و علی از تمام اوصیا بالاتر نیستیم؟» مردم گفتند: بلی... (۲).

پس از نزول آیه: «وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ؛ سبقت جوینان از همه پیشی گرفته اند. آنان از مقربان و در بهشت های پر نعمت هستند» (واقعه: ۱۰-۱۲) رسول گرامی فرمود: «سبقت جوینان (سابقون) سه نفرند: سبقت جوی به حضرت موسی علیه السلام، یوشع بن نون؛ (۳) به حضرت عیسی علیه السلام، صاحب یاسین و به محمد رسول الله صلی الله علیه و آله، علی بن ابی طالب علیه السلام است.»

این حدیث را مفسران و محدثان بزرگ شیعه و عامه نظیر ابن کثیر، (۴) جلال الدین سیوطی، (۵) محمد بن علی شوکانی یمانی، (۶) سید محمود آلوسی، (۷)

ص: ۳۴

-
- ۱- واقعه: ۱۰ و ۱۱.
 - ۲- ینابیع الموده، ص ۶۰.
 - ۳- یوشع بن نون، جانشین حضرت موسی علیه السلام بود که پس از رحلت موسی علیه السلام بنی اسرائیل به رهبری او وارد سرزمین موعود شدند، ولی به دلیل مخالفت با او به عذاب خداوند گرفتار آمدند.
 - ۴- تفسیر ابن کثیر دمشقی، ج ۴، ص ۲۸۳.
 - ۵- الدر المنثور، ج ۶، ص ۱۵۴.
 - ۶- فتح الغدیر، ج ۵، ص ۱۴۸.
 - ۷- تفسیر روح المعانی، ج ۲۷، ص ۱۱۴.

طبرسی، (۱) سبط جوزی، (۲) ابن حجر هیثمی مکی، (۳) میرمحمد صالح کشفی ترمذی (۴) و شیخ سلیمان بلخی قندوزی (۵) در کتاب های خود آورده اند.

برخی کوشیده اند با واژگون جلوه دادن تاریخ، شخصی به جز علی علیه السلام را نخستین مؤمن معرفی کنند. گویا اینان هزاران روایت را که صدها نفر از دانشمندان امامی، سنّی، زیدی، اسماعیلی و حتی خوارج نقل کرده اند، (۶) ندیده اند یا نخواسته اند ببینند یا تعصب های جاهلی اجازه نداده است آنها را بپذیرند.

بهای سخن

بهای سخن

سرّ مطلق، والی حق، پیشوای ماخلق

کاشف اسرار قرآن، راز «ما اوحی» علی است

شماری از مسلمانان مدینه با مزاحمت های بیهوده و پی در پی خود می خواستند به صورت محرمانه با پیامبر گفت و گو کنند؛ سخنانی که نه دردی از جامعه برمی داشت و نه اثری معنوی به همراه داشت. در این هنگام از سوی خداوند فرمان رسید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ

ص: ۳۵

۱- مجمع البیان، ج ۹، ص ۲۱۵.

۲- تذکره الخواص، ص ۲۱.

۳- الصواعق المحرقة، ص ۱۲۳.

۴- المناقب المرتضوی، ص ۴۹.

۵- ینابیع الموده، ص ۶۰.

۶- برای اطلاع از این روایات، نک: احقاق الحق، ج ۷، صص ۴۵۱ - ۵۷۷.

ای مؤمنان! هر کس بخواهد با رسول خدا صلی الله علیه و آله محرمانه سخن بگوید، باید قبل از ورود به خانه آن حضرت، در راه خدا صدقه بدهد. این برای شما بهتر و پاکیزه تر است... .

در این آیه مقدار صدقه مشخص نشد، تا مسلمانان ناتوانی مالی را بهانه قرار ندهند. از آن پس خانه رسول خدا صلی الله علیه و آله خلوت شد.

امیرمؤمنان، علی علیه السلام که در آن زمان تنها یک دینار داشت، آن را به ده درهم تبدیل کرد و ده روز صدقه داد. آنگاه نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و مطلب آموخت. خود آن حضرت در این باره می فرماید:

هیچ کس قبل از من به آیه «نجوا» عمل نکرد و بعد از من نیز نمی تواند عمل کند. (۱)

دانشمندان بزرگ مسلمان از جمله محمد بن جریر طبری شافعی، (۲) خطیب خازن، (۳) گنجی شافعی، (۴) واحدی نیشابوری، (۵) امام فخرالدین رازی، (۶) علامه مجلسی (۷) و ده ها نفر دیگر این روایت را نقل کرده اند.

در حدیث دیگری که دانشمندان شیعه و اهل سنت نقل کرده اند،

ص: ۳۶

۱- الدر المنثور، ج ۶، ص ۱۸۵.

۲- تفسیر طبری، ج ۲۸، ص ۱۴.

۳- علی بن محمد خازن، تفسیر الخازن، قاهره، المكتبة التجارية الكبرى، ۱۳۵۷ هـ - ق، ج ۷، ص ۴۴.

۴- کفایه الطالب، ص ۲۴۸.

۵- اسباب النزول، ص ۲۳۵.

۶- تفسیر کبیر، ج ۲۹، ص ۲۷۱.

۷- محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ هـ - ق، ج ۳۵، ص ۳۷۶.

آمده است که علی علیه السلام فرمود: «پس از نزول آیه نجوا و دستور صدقه، رسول خدا صلی الله علیه و آله مرا به محضر خود فراخواند و فرمود: «مقدار صدقه چقدر معین شود؟ یک دینار؟» گفتم: «مردم به این مقدار توانایی ندارند.» فرمود: «نیم دینار؟» گفتم: «باز هم نمی توانند.» فرمود: «پس مقدار صدقه چقدر باشد؟» گفتم: «مقدار بسیار کمی جو یا گندم.» فرمود: «چقدر دارایی تو اندک است!». (۱)

امیر مؤمنان علی علیه السلام در ادامه فرمود: «و برای من بود که به امت اسلام تخفیف داده شد». (۲)

پس از چند روز آنگاه که برتری «برادر پیامبر» بر مدعیان ثابت شد، این آیه نسخ شد و خداوند فرمود:

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صِدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ... (مجادله: ۱۳)

آیا ترسیدید که هنگام خصوصی سخن گفتن با رسول خدا صدقه بدهید؟ پس چون نکردید، خداوند از شما توبه پذیر است. نماز به پا دارید و زکات بدهید و از خدا و رسول او اطاعت کنید....

هیچ مسلمانی شک ندارد که این آیه، بیان فضیلت های منحصر به فرد امام علی علیه السلام است. علامه ابی الحسن رزین عبدی در این باره می نویسد:

ص: ۳۷

۱- کفایه الطالب، ص ۳۶.

۲- کفایه الطالب، ص ۱۳۶؛ تفسیر طبری، ج ۲۸، ص ۱۴؛ ینابیع الموده، ص ۱۰۰؛ تذکره الخواص، ص ۲۱؛ الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۷، ص ۳۰۲.

... بدان که این آیه درباره امیر مؤمنان علی علیه السلام است و ثابت می کند که این فضیلتی منحصر به فرد برای اوست. خداوند راه را برای تمام مسلمانان باز گذاشت تا به این آیه عمل کنند؛ زیرا خداوند برای صدقه، مقداری مشخص نکرد تا بگویند فقرا توانایی مالی ندارند، بلکه مقدار آن به مردم واگذار شد تا هر کس هر چقدر می تواند صدقه بپردازد، به گونه ای که هر یک از اقوام پیامبر یا یاران او که می خواستند، می توانستند به آیه عمل کنند و ناتوان نبودند. پس سر باز زدن همگان از عمل به آیه، دلیل بر این است که خداوند علی علیه السلام را به این فضیلت مخصوص گردانید تا از دیگران باز شناخته شود. ... هیچ کس ادعا نمی کند (۱) که این فضیلت برای کسی جز امیر مؤمنان است... (۲).

گفتار را با کلامی از عبدالله بن عمر در بیان فضایل حضرت علی علیه السلام به پایان می بریم:

برای علی سه فضیلت است که اگر برای کسی این فضایل بود، از هر چه که خورشید بر آن می تابد (۳)، برایم بهتر بود. یکی همسری او با فاطمه زهرا علیها السلام، دیگری پرچم داری او در روز خیبر و سومی، آیه نجوا (۴).

ص: ۳۸

۱- فخر رازی برای آنکه بقیه اصحاب بزرگ رسول خدا صلی الله علیه و آله از این فضیلت عقب نمانند، آستین همت بالا زده و چنین توجیه نابجایی را بیان کرده است: «صدقه دادن موجب می شد فقرایی که توانایی مالی نداشتند، آزرده خاطر شوند و افراد ثروتمند ناراحت می شدند. از این رو، صدقه ندادند و رفت و آمد با رسول خدا صلی الله علیه و آله را تعطیل کردند.» اگر این توجیه فخر رازی را بپذیریم، باید تمام انفاق های واجب و مستحب را تعطیل کنیم.

۲- احقاق الحق، ج ۳، ص ۱۳۳؛ آلوسی، روح المعانی، ج ۱۴، ص ۲۲۵؛ سیوطی، الدر المنثور فی تفسیر المأثور، ج ۶، ص ۱۸۵.

۳- در روایتی آمده است: «از یک گله شتر سرخ مو برایم بهتر است...».

۴- کفایه الطالب، ص ۱۳۶؛ تذکره الخواص، ص ۲۲؛ الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۷، ص ۳۰۲.

بزرگ ترین فضیلت امیر مؤمنان علی علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام این است که بر تمام مسلمانان واجب است روزی چندین بار در نماز بر آنان درود فرستند؛ زیرا در غیر این صورت، نماز باطل است و هیچ کس در این باره تردید ندارد. خداوند به مؤمنان دستور می دهد:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا. (احزاب: ۵۶)

پروردگار و فرشتگان او بر پیامبر صلوات می فرستند. ای مؤمنان! شما نیز بر او صلوات بفرستید و سلام کنید.

پس از نزول این آیه، یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله از ایشان پرسیدند: ما چگونه سلام بر تو را می دانیم، اما صلوات بر تو چگونه است؟ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «بگویید خدایا! بر محمد و آل او درود فرست، چنان که بر ابراهیم و اهل بیت او درود فرستادی و بر محمد و خاندان او برکت عنایت فرما، چنان که به ابراهیم و آل او برکت عنایت فرمودی. به درستی که تو ستوده و بزرگوار هستی».^(۱)

مفسران شیعه و اهل سنت حدیث فوق را در تفسیر آیه ۵۶ سوره

ص: ۳۹

۱- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.» محمد بن اسماعیل بخاری، صحیح بخاری، مصر، مکتبه الجمهوریه العربیه، ج ۶، ص ۱۵۱ و نیز مدارک ذیل با اندکی اختلاف.

در حدیث دیگری خاتم الانبیا، محمد مصطفی صلی الله علیه و آله فرمود: «هیچ گاه بر من صلوات ناقص نفرستید.» پرسیدند: صلوات ناقص کدام است؟ فرمود: «اینکه بگویید اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ عَلَيَّ آلِ مُحَمَّدٍ.» (۲)

فخرالدین رازی در این باره می نویسد: «صلوات بر آل محمد، افتخار بزرگی است. از این رو، در پایان تشهد باید بر محمد صلی الله علیه و آله و آل او درود فرستاد و این بزرگداشت در حق هیچ کس جز اهل بیت رسول خدا صلی الله علیه و آله یافت نمی شود و تمام این موارد دلیل بر این است که دوستی آنان واجب است.» (۳)

در پایان این گفتار با امام شافعی هم صدا می شویم:

ای اهل بیت رسول خدا! دوستی شما در قرآن بر ما واجب شده است و برای عظمت قدر شما همین بس که هر کس در نماز به شما صلوات نفرستد، نماز نخوانده است. (۴)

ص: ۴۰

-
- ۱- الدر المنثور، ج ۵، ص ۲۱۵؛ ابونعیم اصفهانی، اخبار اصفهان، لندن، چاپ لندن، ۱۹۳۱ م، ج ۱، ص ۱۳۱؛ تاریخ بغداد و مدینه الاسلام، ج ۶، ص ۲۱۶. برای اطلاع بیشتر نک: احقاق الحق، ج ۳، ص ۲۵۸.
 - ۲- الصواعق المحرقة، ص ۱۴۴.
 - ۳- تفسیر کبیر، ج ۲۷، ص ۱۶۶.
 - ۴- «يا أَهْلَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ حُبُّكُمْ فَرَضٌ مِنَ اللَّهِ فِي الْقُرْآنِ أَنْزَلَهُ كَفَاكُمْ مِنْ عَظِيمِ الْقَدْرِ إِنَّكُمْ مَنْ لَمْ يُصَلِّ عَلَيْكُمْ لِاصِّلاَهُ لَهُ.» ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب علیه السلام، ج ۳، ص ۳۱۲.

خداوند در سوره الرحمن، عروس قرآن، ازدواج امیرمؤمنان، علی علیه السلام و دختر رسول الله صلی الله علیه و آله را به دو دریا تشبیه کرده است که از آنها گوهرهای گران بها به دست می آید:

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ، ... يَخْرُجُ مِنْهُمَا الْوَلُّوُ وَالْمَرْجَانُ، فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ. (الرحمن: ۱۹ - ۲۳)

خداوند دو دریا جاری ساخت که به هم می رسند و میان آن دو حایلی قرار داد که فزونی نمی جویند... از میان آن دو دریا، لؤلؤ و مرجان برمی آورد. پس کدام یک از نعمت های پروردگارتان را تکذیب می کنید؟

تفسیرهای مفسران بزرگ صدر اسلام از این آیه و نیز گفتار دانشمندان بزرگی چون ابن جوزی، (۱) سیوطی، (۲) آلوسی بغدادی، (۳) میرمحمد صالح کشفی ترمذی حنفی، (۴) سلیمان قندوزی حنفی (۵) و علامه مجلسی (۶) نشان می دهد که مقصود از این دو دریا که به هم می پیوندند، علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیهما السلام است. مقصود از حایل بین آن دو نیز رسول خدا صلی الله علیه و آله (۷) است که بین آن دو بود و هیچ گاه از یکدیگر جدا

ص: ۴۱

-
- ۱- تذکره الخواص، ص ۲۴۵.
 - ۲- الدر المنثور، ج ۶، ص ۱۴۲.
 - ۳- تفسیر روح المعانی، ج ۲۷، ص ۹۳.
 - ۴- مناقب مرتضوی، ص ۳۹.
 - ۵- ینابیع الموده، ص ۱۱۸.
 - ۶- بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۹۷ و ج ۳۷، ص ۶۴.
 - ۷- چنان که در الدر المنثور، تفسیر روح المعانی، تذکره الخواص و دیگر کتاب ها آمده است.

نمی شدند. همچنین منظور از لؤلؤ، امام حسن علیه السلام و مرجان، امام حسین علیه السلام است که از پیوند دو دریای نور به وجود آمدند.

شیخ عزالدین عبدالسلام شافعی در این باره می نویسد:

فرشته الهی نزد پیامبر آمد و گفت: ای محمد! من فرستاده خداوند محمود هستم تا نور را با نور تزویج کنم. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: چه کسی را؟ فرشته الهی گفت: علی علیه السلام را به فاطمه علیها السلام که خداوند بین آنان پیوند زناشویی برقرار کرده است... پیامبر نزد اصحاب آمد و فرمود: «شما را شاهد می گیرم که فاطمه علیها السلام را به علی علیه السلام تزویج کردم. پیوند دو دریای نبوت فاطمی و جوانمردی علوی، همان پیوند دو دریایی است که بین آن دو حایلی نیست. آن حایل، تقوای آن دو است که بر یکدیگر برتری جویند و از پیوند نورها، لؤلؤ و مرجان پدید آید».(۱)

نور دانش

نور دانش

ای علی که جمله عقل و دیده ایشمه ای و اگو از آنچه دیده ای

چون تو بابی آن مدینه علم را چون شعاعی آفتاب حلم را(۲)

کفار به پیامبر خدا تهمت می زدند و می گفتند: تو پیامبر نیستی. خداوند به رسولش فرمان می دهد:

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ. (رعد: ۴۳)

و کسانی کافر شدند می گویند: «تو نفرستاده نیستی.» بگو شهادت

ص: ۴۲

۱- احقاق الحق، ج ۳، صص ۲۷۸ و ۲۷۹.

۲- مثنوی معنوی، دفتر اول.

خداوند و کسی که علم کتاب نزد اوست، میان من و شما کافی است.

ابوسعید خدری که از یاران رسول الهی بود، می گوید: «از پیغمبر اسلام پرسیدم: مقصود قرآن از کسی که مقداری از علم کتاب می دانست - و به حضرت سلیمان علیه السلام گفت من تخت بلقیس را در یک چشم برهم زدن حاضر کنم - (۱) کیست؟ پیامبر فرمود: «او، وزیر برادرم، سلیمان بن داوود بود». پرسیدم: مقصود از اینکه خداوند می فرماید: شهادت پروردگار و کسی که علم کتاب نزد اوست، میان من و شما کافی است، چه کسی است؟ فرمود: «او برادرم، علی بن ابی طالب است».

در این روایت و ده ها روایت دیگر که فرزاندانی چون شیخ سلیمان قندوزی حنفی، (۲) محمد بن احمد قرطبی، (۳) محمد صالح حسینی ترمذی حنفی (۴) و امین الاسلام طبرسی (۵) آن را در کتاب های خود آورده اند، مقصود از کسی که علم کتاب می داند، امیر مؤمنان است.

«هل اتي» قدر و «سلونی» علم و لاهوتی مقام

ملك دين را تاجدار لافتی الا علی است (۶)

با این حال برخی کوشیده اند با آوردن این احتمال که شاید مقصود، شخصی به نام عبدالله بن سلام باشد، این فضیلت علی علیه السلام را کم رنگ

ص: ۴۳

۱- «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ...». نمل: ۴۰

۲- ینابیع الموده، ص ۱۰۲.

۳- الجامع الاحکام القرآن، ج ۹، ص ۳۳۶.

۴- مناقب مرتضوی، ص ۲۸.

۵- مجمع البیان، ج ۳، ص ۳۰۱.

۶- دیوان الهی قمشه ای، ص ۲۸۷.

جلوه دهند، ولی این سخن نادرست است؛ زیرا این سوره در مکه نازل شده است، در حالی که عبدالله بن سلام چند سال بعد در مدینه مسلمان شد. افزون بر آن، چگونه نبوت رسول خدا صلی الله علیه و آله با شهادت شخص گمنامی چون عبدالله بن سلام ثابت می شود؟ جالب اینکه در روایات بسیاری که دانشمندان بزرگ اهل سنت و شیعه نقل کرده اند، خود عبدالله بن سلام مقصود از آیه را علی علیه السلام معرفی می کند. (۱)

با آنکه سلمان فارسی، عمر خود را به یادگیری اسرار انجیل، تورات، زبور و دیگر کتاب های پیامبران پیشین و قرآن گذرانده بود، از صاحبان علم کتاب شمرده نمی شود. پس چگونه باید این عنوان را به ابن سلام بدهیم که هیچ گاه چیزی از خود بروز نداد. آنچه بود، در نزد علی علیه السلام بود که فرمود:

از من بپرسید پیش از اینکه از میان شما بروم که نزد من علمی است چون دریاهاى عمیق. (۲)

این گفتار را با کلام یکی از دانشمندان حنفی به پایان می بریم:

خداوند، خاتم پیامبران و بهترین آنان را مبعوث نمود و مخلوق را به فضل خود تعظیم کرد. مقتضای عقل این است که بعد از پیامبر، یکی از بنی هاشم عالم به تمام اسرار کتاب خداوند باشد؛ زیرا او از دیگر قریش به پیامبر نزدیک تر است. چنین کسی باید نخستین مسلمان باشد تا از اسرار رسالت و وحی آگاه باشد و نیز باید در تمام اوقات نزد پیامبر و مطیع او باشد تا به گفتار و کردار پیامبر آگاهی داشته باشد...

ص: ۴۴

۱- نک: مناقب مرتضوی، ص ۲۸؛ ینابیع الموده، ص ۱۰۲؛ مجمع البیان، ج ۳، ص ۳۰۱.

۲- ینابیع الموده، ص ۱۱۴.

و باید در اخلاق و رفتار، پیامبرگونه و چون فرزند بزرگ پیامبر باشد و این شرط ها در کسی جز علی علیه السلام یافت نمی شود.^(۱)

بر تخت بهشت

بر تخت بهشت

مولای متقیان از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید: «یا رسول الله! کدام یک از ما دو نفر - من یا فاطمه - را بیشتر دوست داری؟» پیامبر فرمود: «فاطمه را بیشتر از تو دوست دارم و تو از فاطمه برایم عزیزتری.» ابوهیره، از دانشمندان حدیث شناس اهل سنت که این روایت را از او نقل کرده اند، می گوید:

پیامبر ادامه داد: «ای علی! گویا می بینم که من و تو کنار حوض کوثر هستیم و تو منافقان را از آن دور می کنی و... من و تو و حسن و حسین و فاطمه و عقیل و جعفر در بهشت رو در روی یکدیگر نشسته ایم و شیعیان در بهشت با ما هستند. آنگاه این آیه را قرائت کرد: «و نَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ؛ و ما دل های آنان را از ناپاکی پاک کردیم تا چون برادران رو در روی یکدیگر بر تخت ها [ی بهشتی] بنشینند.» (حجر: ۴۷)

بسیاری از علماء، شأن نزول این آیه را با بیان های گوناگونی از پیامبر، امام علی علیه السلام، امام حسن مجتبی علیه السلام و مفسران بزرگی چون ابن عباس، ابن ابی الاوفی و ابوهیره نقل کرده اند که برای نمونه می توان به امام احمد حنبل،^(۲) صالح کشفی حنفی،^(۳) شیخ سلیمان قندوزی حنفی،^(۴)

ص: ۴۵

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۲۸۱، به نقل از: ینابیع الموده، ص ۱۰۲.

۲- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، صص ۴ و ۳؛ بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۲۶۴.

۳- مناقب مرتضوی، ص ۳۲.

۴- ینابیع الموده، ص ۱۳۲.

پشتیبان رسول

پشتیبان رسول

خداوند سبحان در توبیخ برخی از همسران پیامبر که اسرار خانوادگی ایشان را فاش می کردند، فرمود:

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ، عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ... (تحریم: ۴ و ۵)

اگر به سوی خدا توبه کنید، بهتر است. به یقین، دل های شما از حق منحرف گشته است و اگر بر ضد پیامبر یاور همدیگر شوید، خداوند، جبرئیل و فرد صالحی از مؤمنان و آنگاه ملائکه پشتیبان او خواهند بود. اگر شما را طلاق دهد، شاید خداوند زنان مؤمن مسلمان فرمانبردار توبه کننده عابد... نصیب او کند.

در روایات بسیاری، حضرت محمد صلی الله علیه و آله، امام علی علیه السلام را فرد صالحی که در آیه بیان شده، معرفی کرده است. اسماء بنت عمیس که از زنان مسلمان صدر اسلام و یکی از همسران ابوبکر بود، می گوید: از

ص: ۴۶

۱- الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۰، ص ۳۳. برای اطلاع بیشتر از منابع اهل سنت، نک: تفسیر روح المعانی، ج ۱۴، ص ۵۳؛ فتح الغدیر، ج ۳، ص ۳۳.

۲- بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۲۶۴ و ج ۳۶، ص ۷۲.

رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدم: مقصود از صالح مؤمنان در این آیه کیست؟ فرمود: «او، علی بن ابی طالب است».

این حدیث را بسیاری از دانشمندان فرزانه، از جمله محمد بن یوسف گنجی شافعی،^(۱) شیخ سلیمان قندوزی حنفی،^(۲) محمد صالح ترمذی کشفی،^(۳) انصاری قرطبی،^(۴) علامه مجلسی^(۵) و ده ها مفسر و محدث دیگر نقل کرده اند. این حدیث از ابن عباس و حضرت علی علیه السلام نیز نقل شده است.^(۶)

این گفتار را با حدیثی از علامه سبط بن جوزی حنفی به پایان می بریم:

سر مبارک سالار شهیدان در تثنی نزد ابن زیاد بود و آن پلید با چوبی که در دست داشت، بر لب های فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله می زد. در این هنگام زید بن ارقم که از یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله بود، بر آشفت و گفت: ابن زیاد! چوبت را بردار. به خدا قسم، بسیار می دیدم که رسول خدا صلی الله علیه و آله بین این دو لب را می بوسید. بغض زید ترکید و گریه امانش نداد و نتوانست به سخن ادامه دهد. ابن

ص: ۴۷

-
- ۱- کفایه الطالب، صص ۱۳۶ - ۱۳۸.
 - ۲- ینابیع الموده، ص ۹۳.
 - ۳- مناقب مرتضوی، ص ۲۹.
 - ۴- الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۸، ص ۱۸۹.
 - ۵- بحار الانوار، ج ۱۷، ص ۲۵۲ و ج ۲۲، ص ۲۳۲.
 - ۶- برای اطلاع بیشتر نک: احقاق الحق، ج ۳، صص ۳۱۱ - ۳۲۰. عده ای احتمال داده اند که مقصود از «صالح مؤمنان»، افرادی غیر از امیر مؤمنان باشند. کسانی که این گروه به عنوان صالح مؤمنان ذکر کرده اند، بیش از یک نفرند، در حالی که «صالح» مفرد و اطلاق آن بر جمع غلط است.

زیاد گفت: خدا تو را بگریانند! اگر پیرمرد و خرفت نبودی، هم اکنون سر از بدنت جدا می کردم. زید بن ارقم از جای خود بلند شد و فریاد زد: ای مردم! از این پس شما اسیر و در بند خواهید بود. شما فرزند فاطمه را اسیر و از این زیاد پیروی کردید... ای ابن زیاد! برایت حدیثی بخوانم که از آنچه گفتم برایت سخت تر است؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدم که حسن علیه السلام را بر زانوی راست و حسین علیه السلام را بر زانوی چپ خود می نشاند. سپس دست بر سر آنان می نهاد و می گفت: خدایا! من این دو و صالح مؤمنان، علی علیه السلام را به تو می سپارم. (۱)

شاهد

شاهد

مولای متقیان، علی علیه السلام فرمود: «قسم به خدایی که دانه را شکافت و جانداران را آفرید، اگر برای من جایگاهی برای قضاوت گسترده شود، بین یهودیان به تورات، مسیحیان به انجیل، اهل زبور به زبور و بین مسلمانان به قرآن حکم می کنم. سوگند به آن که جانم به دست اوست، هیچ مردی از قریش... نیست، مگر اینکه درباره او آیه ای از قرآن می دانم که او را به سوی بهشت می برد یا به آتش می کشاند.» مردی پرسید: ای امیر مؤمنان! آیه ای که درباره شما نازل شده، چیست؟ فرمود: «آیه من این است: «آیا کسی که از طرف پروردگار خود دلیلی روشن (قرآن) دارد و شاهدهی از او آن را می خواند... [با کسی که دلیلی ندارد،

ص: ۴۸

برابر است؟»^(۱) رسول خدا صلی الله علیه و آله همان کسی است که از طرف خداوند دلیل روشن دارد و من شاهد بر آن هستم»^(۲).

علی ساجد، علی عابد، علی زاهد، علی شاهد

علی جنت، علی رضوان، علی هادی، علی رهبر

علی اعلم به هر برهان، علی سرمایه ایمان

علی نور دل خوبان، علی سلطان دین پرور

در حدیث دیگری که آن را مفسران بزرگی چون بغوی شافعی،^(۳) محمد بن احمد قرطبی،^(۴) جلال الدین سیوطی،^(۵) امین الاسلام طبرسی^(۶) و ده ها مفسر و محدث بزرگ نقل کرده اند، حضرت علی علیه السلام خود را مصداق شاهد پیامبری محمد صلی الله علیه و آله معرفی کرده است.

فخر رازی نیز در سومین تفسیری که از این آیه کرده است، می نویسد:

مراد، علی بن ابی طالب است و معنای آیه چنین است: علی علیه السلام این دلیل روشن را می خواند و شاهد پیامبر است؛ یعنی او فضیلتی دارد که از محمد صلی الله علیه و آله محسوب می شود.^(۷)

ص: ۴۹

۱- نک: هود: ۱۷.

۲- تذکره الخواص، ص ۲۶.

۳- حسین بن مسعود بغوی، معالم التنزیل، ۱۲۱۷ هـ. ق، ج ۳، ص ۱۸۳.

۴- الجامع الاحکام القرآن، ج ۹، ص ۱۶.

۵- الدر المنثور، ج ۳، ص ۵۸۶.

۶- مجمع البیان، ج ۳، ص ۱۰۰؛ بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۵۱. برای اطلاع بیشتر نک: احقاق الحق، ج ۳، صص ۳۵۲ - ۳۵۹.

۷- تفسیر کبیر، ج ۱۷، ص ۲۰۱.

«مردی از امام علی علیه السلام پرسید: مقصود قرآن از این آیه: «مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَجْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ...؛ بعضی از مؤمنان مردانی هستند که به عهده‌ی که با خدا بسته بودند، عمل کردند. پس عده‌ای از آنان میثاق خود را به پایان بردند و عده‌ای منتظرند...» (احزاب: ۲۳)، چیست؟ علی علیه السلام فرمود: «این آیه درباره‌ی من، عمویم حمزه و پسرعمویم، عبیده، فرزند حارث نازل شده است. عبیده در روز بدر، میثاق خود را با شهادت به پایان آورد و عمویم حمزه در روز احد به پیمانش عمل کرد.» آنگاه حضرت درحالی که با دست به سر و صورتش اشاره می‌کرد، ادامه داد: «اما من منتظرم تا شقی‌ترین مردم صورتم را با خون سرم حنا بندد. این عهد و پیمانی است که حبیب رسول خدا صلی الله علیه و آله با من بسته است.» (۱).

سرخ شد چهره زردم اگر از خون سرم

باز شد راه وصال از طرف داد گرم

در روایت دیگری که از بزرگانی چون محمد صالح کشفی حنفی، (۲) گنجی شافعی، (۳) ابن جوزی حنفی، (۴) شیخ سلیمان قندوزی (۵) و علامه مجلسی (۶) نقل شده، مقصود از «کسی که منتظر است»، امام مؤمنان،

ص: ۵۰

۱- ابن صباغ مالکی، الفصول المهمه، چاپ نجف، ص ۱۱۳

۲- مناقب مرتضوی، ص ۳۵.

۳- کفایه الطالب، ص ۲۴۹.

۴- تذکره الخواص، ص ۲۶.

۵- ینابیع الموده، ص ۹۶.

۶- بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۲۳۲ و ج ۲۴، ص ۳۰.

علی علیه السلام است.

علی حق را ولی باشد، علی نور جلی باشد

همه مدح علی باشد به قرآن از الف تا یا(۱)

تمام ایمان و تمام کفر

تمام ایمان و تمام کفر

در نبرد احزاب، مسلمانان به دلیل کمبود نیرو براساس طرح پیشنهادی سلمان فارسی، اطراف شهر مدینه را خندق کنده بودند تا دشمن نتواند از هر سو به آنان حمله کند. یک روز جنگجویترین فرد قریش، عمرو بن عبدود، به همراه دو نفر دیگر توانستند از خندق بگذرند. وقتی عمرو در برابر مسلمانان قرار گرفت، گفت:

که ای مهتران قریشی نسیپلنگان و گردان قوم عرب

کجایند گردان و مردان مرد که آیند امروز اندر نبرد(۲)

تنها کسی که سکوت مرگ بار یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله را شکست، صاحب ذوالفقار حیدری بود که از رسول خدا صلی الله علیه و آله اذن مبارزه خواست، ولی آن حضرت به وی اجازه میدان نداد. برای بار سوم قوی ترین قهرمان کفر فریاد برآورد: «از بس فریاد زدم و همآورد طلبیدم، گلویم گرفت. بیایید تا شما را روانه بهشت کنم یا شما مرا به سوی جهنم برید...».

ص: ۵۱

۱- سیدتقی منتظری، مخزن الفضائل، اصفهان، ص ۲۲.

۲- میرزا محمد ابراهیم مروزی جوهری.

رسول گرامی اسلام، عمامه خود را بر سر جانشین خود نهاد و او را به میدان فرستاد. وقتی امیر مؤمنان در مقابل عمرو بن عبدود قرار گرفت، پیامبر فرمود: «تمام ایمان در مقابل تمام کفر قرار گرفته است» (۱).

پس از گفت و گوی کوتاهی که بین دو دلاور رد و بدل شد، چکاچک شمشیرها، نفس لشکریان را در سینه حبس کرد. ناگاه غریو «الله اکبر» امیر مؤمنان به دو لشکر فهماند که جنگ پایان یافته و عمرو بن عبدود بر خاک افتاده است.

پس از فداکاری علی علیه السلام و سیاست هایی که برخی از تازه مسلمانان به کار بستند، لشکر کفر مجبور به عقب نشینی و بازگشت به مکه شد. آنگاه این آیه نازل گشت:

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا. (احزاب: ۲۵)

خداوند کافران را با بغض و کینه برگرداند. آنان به هیچ خیری دست نیافتند و خداوند مؤمنان را از جنگ کفایت کرد (بدون جنگ پیروز شدند) و خدا همواره نیرومند شکست ناپذیر است.

در روایت های بسیاری آمده است که مسلمانان صدر اسلام هنگامی که این آیه را تلاوت می کردند، می گفتند: «خداوند با علی علیه السلام جهاد را از مسلمانان کفایت کرد».

دانشمندانی چون علامه گنجی شافعی، (۲) ابی حیان اندلسی، (۳) شیخ

ص: ۵۲

۱- «بَرَزَ الْإِيمَانُ كُلَّهُ عَلَى الشُّرْكِ كُلِّهِ». بحار الانوار، ج ۳۹، ص ۳

۲- کفایه الطالب، ص ۲۳۴.

۳- بحرالمحیط، ج ۷، ص ۲۲۴.

سلیمان قندوزی حنفی، (۱) میر محمد صالح کشفی ترمذی، (۲) محمود آلوسی (۳) و علامه مجلسی (۴) این روایت را نقل کرده اند.

سر منزل

سر منزل

در سوره انبیا آمده است:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ، لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ. (انبیا: ۱۰۱ و ۱۰۲)

آنان که نیکی ما برایشان پیش فرستاده شده است، از آتش جهنم دورند. آنان آواز جهنم را نمی شنوند و در بهشت به آنچه مشتاقند، جاودانند.

امیر مؤمنان علی علیه السلام با اشاره به این آیه می فرمود: «من از این افراد هستم.» در روایت دیگری از دانشمندان اهل سنت چنین آمده که این آیه در شأن علی علیه السلام نازل شده است و او در نماز این آیه را می خواند.

از میان دانشمندان فرزانه ای که دو روایت فوق را نقل کرده اند، می توان به این افراد اشاره کرد: ابی الفداء ابن کثیر؛ (۵) ابی حیان اندلسی؛ (۶)

ص: ۵۳

۱- ینابیع الموده، ص ۹۴.

۲- مناقب مرتضوی، ص ۳۱.

۳- تفسیر روح المعانی، ج ۲۱، ص ۱۵۶.

۴- بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۲۳۳.

۵- تفسیر ابن کثیر، ج ۳، ص ۱۹۸.

۶- بحر المحيط، ج ۶، ص ۳۴۲.

آینه خدانما

آینه خدانما

به غلط برفته آن کس که تو را خدای داند

که خدا نه ای ولی آینه خدانمایی

قرآن کریم، پیامبران را اسوه انسان ها معرفی می کند. از جمله این پیامبران، حضرت عیسی علیه السلام است. پیامبر خاتم، امیر مؤمنان را به حضرت عیسی علیه السلام تشبیه کرد و فرمود:

ای علی! تو همانند حضرت عیسی علیه السلام هستی؛ عده ای یهودی آن قدر با او دشمنی کردند که به مادرش تهمت های ناشایست زدند، پس هلاک شدند. مسیحیان آن قدر او را دوست داشتند که به او جایگاهی دادند که شایسته آن نبود (او را فرزند خدا خواندند). آنان نیز هلاک شدند.

چنان که علمای بزرگ شیعه و اهل سنت نقل کرده اند، امیر مؤمنان در ادامه این حدیث فرمود:

ای مردم! آگاه باشید که دو گروه به خاطر من هلاک شوند: یکی آنان که در دوستی من زیاده روی می کنند و گروه دوم کسانی که

ص: ۵۴

۱- مناقب مرتضوی، ص ۳۳.

۲- تفسیر روح المعانی، ج ۱۷، ص ۸۹.

۳- الدر المنثور، ج ۴، ص ۳۳۹.

۴- بحار الانوار، ج ۳۹، ص ۳۰۷ و ج ۳۶، ص ۱۲۷.

کینه مرا به دل دارند و از سر دشمنی به من تهمت می زنند. (۱)

در حدیث دیگری می خوانیم: پیامبر فرمود:

ای علی! تو همانند عیسی علیه السلام هستی که قوم او سه گروه شدند: گروهی به او ایمان آوردند که پیروان واقعی او (حواریون) هستند. گروه دیگری با او دشمنی کردند که یهودند و گروه سوم درباره او زیاده روی کردند، چندان که از پرستش خداوند بیرون رفتند و آنان نصارا هستند. امت من نیز به سه گروه تقسیم می شوند: عده ای تو را دوست دارند و در عمل از تو پیروی می کنند؛ این گروه مؤمنانند. گروه دیگر با تو دشمنی می کنند؛ آنان طلحه و زبیر و پیروان آنان (ناکثین)، معاویه و پیروانش (قاسطین) و خوارجند. دسته سوم درباره تو زیاده روی می کنند که گمراهانند. ای علی! تو و شیعیان تو در بهشت هستید و دشمن تو و کسی که درباره ات زیاده روی کند، دوزخی اند. (۲)

در روایت معتبری که حافظ ابوبکر بن مردوبه و عده ای دیگر نقل کرده اند، پس از آنکه پیامبر حضرت علی علیه السلام را به عیسی علیه السلام تشبیه کرد، عده ای از منافقان گفتند: راضی نشد علی را به کسی تشبیه کند، مگر حضرت عیسی. پس این آیه در پاسخ آنان نازل شد:

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُونَ. (زخرف: ۵۷)

وقتی فرزند مریم برای آنان مثل زده شد، آنگاه قوم تو با تو به مجادله می پردازند.

ص: ۵۵

-
- ۱- بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۸۵؛ علی بن حسام الدین متقی هندی، کنز العمال، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۳۷۲، ج ۱۱، ص ۳۲۴؛ ینابیع الموده، ج ۱، ص ۳۲۸.
- ۲- بحارالانوار، ج ۹، ص ۲۳۶؛ مناقب مرتضوی، ص ۳۲.

این خلاصه ای بود از مطالبی که علمای بزرگی چون امام احمد حنبل، (۱) محب الدین طبری، (۲) شیخ سلیمان قندوزی حنفی، (۳) شیخ محمد صالح کشفی حنفی، (۴) علامه مجلسی (۵) و ده ها تن دیگر آن را نقل کرده اند.

درود خدا

درود خدا

تاج انعام ولایت بر سرش

خلعت تفسیر قرآن در برش

خداوند متعالی در سوره «صافات» از برخی پیامبران و اولیای الهی نام می برد و بر آنان درود می فرستد و این درود را پاداش کارهای نیک آنان برمی شمرد. از جمله افرادی که خداوند بر آنان سلام کرد، «آل یاسین» است:

سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ. (صافات: ۱۳۰ و ۱۳۱)

سلام بر آل یاسین؛ ما این گونه پاداش نیکوکاران را می دهیم.

بی شک، مقصود از آل یاسین، اهل بیت پیامبر است. احمد بن محمد انصاری قرطبی، (۶) ابی حیان اندلسی، (۷) ابن کثیر دمشقی (۸) و علامه

ص: ۵۶

-
- ۱- به نقل از: بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۸۶.
 - ۲- ذخائر العقبی، ص ۹۲.
 - ۳- ینابیع الموده، ص ۱۰۹.
 - ۴- مناقب مرتضوی، ص ۳۲.
 - ۵- بحارالانوار، ج ۲۵، ص ۲۸۶. برای اطلاع بیشتر نک: احقاق الحق، ج ۳، صص ۳۹۷ - ۴۱۲.
 - ۶- الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۵، ص ۱۱۹.
 - ۷- بحرال محیط، ج ۷، ص ۳۷۳.
 - ۸- تفسیر ابن کثیر، ج ۴، ص ۲۰.

مجلسی (۱) از جمله کسانی هستند که به این نکته اشاره کرده اند.

ابن حجر از امام فخرالدین رازی نقل کرده است: «اهل بیت پیامبر در پنج چیز با آن حضرت مساوی هستند:

۱. در سلام: برای سلام به پیامبر می گوئیم: «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ». برای سلام به خاندان رسول الله صلی الله علیه و آله می گوئیم: «سلام علی آل یاسین».

۲. در صلوات: در تشهد نماز به پیامبر و آل او صلوات می فرستیم.

۳. در طهارت و پاکی: قرآن به رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «طه؛ ای طاهر». (طه: ۱)، درباره خاندان رسول الله نیز می فرماید: «و خداوند شما را پاک گرداند، پاکیزگی نکو». (احزاب: ۳۳)

۴. در حرام بودن صدقه بر آنان.

۵. در محبت و دوستی. (۲)

دشمنی برای خدا

دشمنی برای خدا

در کنار چاه های بدر دو لشکر در مقابل هم ایستاده بودند. لشکر اسلام با سیصد نفر بدون تجهیزات کافی و لشکر کفر با یک هزار نفر و وسایل پیشرفته نظامی. در این میان، سه تن از مردان دلیر لشکر کفر به

ص: ۵۷

۱- بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۱۶۸.

۲- الصواعق المحرقة، ص ۸۹، به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۵۱.

نام های عتبه، شیبیه و ولید با غروری خاص روبه روی سپاه اسلام آمدند و هم‌اورد طلبیدند. سه تن از مسلمانان پیش رفتند، ولی کافران، جنگیدن با این تازه مسلمانان را نپذیرفتند و گفتند: هم شأن ما برای جنگ کسی جز اقوام خودمان نیستند. از این رو، امیر مؤمنان، حمزه و عبیده پا به میدان نهادند و خود را معرفی کردند.

علی علیه السلام در برابر ولید قرار گرفت. با اولین ضربه ذوالفقار، دست ولید از بدن جدا شد و ولید راه فرار در پیش گرفت و در میانه راه به هلاکت رسید. حمزه سیدالشهدا و عبیده نیز حریفان خود را کشتند و با این فداکاری، مسلمانان توانستند با حمله ای برق آسا کافران را شکست دهند. پس از پایان جنگ این آیه نازل شد:

هَذَا خِضْمَانٍ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُسِهِمُ الْحَمِيمُ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ. (حج: ۱۹ و ۲۰)

این دو [گروه] برای خداوند با هم دشمن شده اند. پس آنان که کافر شدند، برای آنان پیراهن هایی از آتش بریده و از بالای سرشان از آب حمیم جهنم ریخته می شود که با آن، آنچه در شکم آنان است و پوست ها گداخته می شود.

ده ها تن از مفسران و محدثان از جمله مسلم و بخاری چنین نوشته اند:

ابوذر قسم یاد می کرد که این آیه درباره افرادی که در روز بدر در مبارزه درخشیدند، یعنی علی علیه السلام، حمزه و عبیده و دشمنان این سه،

یعنی عتبه، شبیه و ولید نازل شده است. (۱)

در روایت دیگری حضرت علی علیه السلام درباره نزول آیه ۱۹ و ۲۰ سوره حج می فرماید: «این آیه درباره مبارزه ما در بدر نازل شده است. من در روز قیامت، نخستین شخصی خواهم بود که برای دادخواهی نزد پروردگارم زانو می زنم». (۲)

نزول این آیه درباره افراد یاد شده، آن قدر مشهور است که قاضی نورالله شوشتری در کتاب احقاق الحق، شانزده مدرک با ۱۲۳ سند از نوشته های دانشمندان اهل سنت درباره آن گردآورده است. (۳)

راه راست

راه راست

گر صراط مستقیمی بایدت در راه دین

چاره نبود مر تو را جز مهر حیدر داشتن

تمامی مسلمانان دست کم روزی ده بار در نماز از خداوند می خواهند آنان را به راه راست هدایت کند؛ راه افرادی که به آنان نعمت عطا شده است، نه راه آنان که مورد خشم قرار گرفته اند و نه راه گمراهان. (۴) مفسران و محدثان، «صراط مستقیم» را در قرآن به راه اهل بیت پیامبر تفسیر کرده اند که به برخی از آنها اشاره می کنیم.

علامه ثعلبی به نقل از مفسران صدر اسلام چنین نقل می کند: «صراط

ص: ۵۹

۱- صحیح مسلم، ج ۸، ص ۲۴۵، به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۵۲؛ صحیح بخاری، مصر، ج ۶، ص ۱۲۴.

۲- الدر المنثور، ج ۴، ص ۳۴۸.

۳- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۵۲ به بعد.

۴- نک: حمد: ۶ و ۷.

مستقیم یعنی راه محمد صلی الله علیه و آله و خاندان او». (۱)

در روایت دیگری مفسر بزرگ اهل سنت، و کعب بن جراح از قول ابن عباس در تفسیر آیه «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»، چنین آورده است: «یعنی مرا به راه دوستی پیامبر و خاندانش هدایت کن». (۲)

در سوره مؤمنون نیز از صراط مستقیم سخن به میان آمده است:

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ، وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَا كِبُونَ. (مؤمنون: ۷۳ و ۷۴)

به راستی که تو آنان را به «صراط مستقیم» می خوانی و به تحقیق آنان که به آخرت ایمان ندارند، از این راه رو گردانند.

در اینجا نیز صراط مستقیم به راه پیامبر و آل او تفسیر شده است. در این باره به ذکر دو روایت بسنده می کنیم: محمد صالح کشفی ترمذی از محدث حنبلی چنین نقل می کند: «مقصود از راه راست در قول خداوند: «آنان که به آخرت ایمان ندارند، از راه راست بیرون می روند»، راه پیامبر و اهل بیت اوست». (۳)

در روایت دیگری که شیخ سلیمان قندوزی حنفی و دیگر مفسران نقل کرده اند، بزرگ مفسر قرآن و امیر مؤمنان، این راه را دوستی خاندان رسالت می داند. (۴)

ص: ۶۰

۱- بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۲۱۱.

۲- بحارالانوار، ج ۲۴، ص ۱۶.

۳- مناقب مرتضوی، ص ۴۹، به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۵۷.

۴- ینابیع الموده، ص ۱۱۴.

خداوند در سوره انعام، نعمت های الهی را برمی شمرد(۱) و می فرماید:

وَ أَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ... (انعام: ۱۵۳)

این صراط مستقیم من است. پس، از آن پیروی کنید و به دنبال راه های مختلف نروید که از این راه بازمی مانید... .

عده ای از محدثان بزرگ از جمله شیخ ابراهیم ثقفی که از علمای بزرگ اهل سنت است، چنین نوشته است:

رسول خدا صلی الله علیه و آله وقتی این آیه را خواند، فرمود: «من از خداوند خواستم که این راه مستقیم را برای من قرار دهد».

در روایت دیگری حسن بصری، از دانشمندان مشهور اهل سنت، در ادامه این آیه آورده است:

این، راه علی بن ابی طالب و فرزندان اوست که راه مستقیم و دین مستقیم است. از آن پیروی کنید که راه روشنی است و کژی در آن، راه ندارد.(۲)

مفسران فرزانه شیعه نیز صراط مستقیم را به راه پیامبر و آل او تفسیر کرده اند.(۳)

دریادلان

دریادلان

از جمله آیاتی که نور بر چهره «نور خدا»، علی علیه السلام می تاباند، آیه ای است که از شرح صدر امیر مؤمنان سخن می گوید:

ص: ۶۱

۱- هر چند در این آیات از چیزهایی که بر امت های پیش از اسلام حرام بود، سخن به میان آمده است، ولی آن چیزها بر مسلمانان هم حرام است.

۲- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۴۳.

۳- نورالثقلین، ج ۱، ص ۹۴۴.

أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ. (زمر: ۲۲)

کسی که خداوند برای اسلام به او شرح صدر عطا فرمود. او با نوری از پروردگار همراه است. پس وای بر کسی که در غفلت از یاد خدا سنگ دل شده است. این گونه افراد در گمراهی آشکار هستند.

مفسران، نزول این آیه را درباره امیرمؤمنان و حمزه سیدالشهدا و دشمنان آنان، یعنی ابولهب و فرزندانش می دانند، چنان که واحدی نیشابوری،^(۱) محمد انصاری قرطبی،^(۲) علامه احمد طبرسی^(۳)، علامه مجلسی^(۴) و چندین مفسر دیگر نوشته اند علی علیه السلام و حمزه افرادی هستند که خداوند به آنان شرح صدر عنایت فرمود، و ابولهب و فرزندانش کسانی هستند که در غفلت از یاد خدا، سنگ دل شده اند.

شرط هدایت

شرط هدایت

خداوند مهربان برای آمرزش گناهان چند شرط قرار داده است:

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى. (طه: ۸۲)

کسی که به راستی توبه کند و مؤمن شود و عمل صالح انجام دهد، سپس هدایت گردد، من حتما گناه او را می آمرزم.

امیر مؤمنان علی علیه السلام در روایتی که شیعیان^(۵) و اهل سنت^(۶) آن را نقل

ص: ۶۲

۱- اسباب النزول، ص ۲۱۰.

۲- التفسیر القرطبی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۵هـ. - ق، ج ۱۵، ص ۲۴۷.

۳- ذخائر العقبی، ص ۸۸.

۴- بحار الانوار، ج ۳۵، ص ۳۹۶.

۵- مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۳؛ بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۶۵.

۶- ینابیع الموده، ص ۱۱۰.

کرده اند، فرمود: «یعنی به ولایت ما هدایت شود».

دم به دم، دم از ولای مرتضی باید زدن

دست دل در دامن آل عبا باید زدن

پیشوایی بایدت جستن ز اولاد رسول

پس قدم مردانه در راه خدا باید زدن(۱)

براساس روایات دیگری که دانشمندانی چون ابن حجر هیثمی مکی، (۲) شیخ سلیمان قندوزی حنفی، (۳) میرمحمد صالح کشفی ترمذی حنفی (۴) و طبرسی (۵) نقل کرده اند، امیر مؤمنان فرمود: «اگر کسی توبه کند، ایمان آورد و عمل شایسته انجام دهد، ولی به ولایت ما هدایت نشده باشد، این کارها او را بی نیاز نخواهد کرد».

گر مهر علی نباشد اندر دل تو

مسکین تو و سعی های بی حاصل تو

سوز دعا

سوز دعا

روز پرشکوه و تاریخی غدیر خم به همان اندازه که برای مؤمنان شادی آور بود، برای منافقان ناگوار بود. آن روز گذشت و آن اجتماع

ص: ۶۳

۱- مخزن الفضائل، ص ۹، شعر از شاه نعمت الله ولی.

۲- الصواعق المحرقة، ص ۱۵۱.

۳- ینابیع الموده، ص ۱۱۰.

۴- مناقب مرتضوی، ص ۲۵.

۵- مجمع البیان، ج ۷، ص ۲۳.

بزرگ در شهرها و روستاها پراکنده شدند و خبر جانشینی علی مرتضی علیه السلام را در تمام سرزمین های اسلامی منتشر کردند.

یکی از منافقان(۱) که پدرش در جنگ بدر به دست حیدر کرار کشته شده بود، از شنیدن این خبر، بسیار خشمگین شد و راه مدینه را در پیش گرفت. وقتی به حضور رسول خدا صلی الله علیه و آله رسید، با ناراحتی گفت: ای محمد! به ما دستور دادی از بت پرستی دست برداریم و به خدای یگانه ایمان آوریم و به پیامبری تو اعتراف کنیم، پذیرفتیم. دستور دادی نماز بخوانیم، قبول کردیم. فرمودی روزه بگیریم و به حج روید، جهاد کنید و زکات پردازید، همه را انجام دادیم. باز راضی نشدی و اینک این جوان (علی علیه السلام) را بر ما حاکم کردی و گفتی: «هر که من مولای اویم، علی مولای اوست». بگو بدانم این کار از سوی خداوند بوده یا از سوی خودت؟ پیامبر رحمت با مهربانی پاسخ داد: «قسم به خدایی که جز او خدایی نیست، این امر از طرف خداوند بود».

آن مرد درحالی که از ناراحتی سیاه شده بود، از محضر پیامبر بیرون آمد و گفت: خدایا! اگر این سخن واقعا از توست، از آسمان بر سر ما سنگ ببار یا ما را به عذابی دردناک گرفتار کن. و چه زود دعایش مستجاب شد؛ هنوز بر شتر خود ننشسته بود که سنگی چون سنگ هایی

ص: ۶۴

۱- این مرد از اهالی مدینه نبود و مردم مدینه که این حدیث را نقل کرده اند، او را به خوبی نمی شناختند و نام او را نمی دانستند. عده ای او را جابر بن نصر، دسته ای نفر بن حارث، گروهی حارث بن نعمان و گروهی نعمان بن حارث نامیده اند.

که بر سر اصحاب فیل فرود آمده بود، بر سرش فرود آمد و او را به هلاکت رساند. در این هنگام آیات سوره معارج نازل شد:

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ. (معارج: ۱ و ۲)

سؤال کننده درخواست کرد که عذاب واقع شود؛ عذابی که هیچ چیز نمی تواند آن را از کافران دفع کند....

داستان فوق و شأن نزول این آیات را بسیاری از علمای بزرگ مانند ابی عبدالله حاکم نیشابوری،^(۱) امام ابواسحاق ثعلبی،^(۲) ابن صباغ مالکی^(۳) و امین الاسلام طبرسی^(۴) نقل کرده اند.

اعراف

اعراف

اعراف، مکانی است مرتفع که بهشتیان و دوزخیان از فراز آن دیده می شوند و حایلی است بین بهشت و جهنم. در قرآن کریم آمده است:

... وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَ نَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ... (اعراف: ۴۶)

... و بر اعراف مردانی هستند که همه را با علامت هایی که دارند می شناسند. اینان به بهشتیان ندا می کنند: سلام بر شما... .

اصبغ بن نباته، از یاران امام مؤمنان می گوید:

ص: ۶۵

۱- المستدرک علی الصحیحین، بیروت، نشر مکتب مطبوعات اسلامی، ج ۲، ص ۵۰۲، تفسیر سوره معارج.

۲- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۸۲.

۳- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۸۲.

۴- مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۳۵۲.

نزد علی علیه السلام بودم که شخصی به نام ابن الکواء به محضر ایشان آمد و پرسید این مردان چه کسانی هستند؟ علی علیه السلام فرمود: «وای بر تو ای ابن الکواء! ما در روز قیامت بین بهشت و دوزخ ایستاده ایم. هر کس دوستدار ما باشد، او را از چهره اش می شناسیم و او را داخل بهشت می کنیم. هر کس نیز دشمن ما باشد، او را از چهره اش می شناسیم و او داخل دوزخ می شود».(۱)

شیخ سلیمان قندوزی که این حدیث از او نقل شده است، در ادامه با سندی دیگر، سخن مولای متقیان را چنین نقل می کند:

اعراف ما هستیم که خداوند از راه شناخت ما شناخته می شود... اگر خداوند اراده می کرد خود را به مردم می شناساند، ولی ما را وسیله توجه به خود قرار داد. پس کسی که از ولایت بیرون رود یا دیگری را برتر از ما بشناسد، [از راه راست بازگشته و] دوزخی است.(۲)... مردم به سوی چشمه های تیره ای رفته اند که آب تیره از یکی وارد دیگری می شود، اما کسی که به سوی ما بیاید، به چشمه های صافی دست یافته که به امر پروردگار جاری شده است؛ نه تمام می شود و نه قطع می گردد.(۳)

دل اگر خداشناسی همه در رخ علی بین

به علی شناختم من به خدا قسم خدا را

در حدیثی دیگر، سلمان فارسی می گوید:

بیش از ده بار از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که به امیر مؤمنان فرمود: «ای علی! تو و امامان که از فرزندان تو هستند، «اعراف» بین بهشت و

ص: ۶۶

۱- الغدير، ج ۵، ص ۲۲۵.

۲- به آیه ۷۴ سوره مؤمنون اشاره دارد.

۳- ینابیع الموده، ج ۱، ص ۳۰۴.

جهنمید. تنها کسی که شما را بشناسد و شما نیز او را بشناسید، داخل بهشت می شود، و داخل جهنم نمی شود، مگر کسی که منکر شما باشد و شما او را انکار کنید» (۱).

این خلاصه ای بود از آنچه افرادی چون ابن حجر هیثمی مکی، شیخ سلیمان قندوزی حنفی، کشفی ترمذی حنفی و امین الاسلام طبرسی با عبارت های گوناگون از علی علیه السلام و فرزندان پاکش نقل کرده اند.

در شجاعت شیر ربانیستی

در شجاعت شیر ربانیستی

در قرآن کریم می خوانیم:

... فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ. (مائده: ۵۴)

... به زودی خداوند قومی را برمی انگیزد که آنان را بسیار دوست دارد و آنان نیز دوستدار پروردگارند. درباره مؤمنان، فروتن و در برابر کافران، سرافراز و مقتدرند. در راه خداوند جهاد می کنند و از نکوهش هیچ کس بیم ندارند. این فضل خداوند است که به هر که بخواهد، می دهد و رحمت خداوند وسیع و او داناست.

یهودیان با شکستن پیمان هایی که با پیامبر بسته بودند، با دشمنان خداوند و رسول متحد شدند. از این رو، رسول الله صلی الله علیه و آله با آنان به نبرد پرداخت. از جمله این یهودیان، یهودیان خیبر بودند. پیامبر در جلسه شورای فرماندهی فرمود: «فردا پرچم را به دست کسی می دهم که او

ص: ۶۷

خداوند و پیامبرش را دوست دارد و پروردگار و رسولش او را دوست دارند؛ کسی که از جنگ نمی‌گریزد».

فردای آن روز رسول خدا صلی الله علیه و آله پرچم را به دست ساقی کوثر، علی علیه السلام سپرد. ایشان در نخستین حمله، بسیاری از یهودیان مانند مرحب خیبری و برادرش را به قتل رساند. سپس هنگامی که دشمنان به دژ خود پناهنده شدند، با قدرت الهی در دژ را از جا کند و پس از شکست دشمن، پیروزمندانه بازگشت.

مورخان، محدثان و مفسرانی که از نبرد خیبر سخن رانده‌اند، این حدیث را درباره امیر مؤمنان می‌دانند. بسیاری از مفسران بزرگ، شأن نزول آیه یاد شده را در جریان نبرد خیبر و فداکاری مولای متقیان ذکر کرده‌اند که می‌توان به ابی حیان اندلسی،^(۱) طبرسی^(۲) و امام فخرالدین رازی^(۳) اشاره کرد.

امام فخر رازی در این باره می‌نویسد:

عده‌ای بر اینکه این آیه درباره علی علیه السلام نازل شده است، دو دلیل آورده‌اند: یکی اینکه رسول خدا صلی الله علیه و آله در نبرد چنین فرمود: «فردا پرچم را به دست کسی می‌دهم که او خدا و رسول را دوست دارد و...». و آن شخص کسی جز علی علیه السلام نبود و این همان مطلبی است که در آیه از آن سخن رفته است. پس ثابت می‌شود که مقصود از آیه، علی علیه السلام است. دیگر اینکه بعد از این آیه خداوند

ص: ۶۸

۱- بحر المحيط، ج ۳، ص ۵۱۱.

۲- مجمع البیان، ج ۳، ص ۲۰۸.

۳- تفسیر کبیر، ج ۱۲، ص ۲۰.

می فرماید: «سرپرست شما خداوند و پیامبرش و کسانی هستند که ایمان آورده و در حال رکوع صدقه می دهند.» (مائده: ۵۵)
این آیه نیز درباره علی علیه السلام است. بنابراین، سیاق آیه نشان می دهد که آیه قبلی نیز درباره علی علیه السلام است. (۱)

البته باید گفت دلیل شیعیان تنها دو مطلب فوق نیست، بلکه همچنین روایاتی است که مفسران بزرگ صدر اسلام چون حدیفه، عمار، ابن عباس و فرزندان رسول خدا، امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام در تفسیر این آیه فرموده و مفسران شیعه و اهل سنت آن را نقل کرده اند.

بنا بر روایتی پس از نزول این آیه، پیامبر دست به پشت سلمان زد و فرمود: «آنان سلمان و قوم او هستند.» در این صورت چون سلمان از شیعیان امیر مؤمنان بود و قوم او یعنی ایرانیان نیز از پیروان علی علیه السلام هستند، پس ثابت می شود مولای متقیان، پیشوای کسانی است که خدا و رسول را دوست دارند و پروردگار و پیامبرش هم آنان را دوست دارند. (۲)

خاندان پاک

خاندان پاک

آنگاه که پیامبر رحمت، اتاق کوچک ام سلمه را با وجود نورانی خویش منور ساخته بود، جبرئیل با این پیام نازل شد:

... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا. (احزاب: ۳۳)

... اراده الهی بر این تعلق گرفته است که پلیدی را از شما دور کند و

ص: ۶۹

۱- تفسیر کبیر، ج ۱۲، ص ۲۰.

۲- برای اطلاع بیشتر نک: احقاق الحق، ج ۳، ص ۱۹۷.

کاملاً شما را پاک گرداند.

رسول خدا صلی الله علیه و آله، علی مرتضی علیه السلام، فاطمه زهرا علیها السلام، امام حسن مجتبی علیه السلام و سیدالشهدا علیه السلام را فرا خواند و در زیر عبایی گرد آورد. سپس فرمود:

خدایا! اینان اهل بیت من هستند. پلیدی را از آنان دور کن و ایشان را پاکیزه گردان. [\(۱\)](#) خدایا! اینان آل محمدند. درودها و برکات خود را بر آل محمد فرو فرست که تو ستوده و بزرگواری. [\(۲\)](#)

ام سلمه، همسر رسول خدا صلی الله علیه و آله که شاهد این جریان بود، خواست با اهل بیت همراه شود، ولی پیامبر اجازه نداد و فرمود: «تو جایگاه خودت را داری؛ از همسران پیامبر و از خوبان هستی». [\(۳\)](#)

روایت کرده اند حضرت رسول به مدت شش ماه وقتی از نماز صبح بازمی گشت، آنگاه که به خانه فاطمه زهرا علیها السلام می رسید، می فرمود: «رحمت خداوند بر شما باد. پروردگار می خواهد پلیدی را از شما دور و شما را کاملاً پاک کند».

راویان، مفسران و مورخان بی شماری این روایات و تفسیر آن را

ص: ۷۰

۱- مستدرک حاکم، ج ۲، ص ۴۱۶؛ عزالدین ابن الاثیر جوزی، اسدالغابه، دارالشعب، ج ۲، ص ۱۲؛ محمد بن طلحه نصیبی، مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول، فرهادمیرزا، ۱۲۸۷هـ. ق، تهران، ص ۸؛ یوسف بن عبدالله بن عبدالبر، الاستیعاب، حیدرآباد دکن، دائره المعارف النظامیه، ۱۳۳۶هـ. ق، ج ۲، ص ۴۶۰؛ حمزه بن یوسف سهمی، تاریخ جرجان، بیروت، عالم مکتب، ۱۴۰۷هـ. ق، ص ۴۶؛ و...

۲- به نقل از: ذخائر العقبی، ص ۲۱.

۳- مستدرک حاکم، ج ۲، ص ۴۱۶؛ اسدالغابه، ج ۲، ص ۱۲؛ مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول، ص ۸؛ الاستیعاب، ج ۲، ص ۴۶۰؛ تاریخ جرجان، ص ۴۶.

نقل کرده اند. تنها در کتاب احقاق الحق، حدود هشتاد منبع آن از کتاب های اهل سنت گردآوری شده است. (۱)

در تفسیر آیه: «وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا؛ اهل خانه خودت را به نماز وادار و بر آن پایدار باش» (طه: ۱۳۲) نیز آورده اند که پس از نزول این آیه، پیامبر به مدت شش ماه هنگام نماز صبح به در خانه امیرمؤمنان می آمد و می فرمود: «رحمت خدا بر شما باد! وقت نماز است. خداوند می خواهد پلیدی را از شما دور کند و کاملاً پاکتان سازد». (۲)

دشمنان علی علیه السلام مورد لعن خدا

دشمنان علی علیه السلام مورد لعن خدا

خداوند متعالی به مؤمنان فرمان می دهد بر پیامبر خدا صلوات فرستند (۳) و پیامبر نیز به مؤمنان دستور می دهد همراه صلوات بر پیامبر، بر آل او نیز صلوات فرستند و مردم را از صلوات ناتمام باز می دارد.

خداوند منان پس از اینکه مسلمانان را از آزار رسول خدا صلی الله علیه و آله و وصی او، علی مرتضی علیه السلام باز می دارد می فرماید:

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا كَتَبْنَا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا. (احزاب: ۵۷ و ۵۸)

کسانی که خدا و رسول او را آزار دهند، خداوند در دنیا و آخرت بر آنان لعنت فرستاده و برایشان عذابی دردناک فراهم آورده است و

ص: ۷۱

۱- احقاق الحق، ج ۲، صص ۵۰۲ - ۵۶۲.

۲- کفایه الطالب، ص ۳۷۷.

۳- «إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا». احزاب: ۵۶

کسانی که مردان و زنان مؤمن را بدون آنکه گناهی داشته باشند، آزار می دهند، بهتان سنگینی به دوش کشیده و گناهی بزرگ مرتکب شده اند.

به گفته مفسران بزرگ قرآن، این آیه درباره حضرت علی علیه السلام نازل شده است؛ زیرا منافقان، آن حضرت را آزرده و او را تکذیب می کردند. از میان مفسرانی که این تفسیر را آورده اند، می توان به محمد انصاری قرطبی، (۱) بیضاوی، (۲) علامه طبرسی، (۳) خازن بغدادی (۴) و واحدی (۵) اشاره کرد.

در روایت معتبری آمده است:

... مولای متقیان، علی علیه السلام مقداری از موی خود را گرفت و گفت: پیامبر درحالی که موی خودش را گرفته بود، فرمود: «ای علی! هر کس به یک تار موی تو آسیب برساند، مرا آزرده است و هر که مرا اذیت کند، خدا را آزرده است و هر که خدا را اذیت کند، لعنت خداوند برای اوست». (۶)

کعبه ایمان

کعبه ایمان

ایزد متعال به رسول خود می فرماید:

ص: ۷۲

۱- الجامع الاحکام القرآن، ج ۱۴، ص ۲۴۰.

۲- عبدالله بن عمر بیضاوی، تفسیر بیضاوی، دارالفکر، بیروت، ۱۳۸۴، ج ۴، ص ۴۷.

۳- مجمع البیان، ج ۴، ص ۳۷۰، جزء ۸.

۴- التفسیر الخازن، ج ۵، ص ۲۲۷.

۵- اسباب النزول، ص ۲۷۳.

۶- «... حدثنی الحسین بن علی علیه السلام وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ قَالَ حَدَّثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ هُوَ آخِذٌ بِشَعْرِهِ فَقَالَ: مَنْ آذَى شَعْرَةَ مِنْكَ فَقَدْ آذَانِي وَ مَنْ آذَى آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَ مَنْ آذَى اللَّهَ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ». مجمع البیان، ج ۸، ص ۵۸۰.

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي آتَىٰكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ. (انفال: ۶۲)

اگر دشمنان به فکر فریب تو باشند، مطمئن باش خداوند تو را کفایت می‌کند. اوست که به نصرت خود و یاری مؤمنان تو را پیروز کرد.

بزرگ‌ترین مفسر قرآن، رسول عالمیان، در این باره می‌فرماید: «شبی که به معراج رفتم، بر عرش چنین نوشته شده بود: هیچ خدایی جز الله نیست و محمد صلی الله علیه و آله رسول خداوند است و او را با یاری علی پیروز کردم.» علامه جلال الدین سیوطی پس از نقل این روایت، ادامه می‌دهد که این فرموده پیامبر، همان معنای آیه است که خداوند می‌فرماید: «اوست که به نصرت خود و یاری مؤمنان تو را پیروز کرد.»^(۱) افزون بر سیوطی، این حدیث را بسیاری از فرزندگان خاصه و عامه نقل کرده اند که برای نمونه می‌توان به علامه مجلسی،^(۲) گنجی شافعی^(۳) و قندوزی حنفی^(۴) اشاره کرد.

پیروان رسول

پیروان رسول

در ادامه آیه پیشین، خداوند به محبت و الفتی که بین مؤمنان برقرار کرده است، اشاره می‌کند و سپس می‌فرماید:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَ مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. (انفال: ۶۴)

ای پیامبر! برای حمایت تو خداوند و مؤمنانی که از تو پیروی می‌کنند، کافی است.

ص: ۷۳

۱- الدر المنثور، ج ۳، ص ۱۹۹.

۲- بحار الانوار، ج ۲۷، ص ۲.

۳- کفایه الطالب، ص ۱۱۰.

۴- ینابیع الموده، ص ۹۴.

چنان که بعضی از مفسران اهل سنت گفته اند، مفسران اتفاق نظر دارند که در این آیه مقصود از مؤمنانی که پیرو رسول خدا صلی الله علیه و آله هستند، علی علیه السلام است. از میان افرادی که به این تفسیر اشاره کرده اند، می توان به مفسر و محدث حنبلی، عزالدین عبدالرزاق، (۱) علامه کشفی ترمذی، (۲) حافظ ابونعیم اصفهانی (۳) و علامه مجلسی (۴) اشاره کرد.

رسوایی منافقان

رسوایی منافقان

عبدالله بن ابی، سرکرده منافقان، روزی در مدینه به امیر مؤمنان برخورد و شروع به چاپلوسی کرد. مولای متقیان که او را می شناخت، فرمود: «ای عبدالله! تقوا پیش گیر و نفاق را کنار بگذار.» عبدالله گفت: ای ابالحسن! آرام باش. به خدا قسم که ایمان ما مثل ایمان شماست. علی علیه السلام چیزی نگفت و به راه خود ادامه داد. وقتی او دور شد، عبدالله رو به دیگر منافقان کرد و پرسید: کار من چطور بود؟ همکارانش او را ستایش کردند، ولی خداوند از چهره آنان پرده برداشت و این آیه نازل شد:

وَ إِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسِيءُونَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ. (بقره: ۱۴ و ۱۵)

ص: ۷۴

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۱۹۶.

۲- مناقب مرتضوی، ص ۵۴.

۳- الغدير، ج ۲، ص ۵۱.

۴- بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۵۱.

[منافقان] چون به مؤمنان می‌رسند، می‌گویند: ما هم ایمان آورده ایم، ولی وقتی با شیاطین [و هم فکran خودشان] تنها می‌مانند، می‌گویند: آنان را مسخره کردیم. خداوند آنان را مسخره کرده و رهایشان می‌کند تا در گمراهی خود حیران بمانند.

محمد حنفیه در تفسیر این آیه می‌گوید: «منافقان گفتند: ما علی بن ابی طالب را مسخره کردیم. پس خداوند نیز آنان [منافقان] را مسخره می‌کند؛ یعنی در آخرت عقوبت مسخره کردن امیر مؤمنان را به آنان می‌دهد».(۱)

از میان مفسرانی که این تفسیر را نقل کرده اند، می‌توان به ثعلبی، هذیل و مجاهد(۲) اشاره کرد. همچنین گنجی شافعی(۳) و علامه مجلسی(۴) نیز این تفسیر را از ابن عباس نقل کرده اند.

یگانه مؤمن

یگانه مؤمن

در قرآن کریم می‌خوانیم:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ. (انعام: ۸۲)

مؤمنانی که ایمان خود را به ستم نیالودند، آنان در امنیت بوده و به حقیقت هدایت یافته اند.

ص: ۷۵

۱- یعقوب جعفری، سیمای امام علی علیه السلام در قرآن، انتشارات اسوه، ۱۳۸۱، ص ۴۱؛ عبیدالله حسکانی، شواهد التنزیل قواعد التفضیل، تهران، انتشارات وزارت ارشاد اسلامی، ۱۴۱۱ هـ. ق، ج ۱، ص ۹۴.

۲- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۳۵.

۳- کفایه الطالب، ص ۲۱.

۴- بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۱۲۲.

مفسران معتقدند این آیه درباره مولای متقیان نازل شده است، چنان که ابن عباس می گوید:

این آیه مختص علی علیه السلام است. به خدا قسم هیچ کس به پیامبر ایمان نیاورد، مگر بعد از آنکه مدتی مشرک بود، به جز امیر مؤمنان علی علیه السلام که حتی یک لحظه هم مشرک نبود.

ابوبکر شیرازی در ادامه حدیث فوق نقل می کند که آنگاه ابن عباس این آیه را خواند: «أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ» (۱).

در روایت دیگری می خوانیم که ابان بن تغلب از امام باقر علیه السلام تفسیر این آیه را پرسید، حضرت فرمود:

ما معتقدیم این آیه درباره امیر مؤمنان علی علیه السلام و اهل بیت او نازل شده است؛ زیرا آنان بودند که حتی یک چشم بر هم زدن هم مشرک نشدند و لات و عزی را نپرستیدند. او نخستین شخصی بود که با پیامبر نماز خواند و اولین کسی بود که پیامبر را تصدیق کرد. پس این آیه درباره او نازل شده است. (۲)

باب سلم

باب سلم

خداوند در سوره بقره، از جانبازی بهترین سرباز اسلام، فرمانده مؤمنان و مولای متقیان در «لیله المبیت» یاد کرده است، سپس به مؤمنان دستور می دهد:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ. (بقره: ۲۰۸)

ص: ۷۶

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۴۳.

۲- بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۶۷.

ای کسانی که ایمان آورده اید! همگی در «سلم» داخل شوید و از وسوسه های شیطان پیروی نکنید که او برای شما دشمنی آشکار است.

بسیاری از مفسران صدر اسلام و آنان که قرآن و تفسیر آن را از زبان پیامبر شنیده بودند، در تفسیر این آیه آورده اند که مراد از «سلم»، ولایت علی علیه السلام است.

چنان که علامه قندوزی حنفی در روایتی به نقل از زوج بتول و برادر رسول آورده است که:

آگاه باشید! پرچمی که آدم با آن به زمین فرود آمد و تمام آنچه پیامبران اولین و آخرین به واسطه آن فضیلت یافتند، در عترت و خاندان خاتم رسولان جمع است. کدام راه را برگزیده اید؟ کجا می روید؟ درحالی که در میان شما افرادی هستند چون اصحاب کهف که مثل آنان چون باب حطه (۱) است و آنان در سلم هستند که خداوند می فرماید: «همگی از در سلم داخل شوید». (۲)

از میان دیگر دانشمندان بزرگواری که این تفسیر را نقل کرده اند، می توان به حافظ ابونعیم، (۳) حاکم (۴) و علامه طبرسی (۵) اشاره کرد. البته باید

ص: ۷۷

۱- باب حطه، یکی از درهای شهر بیت المقدس است و حطه به معنای طلب بخشش گناهان نیز آمده است که به بنی اسرائیل دستور داده شد برای آنکه توبه آنها قبول شود، سجده کنان وارد قریه بیت المقدس شوند و طلب بخشش کنند. برای اطلاع بیشتر نک: تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۱۸۲ و تفسیر آیه ۵۸ سوره بقره از دیگر تفاسیر.

۲- ینابیع الموده لذوی القربی، ج ۱، ص ۳۳۲.

۳- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۳۶.

۴- ینابیع الموده، ص ۱۱۱.

۵- مجمع البیان، ج ۲، ص ۳۰۲.

گفت تقریباً تمامی تفاسیر شیعه این معنا را به نقل از در علم رسول خدا صلی الله علیه و آله و فرزندان گرامی اش نقل کرده اند. (۱)

که من شهر علمم علی ام در است

درست این سخن قول پیغمبر است

برای «سلم» معانی دیگری چون اسلام و تسلیم خداوند بودن نیز بیان شده است که امیر مؤمنان علی علیه السلام، امیر آن معانی است.

شاخه طوبی

شاخه طوبی

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا أَجْرُهُمْ. (رعد: ۲۹)

خداوند به آنان که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده اند، «طوبی» و نیکوترین فرجام ها را وعده می دهد.

حال باید پرسید که منظور از «طوبی» چیست؟

در تفسیر «طوبی» روایات زیادی در کتاب های عامه و خاصه آمده است. علامه انصاری قرطبی (۲) و قندوزی حنفی (۳) در روایتی آورده اند که عده ای از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند: طوبی که در قرآن آمده یعنی چه؟ ایشان فرمود: «طوبی درختی است که اصل آن در خانه من است و شاخه های آن در بهشت». دیگر بار پرسیدند، فرمود: «آن درختی است که اصل آن در خانه علی علیه السلام و شاخه های آن در بهشت است». گفتند: یا رسول الله! بار اول که پرسیدیم، فرمودید: اصل آن در خانه من است

ص: ۷۸

۱- نک: بحارالانوار، ج ۲۴، باب إِنَّ السَّلَامَ الْوَلَايَةَ، ص ۱۹۵.

۲- الجامع الاحکام القرآن، ج ۹، ص ۳۱۷.

۳- ینابیع الموده، ص ۱۳۱.

و این بار فرمودید در خانه علی؟ اشرف مخلوقات فرمود: «آری، چون خانه من و علی در بهشت یکی است».

در روایت دیگری که آن را عالمان برجسته عامه همچون کشفی ترمذی (۱)، سیوطی (۲) و دانشوران نامی خاصه چون علامه مجلسی (۳) و دیگران نقل کرده اند، می خوانیم: «طوبی درختی است که اصل آن در خانه علی علیه السلام و شاخه های آن در خانه های بهشتیان است و هیچ خانه بهشتی نمی یابی، مگر آنکه شاخه ای از آن درخت در آن خانه است.» این گفتار را با کلامی از علامه طباطبایی رحمه الله به پایان می آوریم:

طوبی که مهم ترین درخت بهشت است، سنبل و علامت پاکیزگی، فرح و چشم روشنی، خیر و کرامت، گوارایی، نیکی و تمام خوبی هاست که چنان که گفتیم، اصل این خوبی ها در خانه رسول خدا صلی الله علیه و آله و علی مرتضی علیه السلام است و شاخه های آن در خانه تمام بهشتیان که از آن استفاده می کنند و این گونه است که بقیه معانی که از طوبی شده است، به یک معنا برمی گردد. (۴)

نخستین پیروان

نخستین پیروان

در هنگامه ای که قتل و غارت و خشونت و وحشی گری، گریبان گیر جامعه عرب بود، خورشید هدایت و ایمان در شب عربستان درخشید.

ص: ۷۹

-
- ۱- مناقب مرتضوی، ص ۵۸.
 - ۲- الدر المنثور، ج ۴، ص ۵۹.
 - ۳- بحار الانوار، ج ۸، صص ۱۴۳ و ۱۵۰.
 - ۴- سید محمدباقر موسوی همدانی، ترجمه تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴، ج ۱۱، ص ۳۵۷. همچنین برای اطلاع بیشتر نک: تفسیر نمونه، ج ۱۰، ص ۲۱۰.

در آن حال تنها دو قمر به دور آن به گردش درآمدند که نخستین آن، اولین امام مؤمنان بود. خداوند در قرآن هرگاه که سخن از مؤمنان می شود، این مؤمن را می ستاید. از جمله در آیه ای می فرماید:

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ. (توبه: ۱۰۰)

کسانی از مهاجران و انصار که از نخستین مؤمنان بودند و افرادی که در نیکی از آنان پیروی کردند، خداوند از آنان راضی است و آنان نیز از پروردگار خویش خوشنودند. پروردگارشان برای آنان بهشت هایی با نه‌های روان فراهم کرده است که در آن بهشت ها برای همیشه جاودانند و این، کامیابی بزرگ است.

مفسران شیعه و سنی در تفسیر این آیه، نخستین مؤمن را معرفی کرده اند، چنان که حاکم، از دانشمندان اهل سنت، می نویسد: «هیچ اختلافی بین تاریخ نویسان وجود ندارد که علی علیه السلام اولین مسلمان است.»^(۱) علامه ثعلبی و دیگر دانشمندان عالی قدر در روایتی آورده اند که مولای متقیان فرمود:

برادر رسول خدا صلی الله علیه و آله من هستم و من صدیق اکبر و کسی این صفت را به جز برای من نمی آورد و بعد از من کسی را به این صفت نمی خواند، مگر دروغ گوی تهمت زننده. من هفت سال پیش از اینکه دیگران مسلمان شوند، اسلام آوردم.^(۲)

به جز ثعلبی، افرادی چون قرطبی،^(۳) حاکم نیشابوری،^(۴) هبثی،^(۵)

ص: ۸۰

۱- الجامع الاحکام القرآن، ج ۸، ص ۲۳۶.

۲- احقاق الحق، ج ۳، ص ۳۸۶؛ بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۲۳۹.

۳- الجامع الاحکام القرآن، ج ۸، ص ۲۳۶.

۴- الجامع الاحکام القرآن، ج ۸، ص ۲۳۶.

۵- الصواعق المحرقة، ص ۱۵۹.

ابن تیمیّه (۱) و تمامی دانشمندان شیعه، مولای متقیان را اولین مؤمن دانسته اند.

بت شکن

بت شکن

در سال هشتم هجری پیامبر برای پاک سازی خانه خدا از آثار پلید کفار، با سپاه دوازده هزار نفری خود به سوی شهر مکه حرکت کرد. این حرکت چنان پنهانی انجام شد که تا هنگام رسیدن لشکر اسلام به نزدیک مکه، مشرکان کینه توز از آن اطلاعی نداشتند. از این رو، نتوانستند با مسلمانان مبارزه کنند و مکه بدون خون ریزی فتح شد. پس از فتح مکه، پیامبر به سوی مسجدالحرام حرکت کرد و با چوب دستی خویش به شکستن بت ها و پاک کردن خانه خدا از آلودگی ها پرداخت. لحظاتی بعد، مظاهر قدرت و ثروت مشرکان، زیر پای مسلمانان لگد کوب شد و تنها چند بت بزرگ که بر فراز خانه کعبه نصب شده بودند، خودنمایی می کردند.

حضرت محمد صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام دستور داد بر شانه وی قدم نهد و بت ها را به زیر افکند. مولای متقیان در این باره می فرماید:

[آن روز] پیامبر به من فرمود: «بنشین». من در کنار کعبه نشستم. او قدم بر کتف من نهاد و فرمود: «بلند شو». وقتی دید نمی توانم، دستور داد بنشینم و او پایین آمد. سپس فرمود: «قدم بر شانه من گذار و هبل را به زیر افکن». قسم به آن که دانه را شکافت و گیاهان را رویاند، وقتی

ص: ۸۱

پیامبر مرا بلند کرد، گویا به بلندای آسمان رسیده بودم و از آنجا بر فراز کعبه رفتم. مشرکان، هبل را با آهن و مس محکم کرده بودند. من آن را کندم و به دستور پیامبر از بالای کعبه به زیر افکندم. آنگاه این آیه نازل شد: «وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا؛ بگو حق آمد و باطل از بین رفت. به درستی که باطل از بین رفتنی است». (اسراء: ۸۱)

علامه ابوبکر شیرازی، (۱) شیخ موفق بن احمد (۲) و علامه مجلسی (۳) به نزول این آیه به گونه ای که بیان شد، تصریح کرده و چون امام احمد حنبل، (۴) حاکم نیشابوری، (۵) محب الدین طبری، (۶) متقی هندسی، (۷) خطیب بغدادی، (۸) خطیب خوارزمی (۹) و بزرگانی دیگر، جریان بت شکنی علی علیه السلام را یادآور شده اند.

نور بر نور

نور بر نور

در سوره نور آمده است: «خداوند نور آسمان ها و زمین است.» آنگاه نور خداوند به چراغ دانی تشبیه شده است که در آن چراغی روشن افروخته شده؛ چراغی در آینه چون ستاره درخشان که از درخت پربرکت زیتون

ص: ۸۲

-
- ۱- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۵۰.
 - ۲- به نقل از: شهاب الدین ابن معتوق، غایه المرام، قم، انوارالهدی، ۱۳۷۴، ص ۴۳۰.
 - ۳- بحارالانوار، ج ۳۸، ص ۷۶.
 - ۴- مسند حنبل، ج ۱، صص ۸۴ و ۱۵۱.
 - ۵- مستدرک، ج ۲، ص ۳۶۶.
 - ۶- احمد بن عبدالله محب الدین طبری، ریاض النظره، بیروت، دارالکتب العلمیه، ج ۲، ص ۲۰۰.
 - ۷- کنز العمال، ج ۶، ص ۴۰۷.
 - ۸- تاریخ بغداد، ج ۱۳، ص ۳۰۲.
 - ۹- خطیب خوارزمی، مناقب، قم، مؤسسه النشر اسلامی، ۱۴۱۱ ه. ق، چ ۲، ص ۱۲۳.

برافروخته شده است، نه شرقی و نه غربی، نوری است که بدون سوزندگی آتش روشنی می بخشد؛ نوری بر نور. در ادامه نیز آمده است: «خداوند هر که را بخواهد به نور خودش هدایت می کند و این مثال ها را خداوند برای مردم می آورد و خداوند به هر چیز داناست»^(۱).

لازم است بدانیم خداوند این مثال را برای چه آورده است و مقصود از چراغ دان و چراغ در این آیه چیست؟ در روایتی که دانشمندان مسلمان چون علامه ابن مغزالی شافعی^(۲)، علامه ابوبکر خضرمی^(۳) و علامه مجلسی^(۴) آورده اند، مقصود از چراغ دانی که در آن چراغ های روشن افروخته شده است، فاطمه زهرا علیها السلام و مقصود از چراغ هایی که چون ستاره درخشان نور می دهند، امام حسن و امام حسین علیهما السلام است. و منظور از نورهایی که بدون سوزندگی می درخشند، فرزندان فاطمه زهرا علیها السلام و علی مرتضی علیه السلام یعنی ائمه هدی هستند که یکی پس از دیگری می درخشند.

امام باقر علیه السلام در تفسیر این آیه می فرماید:

مقصود خداوند از چراغ دانی که در آن چراغی می درخشد، نور علمی است که در سینه پیامبر می درخشید. مقصود از چراغی که در آبگینه

ص: ۸۳

۱- «اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاهٍ فِيهَا مِصْبَاحُ الْمِصْبَاحِ فِي زُجَاجِهِ الزُّجَاجُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارُ نُورٍ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ». نور: ۳۵

۲- به نقل از: هاشم بن سلیمان بحرانی، کفایه الخصام، تهران، احیاء کتاب، ۱۳۷۲، ص ۴۰۴.

۳- به نقل از: شهاب الدین شافعی، رشفه الصادی، مصر، ۱۳۰۳ هـ - ق، ص ۲۹.

۴- به نقل از: بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۰۴.

است، علم پیامبر است که بر سینه علی علیه السلام تابید و از آنجا درخشیدن گرفت. علمی که پیامبر به علی علیه السلام آموخت، از درخت مبارک «نور علم» سرچشمه گرفته بود که شرقی و غربی، یهودی و نصرانی نبود. نوری که می درخشد بدون آنکه بسوزاند؛ یعنی اینکه عالم آل محمد صلی الله علیه و آله علم خود را آشکار می کند پیش از آنکه از او بپرسند [مشکلات مردم را حل می کند]. نوری بر نور؛ یعنی امامان و پیشوایان از آل محمد علیهم السلام درحالی که مؤید به نور علم هستند، یکی پس از دیگری می آیند که از بدو ظهور آدم علیه السلام تا هنگام قیامت چنین است و هیچ گاه زمین خالی از حجت نمی ماند. (۱)

بهشت زمین

بهشت زمین

در سوره نور، خداوند از خانه هایی سخن می گوید که اراده الهی بدان تعلق گرفته است و دارای مقامی والا هستند:

فِي بُيُوتٍ أذنَ اللهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ. رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (نور: ۳۶ - ۳۸)

در خانه هایی که خداوند اجازه داده است بلندمرتبه شوند، بامدادان و شبانگاهان ذکر خدا به میان می آید. مردانی که خرید و فروش و تجارت، آنان را از ذکر خدا و اقامه نماز و پرداخت زکات بازنمی دارد و از روزی که دل و دیده ها در آن روز مضطرب است، می ترسند تا خداوند در مقابل بهترین کردارشان به ایشان پاداش نیک

ص: ۸۴

عطا فرماید و از فضل و احسان خویش بر آنان بیفزاید، و خداوند به هر که بخواهد روزی بی حساب عنایت می فرماید.

آنگاه که رسول خدا صلی الله علیه و آله این آیات را خواند، ابابکر به خانه مولای متقیان اشاره کرد و پرسید: آیا خانه علی و فاطمه نیز از این خانه هاست؟ حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «آری، از عالی ترین آن خانه ها».

رسول خدا صلی الله علیه و آله با این سخن، مقصود از مردانی را که هیچ چیز، آنان را از ذکر خدا و نماز و زکات بازمی دارد، مشخص کرده و بیان داشته است که مولای متقیان، مصداق بارز این آیات است.

تفسیر فوق را بسیاری، از جمله علامه سیوطی، (۱) آلوسی، (۲) ثعلبی، (۳) علامه مجلسی (۴) و مؤلف تفسیر نورالثقلین (۵) نقل کرده اند. در بسیاری از روایات، خانه های ائمه: نیز از مصداق های این پیوست شمرده شده است. (۶)

رهنما

رهنما

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ. (لقمان: ۲۲)

ص: ۸۵

- ۱- الدر المنثور، ج ۵، ص ۵۰.
- ۲- تفسیر روح المعانی، ج ۱۸، ص ۱۵۷.
- ۳- بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۳۲.
- ۴- بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۲۵.
- ۵- تفسیر نورالثقلین، ج ۳، ص ۶۱۰.
- ۶- تفسیر نورالثقلین، ج ۳، صص ۶۰۲ - ۶۱۱.

به یقین، هر که با اخلاص رو به سوی خدا آورد و نکوکار باشد، به دستگیره محکم الهی چنگ زده و سرانجام کارها به سوی خداوند برمی گردد.

این کلام ثقل اکبر است که ثقل اصغر را معرفی می کند و از ما می خواهد به آویزه محکم الهی دست یازیم، ولی آیا بدون شناخت دستگیره می توان بدان آویخت؟ در حدیثی آمده است که پیامبر فرمود: «ای علی! عروه الوثقی تویی».^(۱)

علامه ابن شاذان، از فرزندگان عامه، در حدیثی آورده است:

پیامبر فرمود: «ای مردم! خداوند برای شما دری قرار داده است که هر که از آن داخل شود، از آتش جهنم و هراس قیامت در امان خواهد ماند». ابی سعید خدری ایستاد و گفت: یا رسول الله! آن در را برای ما معرفی فرما! امین وحی فرمود: «او علی بن ابی طالب است؛ امیر مؤمنان، سرور وصی پیامبران، برادر رسول عالمیان و خلیفه پروردگار بر جهانیان. ای مردم! هر که بخواهد به عروه الوثقی و دستگیره محکم الهی دست یابد، باید به ولایت علی بن ابی طالب دست یازد. ولایت او چون ولایت من است و اطاعت از او چون اطاعت از من. هر که بخواهد به من اقتدا نماید، او را به ولایت علی بن ابی طالب و فرزندانش سفارش می کنم. آنان گنجینه های علم من هستند.» در این هنگام جابر بن عبدالله انصاری برخاست و گفت: یا رسول الله! آنان (امامان بعد از شما) چند نفرند؟ حضرت فرمود: «ای جابر! خدایت رحمت کند که از تمام اسلام پرسیدی. تعداد آنان به اندازه

ص: ۸۶

۱- مناقب خوارزمی، ص ۶۱؛ محمد بن حسن طوسی، امالی قم، دارالثقافه، ۱۳۷۲، ص ۳۵۱؛ بحارالانوار، ج ۲۸، ص ۴۵؛ احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۶۶.

ماه هاست که در کتاب خداوند دوازده ماه است. (۱) آنان به تعداد چشمه هایی هستند که برای قوم موسی علیه السلام جاری شد [که قرآن می فرماید: برای آنان دوازده چشمه جوشیدن گرفت. (۲)] تعدادشان به اندازه فرماندهان بنی اسرائیل بود که خداوند می فرماید: «از میان آنان دوازده سالار برانگیختیم.» (۳) ای جابر! پس ائمه دوازده نفرند. نخستین آنان، امیر مؤمنان علی علیه السلام و آخرین آنان قائم آل محمد عج الله تعالی فرجه الشریف است.» (۴)

نه تنها ابن شاذان، بلکه دانشمندان دیگر اهل سنت نیز روایات بسیاری از پیامبر نقل کرده اند که در آن تصریح شده است جانشینان پیامبر دوازده نفرند. در روایتی که شیخ سلیمان قندوزی حنفی و بسیاری دیگر از علمای عامه نقل کرده اند، می خوانیم:

پیامبر فرمود: «من سید پیامبرانم و علی سرور اوصیاست و اوصیای من بعد از خودم دوازده نفرند؛ نخستین آنان، علی علیه السلام و آخرین آنان حضرت مهدی عج الله تعالی فرجه الشریف است.» (۵)

اینکه جانشینان پیامبر دوازده نفرند و همگی از قریش و بنی هاشم هستند، آن قدر مشهور است که بسیاری از عالمان اهل سنت، بخش مهمی از نوشته های خود را به این حدیث پیامبر اختصاص داده اند. در کتاب عمده از بیست طریق نقل شده است که پیامبر فرمود: «خلفا بعد از

ص: ۸۷

۱- «إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ». توبه: ۳۶

۲- «وَ إِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشْرَةَ عَيْنًا». بقره: ۶۰

۳- «وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا». مائده: ۱۲

۴- کفایه الخصام، ص ۳۴۳.

۵- ینابیع الموده، ص ۴۴۴.

رسول خدا صلی الله علیه و آله دوازده نفرند که همه از قریش خواهند بود.» در صحیح بخاری با سه سند و از سه طریق و در کتاب صحیح مسلم نیز از سه طریق و سند، این روایت ها نقل شده است. در صحیح ابی داوود سه حدیث در این باب آمده و ترمذی نیز یکی از این احادیث را نقل کرده است.

در روایت معتبر دیگری می خوانیم:

سلمان فارسی گوید: یک روز به محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله شرفیاب شدم. دیدم حسین علیه السلام روی زانوی پیامبر نشست است و او صورت حسین را می بوسد و به او می گوید: «تو سید و سروری. پدر و برادرت نیز چنین هستند. تو، امام، فرزند امام و برادر امامی. تو، پدر و برادرت از حجت های الهی هستی و تو، پدر نه تن از حجت های خداوند هستی که نهمین آنان قائم آل محمد و مهدی است.» (۱)

در روایات بسیار، قرآن کریم کلمه «لا اله الا الله» و نیز عروه الوثقی معرفی شده است که با توجه به آنچه گفته شد، تمام این امور می تواند ما را به سوی خداوند رهنمون شود. در روایتی از اهل سنت در ادامه آیه ۲۲ سوره لقمان می خوانیم:

این آیه درباره علی علیه السلام نازل شده است و او، نخستین کسی است که با اخلاص رو به درگاه الهی آورد و نیکوکار بود؛ یعنی مؤمن و مطیع بود و به آویزه الهی که همان «لا اله الا الله» است، چنگ زد. (۲)

همان گونه که مشاهده می شود، در این روایت هرچند عروه الوثقی به «لا اله الا الله» تفسیر شده است، ولی مصداق بارز آن را علی علیه السلام

ص: ۸۸

۱- ابن شهر آشوب، مناقب، ج ۳، ص ۲۲۶.

۲- ینابیع الموده، باب ۳۷، ص ۱۱۱. در این کتاب، «عروه الوثقی» به دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله هم تفسیر شده است.

می‌داند. در روایاتی که عروه الوثقی به قرآن تفسیر شده است، به فرموده پیامبر، علی علیه السلام با قرآن و قرآن با علی علیه السلام است و از یکدیگر جدا نمی‌شوند. (۱)

کلام حق

کلام حق

در مدینه بین امیر مؤمنان، علی علیه السلام و فاسقی به نام ولید بن عقبه (۲) اختلاف افتاده بود. ولید به علی علیه السلام گفت: ساکت باش! تو کودکی و من بزرگوار. زبانم از تو گویاتر، نیزه ام تیزتر، قلبم قوی تر و یارانم بیشتر است. برادر رسول و زوج بتول که از این همه فخرفروشی بی جا ناراحت شده بود، در پاسخ او بیش از یک کلمه نگفت. علی علیه السلام فرمود: «ای فاسق! ساکت.» پس از این ماجرا از سوی پروردگار متعالی این آیه نازل شد:

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُونَ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَى نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ وَ أَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذَّبُونَ. (سجده: ۱۸ - ۲۰)

آیا کسی که مؤمن باشد، همانند فردی فاسق است؟ [نه] اینان برابر نیستند، اما افرادی که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده اند، به خاطر اعمال نیکشان در بهشت فرود می‌آیند و اما افرادی که فاسق شده اند، جایگاه آنان جهنم است که هرگاه بخواهند از آن خارج

ص: ۸۹

-
- ۱- الامالی شیخ طوسی، ص ۴۶۰؛ کنز العمال، ج ۱۱، ص ۶۰۳؛ السیوطی، الجامع الصغیر، ج ۲، ص ۱۷۷.
 - ۲- در برخی منابع عقبه بن ابی معیط آمده است که ظاهراً مقصود همان ولید بن عقبه بن ابی معیط است.

شوند، به آن بازگردانده می شوند و به آنان گفته می شود: بچشید عذابی که آن را تکذیب می کردید.

ده ها تن از مفسران، محدثان و مورخان عامه و خاصه، شأن نزول این آیه را این چنین نقل کرده اند که از جمله می توان به علامه ابن عربی معافری، (۱) بغوی، (۲) طبری، (۳) گنجی شافعی، (۴) خازن، (۵) شوکانی (۶) و علامه طبرسی (۷) اشاره کرد.

جانشین شایسته

جانشین شایسته

خداوند رحیم در قرآن کریم می فرماید:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ... (احزاب: ۶)

پیامبر به مؤمنان از خودشان سزاوارتر [و نزدیک تر] است و همسرانش، مادران مؤمنان هستند و اقوام نسبی در کتاب خدا برای همدیگر از مؤمنان و مهاجران سزاوارترند....

با توجه به این آیه، تنها کسی که این اولویت را درباره پیامبر دارد، علی علیه السلام است. در آیه، نوع اولویت مشخص نشده است. پس مقصود،

ص: ۹۰

۱- جامع الاحکام القرآن، ج ۲، ص ۱۵۳.

۲- حاشیه تفسیر الخازن، ج ۵، ص ۱۷۸.

۳- تفسیر طبری، ج ۲۱، ص ۶۱.

۴- کفایه الطالب، ص ۵۴.

۵- تفسیر الخازن، ج ۵، ص ۱۸۷.

۶- فتح الغدیر، ج ۴، ص ۲۴۷.

۷- تفسیر مجمع البیان، ج ۴، ص ۳۳۲.

اولویت در تمام امور از جمله جانشینی پیامبر است و چون کسانی که پس از پیامبر حکومت را به دست گرفتند، از اولوالارحام پیامبر نبودند، امیرمؤمنان به این منصب سزاوارتر بود.

در تفسیر دیگری، آیه چنین معنا شده است: «اولوالارحامی که از مؤمنان و مهاجران باشد، سزاوارتر است.» براساس این معنا نیز تنها دارنده تمام این صفات، امیر مؤمنان است. علامه کشفی ترمذی حنفی در این باره می گوید: «مفسران اتفاق نظر دارند که این آیه درباره علی علیه السلام نازل شده است؛ زیرا تنها کسی که از نزدیکان و اقوام پیامبر و مؤمن و مهاجر بود، علی بود.» (۱)

امامان معصوم علیهم السلام و علمای شیعه، با این آیه، امامت علی علیه السلام را اثبات کرده اند که بعضی از این استدلال ها در کتاب های عامه نیز دیده می شود. امام فخر رازی، استدلال محمد نفس زکیه (۲) را این گونه شرح می دهد:

محمد بن عبدالله (نفس زکیه) در نامه ای که به منصور دوانیقی نوشته است، با این آیه به امامت و خلافت علی علیه السلام استدلال کرده و می گوید: این آیه بر ثبوت اولویت و برتری دلالت می کند و چون نوع برتری را مشخص نکرده است، پس باید آن را به اولویت در تمام موارد حمل کرد که امامت و خلافت نیز از آن موارد است. از طرفی ابابکر از ارحام و اقوام پیامبر نبود؛ چون وقتی پیامبر سوره براءت را از

ص: ۹۱

۱- مناقب مرتضوی، ص ۶۲.

۲- ابو عبدالله، محمد نفس زکیه، فرزند عبدالله محض، فرزند حسن مثنی، فرزند امام حسن مجتبی علیه السلام، یکی از سرداران شجاع و غیور بود که در عهد منصور عباسی خروج کرد و در نیمه رمضان سال ۱۴۵ ه. ق به شهادت رسید.

او باز پس گرفت، فرمود: این پیام را باید یا خودم یا کسی که از من باشد، به مشرکان ابلاغ کند. پس ابوبکر از ارحام پیامبر نبود و ولایت برایش ثابت نمی شود. (۱)

از میان دیگر افرادی که تفسیر فوق را نقل کرده اند، می توان به ابوبکر بن مردویه، (۲) فضل بن شاذان (۳) و علامه مجلسی (۴) اشاره کرد.

مخلوق قرب پروردگار

از جمله آیاتی که فضایل بی شمار علی علیه السلام را بیان می کند، این آیه است:

وَ اتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَ أَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَا حَسْرَتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّٰخِرِينَ. (زمر: ۵۵ و ۵۶)

از بهترین چیزی که به سوی شما فرستاده شده، پیروی کنید، قبل از آنکه عذاب ناگهانی، شما را فرا گیرد، درحالی که شما نمی فهمید. آنگاه که شخص می گوید: افسوس بر آن کوتاهی که در راه قرب به خدا انجام دادم و بر اینکه من از مسخره کنندگان بودم.

اهل سنت در حدیثی به نقل از ابابکر آورده اند:

رسول خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام گفت: «ای علی! من و

ص: ۹۲

۱- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۲۰. فخر رازی پس از نقل این استدلال می نویسد: «پاسخ این استدلال این است که اگر این دلالت صحیح بود، عباس، عموی پیامبر به امامت سزاوارتر بود؛ چون او از علی به پیامبر نزدیک تر بود.» در جواب فخر رازی می توان گفت که آیه، ولایت را برای ارحامی که مؤمن و مهاجر باشند ثابت می کند، درحالی که عباس مهاجر نبود.

۲- به نقل از: احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۱۹.

۳- به نقل از: بحار الانوار، ج ۱۰، ص ۳۷۹.

۴- بحار الانوار، ج ۲۳، صص ۲۵۷ و ۲۵۸.

تو از قرب خداوند خلق شده ایم.» او پرسید: «قرب خداوند چیست؟» رسول الله فرمود: «رازی پوشیده و گنجینه ای از علم است که تنها ما دو تن از آن خلق شده ایم. پس کسی که دوستدار ما باشد، به عهد الهی وفا نموده و کسی که کینه ما را به دل دارد، در قیامت می گوید: افسوس بر من به خاطر کوتاهی که در قرب خداوند انجام دادم». (۱)

آنچه از این حدیث و امثال آن درمی یابیم، این است که پیامبر و علی علیه السلام گنجینه ای از علوم الهی و اسراری هستند که افراد عادی از آن بی بهره اند. مولای متقیان در خطبه ای می فرماید:

من پیشوایی هدایت شده هستم. پدر یتیمان و فقیرانم. سرپرست بیوه زنانم. پناهگاه هر ضعیفم. محل امنی برای هر ترسیده و رهبر مؤمنان به سوی بهشتم. ریسمان محکم الهی منم. من، آویزه مستحکم خداوندم. کلمه تقوا منم. چشم خدا، زبان گویای پروردگار و دست خداوندم. من قرب یزدان هستم که در قرآن می فرماید: «روزی که شخص می گوید: افسوس بر کوتاهی که در حضور خدا انجام دادم». (۲)

این گفتار را با حدیثی از علامه نعمانی، از علمای برجسته عامه، به پایان می بریم:

عده ای از اهالی یمن به محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله رسیدند. پیامبر فرمود: «اینان گروهی هستند دارای قلبی پاک و ایمانی محکم و فرمانده ای پیروز. از میان اینها عده ای، به همراه هفتاد هزار نفر برای یاری من و جانشینم قیام می کنند. اهالی یمن پرسیدند: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله! وصی تو کیست؟ فرمود: آن که خداوند دستور داده

ص: ۹۳

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۷۲. مشابه این روایت در بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۲۳۹ آمده است.

۲- بحارالانوار، ج ۴، ص ۹.

است به آن ریسمان محکم الهی چنگ زنید و فرموده است: «همگی به ریسمان محکم الهی آویخته و متفرق نشوید». (آل عمران: ۱۰۳)

مردم پرسیدند: آن ریسمان کدام است؟ فرمود: همان که خداوند می فرماید: «هر کجا باشند، ذلیل می شوند، مگر اینکه به ریسمانی از طرف خداوند و ریسمانی از طرف مردم دست یازند.» (آل عمران: ۱۱۱) آویزه الهی، قرآن است و آویزه مردمی، وصی من. دوباره مردم پرسیدند: ای فرستاده خدا! وصی شما کیست؟ امین وحی خداوند فرمود: او کسی است که شخص گنه کار می گوید: «افسوس به خاطر تقصیرهایی که در نزد قرب الهی انجام دادم...» (زمر: ۵۶) مردمی که می خواستند هر چه زودتر جانشین پیامبر را بشناسند، پرسیدند: ای رسول خدا! قرب الهی چیست؟ فرمود: آن چیزی است که خداوند می فرماید: «روزی ظالم دست خود را به دندان گزیده، می گوید: «ای کاش راهی به سوی پیامبر در پیش گرفته بودم.» (فرقان: ۲۷) این راه شامل وصی من نیز می شود. مردم گفتند: قسم به خدایی که تو را به حق فرستاد، او را به ما نشان ده که ما مشتاق دیدن او هستیم. وقتی پیامبر چند صفت دیگر او را گفت، مردم دریافتند که مقصود علی علیه السلام است. پیامبر نیز به آنان بشارت بهشت داد و این گروه با امیر مؤمنان در نبرد جمل و صفین شرکت کردند و همان گونه که پیامبر وعده داده بود، در رکاب امیر مؤمنان جان باختند. (۱)

این روایت و دیگر احادیثی که بیان شد، در کتاب های شیعیان نیز آمده که علامه مجلسی در بحارالانوار آنها را گردآوری کرده است. (۲)

ص: ۹۴

۱- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۷۰؛ بحارالانوار، ج ۳۶، ص ۱۷.

۲- نک: بحارالانوار، ج ۴، ص ۹ و ج ۳۶، ص ۱۷؛ مجمع البیان، ج ۸، ص ۷۸۷.

وجود پیامبر رحمت، مانع فرود صاعقه انتقام الهی بر مردم نادان بود، ولی پس از رحلت آن بزرگوار، افراد کورباطن و گمراهی چون قاسطین، مارقین و ناکثین، در آتش انتقام خداوند سوختند و وعده الهی تحقق یافت.

قرآن که یکی از وجوه معجزه بودن آن، پیشگویی آن است، در این باره خطاب به رسول خدا صلی الله علیه و آله می فرماید:

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْىَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ فَإِنَّمَا نُنذِرُ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ أَوْ نُرِيَّتَكَ الَّذِي وَعَدْنَا لَهُمْ فَأِنَّا عَلَيْهِمْ مُّقْتَدِرُونَ. (زخرف: ۴۰ - ۴۲)

آیا تو می توانی به این کرها سخنی بیاموزی یا کورهایی را که [دانسته] در گمراهی آشکار فرو رفته اند، هدایت کنی؟ پس ما یا تو را به جوار خود برده و بعد از تو از آنان سخت انتقام می کشیم یا عذابی را که به آنان وعده داده ایم، به تو نشان می دهیم. به یقین، ما بر [هلاک] آنان قادریم.

بنا به گفته مفسران بزرگ صدر اسلام و حاملان علوم قرآن و پرده برداران وجوه فرقان، چون ابن عباس، جابر بن عبدالله و حذیفه یمانی، وقتی این آیه نازل شد، پیامبر فرمود:

خداوند به وسیله علی علیه السلام انتقام می گیرد. اوست که از ناکثین - طلحه و زبیر و یاران پیمان شکن آنان - و قاسطین - یعنی معاویه و

اذنابشان - و مارقین - یعنی خوارج نهروان - انتقام می گیرد. (۱)

در حدیث دیگری که علمای شیعه و اهل سنت روایت کرده اند، می خوانیم:

جابر بن عبدالله انصاری گوید: من در حجه الوداع در سرزمین منا از همه مردم به پیامبر نزدیک تر بودم. حضرت فرمود: «مبادا شما بعد از من به کفر برگردید و همدیگر را بکشید. به خدا قسم! اگر چنین شوید، مرا در گروه پیشتاز لشکری می بینید که با شما می جنگد یا علی با شما می جنگد.» و کلمه «یا علی» را سه بار تکرار کرد. آنگاه دیدیم پیامبر برای دریافت وحی آماده شد و این آیه نازل گردید: «اگر تو را ببریم پس از آنها انتقام می گیریم». سپس فرمود: به علی بن ابی طالب.

علامه طبرسی، (۲) سیوطی، (۳) نیشابوری، (۴) کشفی حنفی (۵) و قندوزی حنفی (۶) این تفسیر را آورده اند.

مردود شدگان مخالف جانشینی علی علیه السلام

مردود شدگان مخالف جانشینی علی علیه السلام

در خانه کعبه گر بود منزل تووز زمزم اگر سرشته باشد گل تو

ص: ۹۶

۱- الدر المنثور، ج ۶، ص ۱۸؛ بحار الانوار، ج ۳۲، صص ۳۱۱ و ۳۱۲ با اندکی اختلاف در متن حدیث.

۲- مجمع البیان، ج ۹، ص ۴۹.

۳- الدر المنثور، ج ۶، ص ۱۸.

۴- تفسیر نیشابوری (چاپ شده در حاشیه تفسیر طبری)، ج ۲۵، ص ۵۷.

۵- مناقب مرتضوی، ص ۵۳.

۶- ینابیع الموده، ص ۹۸.

گر مهر علی نباشد اندر دل تو مسکین تو و سعی های بی حاصل تو (۱).

خداوند به افرادی که از «قرآن ناطق» روی گردان شدند و در این امر با رسول خدا صلی الله علیه و آله مخالفت کردند، وعده عذاب می دهد و تمام اعمالشان را باطل اعلام می کند:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَهُمْ يُحِبُّونَ أَعْمَالَهُمْ. (محمد: ۳۲)

افرادی که کافر شدند و از راه خدا بازداشتند و بعد از آنکه هدایت برای آنان آشکار شد، [باز هم] با رسول خدا صلی الله علیه و آله مخالفت ورزیدند، آنان به خدا ضرر نمی رسانند و به زودی خداوند کردارشان را نابود می کند. مفسران قرآن و افرادی چون علامه ابی بکر مردویه، (۲) علامه کشفی ترمذی حنفی (۳) و دیگر دانشمندان اهل سنت و شیعه (۴) در تفسیر این آیه آورده اند:

مقصود از افرادی که مردم را از راه خدا باز می دارند و با آنکه هدایت برایشان آشکار شده، باز هم با رسول خدا صلی الله علیه و آله مخالفت می ورزند، کسانی هستند که با آنکه می دانستند علی علیه السلام، جانشین پیامبر است، اما در امر امامت با او مخالفت می کردند.

بیعت رضوان

بیعت رضوان

در سال ششم هجری با آنکه هنوز مکه به دست مسلمانان فتح نشده بود، رسول گرامی اسلام به قصد زیارت بیت الله الحرام به همراه

ص: ۹۷

۱- ابی بکر طایبادی.

۲- علی بن عیسی اربلی، کشف الغمه، تبریز، محمدباقر کتابچی، ۱۳۸۱، ص ۹۳.

۳- مناقب مرتضوی، ص ۶۱.

۴- بحار الانوار، ج ۲۳، ص ۳۸۶.

۱۵۰۰ نفر از یاران خود، مدینه را به سوی مکه ترک کرد. وقتی به منطقه حدیبیه رسیدند، کفار قریش پیام فرستادند که به هیچ وجه اجازه نمی دهند پیامبر و یارانش وارد مکه شوند. چون عمر بن خطاب در جنگ ها هیچ کافری را نکشته بود، پیامبر از او خواست برای مذاکره با سران قریش به مکه برود و به آنان بفهماند مقصود رسول خدا صلی الله علیه و آله تنها حج خانه خداست، ولی عمر از انجام این دستور سر باز زد. از طرفی چون بیشتر فرماندهان مشرکان به وسیله ذوالفقار مولای متقیان به هلاکت رسیده بودند، پیامبر نمی توانست وصی و جانشین خود را برای انجام این مأموریت روانه سازد. از این رو، عثمان بن عفان که او نیز در هیچ نبردی به کفار آسیبی نرسانده بود، برای این مأموریت انتخاب و همراه عده ای راهی مکه شد. برخلاف انتظار، سران کفر، سفیران را دستگیر و زندانی کردند و شایعه شد که آنان را کشته اند. انتشار این خبر موجی از خشم و غضب در یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله پدید آورد. پیامبر در زیر درختی نشست و مسلمانان با آن حضرت پیمان بستند که تا آخرین قطره خون خود در یاری دین خداوند بکوشند. این پیمان به بیعت رضوان معروف شد (۱) و آیات زیر از این پیمان سخن می گوید:

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي

ص: ۹۸

۱- پس از این پیمان پیامبر دستور داد مسلمانان با مقابله به مثل، کفار قریش را به اسارت بگیرند. وقتی تعداد اسیران قریش به پنجاه نفر رسید، کفار مجبور شدند با مسلمانان از در صلح درآیند و قرارداد حدیبیه را امضا کنند. طبق آن عهدنامه، پیامبر آن سال از انجام حج صرف نظر کرد و سال بعد این واجب الهی را به جا آورد.

قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا. (فتح: ۱۸)

خداوند از مؤمنانی که در زیر درخت با تو پیمان بستند، راضی است و از آنچه در قلب آنان است، آگاه است. از این رو، قلب آنان را آرامش می دهد و به زودی پیروزی درخشانی نصیبشان می کند.

علامه گنجی شافعی، (۱) کشفی ترمذی، (۲) علامه مجلسی (۳) و دیگر دانشمندان علوم اسلامی، (۴) در تفسیر این آیه می نویسند:

این آیه درباره افراد حدیبیه نازل شده است و سزاوارترین شخص به این آیه، علی بن ابی طالب است؛ زیرا خداوند در ادامه می فرماید: «به زودی خداوند پیروزی درخشانی نصیب آنان می کند».

دانشمندان و مفسران اتفاق نظر دارند که مقصود از این پیروزی بزرگ، «فتح خیبر» بود که به دست علی علیه السلام حاصل شد و کسی در این باره شکی ندارد.

امام باقر علیه السلام می فرماید:

از جابر بن عبدالله انصاری پرسیدم: «آیا علی علیه السلام نیز جزو مؤمنان در آیه بیعت رضوان بود؟» جابر گفت: او سرور و شریف ترین آنان بود. (۵)

امام راکعان

امام راکعان

اسلام ز تیغ کج ما یافت قوام

ص: ۹۹

۱- کفایه الطالب، ص ۲۴۸.

۲- مناقب مرتضوی، ص ۵۴.

۳- بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۲۱۷.

۴- خطیب خوارزمی، مناقب، ص ۲۷۶؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۱۲۱.

۵- بحار الانوار، ج ۲۴، ص ۹۳.

جبریل و کتاب و محکمت و احکام (۱)

خداوند رحیم در قرآن کریم، پیامبر و یارانش را چنین معرفی می کند:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي
وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكُمْ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ
يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا. (فتح: ۲۹)

محمد صلی الله علیه و آله پیام آور خداوند است و آنان که با او هستند، در برابر کافران سخت گیر و با مؤمنان مهربانند؛ آنان را می بینی که در حال رکوع و سجودند و عنایت و خشنودی خداوند را می طلبند. علامت های آنان آثار سجده ای است که بر پیشانی شان نقش بسته است و این مثل آنان در تورات است. و اما مثل آنان در انجیل، چون زراعتی است که سبزه نورسته بر آورده و سپس آن را قوی نمود تا محکم شده و بر ساقش ایستاد تا کشاورزان را به تعجب و کافران را به خشم آورد. خداوند به مؤمنانی که عمل نیک انجام می دهند، وعده آمرزش و پاداشی بزرگ می دهد.

به گفته مفسران بخش های زیادی از آیه در شأن علی علیه السلام است. در ابتدای آیه و بیان ویژگی های یاران پیامبر، مهم ترین ویژگی آنان، رکوع

ص: ۱۰۰

و سجود فراوان و طلب عنایت و خشنودی خداوند معرفی شده است. به اتفاق نظر همه مسلمانان، هیچ یک از یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله به اندازه علی مرتضی علیه السلام نماز نخواند و در رکوع و سجود نبود. از این رو، همان گونه که مفسران بزرگی چون علامه آلوسی (۱) و مجلسی (۲) و محدثان مشهوری چون ترمذی حنفی (۳) به نقل از ابن عباس آورده اند، مقصود از رکوع و سجودکنندگان در این آیه، سرور ساجدان، امام راکعان، امیر مؤمنان، علی علیه السلام است.

نه تنها در این آیه، بلکه در آیات دیگری نیز که درباره عبادت است، علی علیه السلام، امیر عابدان است. شیخ ابوبکر شیرازی در رساله اعتقاد (۴) و دیگر مفسران، در تفسیر این آیه: «آنان مقدار کمی از شب می خوابیدند و در سحرها استغفار می کردند»، (ذاریات: ۵۵) آورده اند: «این آیه درباره علی علیه السلام نازل شده است؛ زیرا او یک سوم شب را می خوابید و در دو سوم دیگر شب به عبادت می پرداخت».

در حدیثی که صدها نفر از دانشمندان مسلمان نقل کرده اند، علی علیه السلام فرمود: «پیش از آنکه حتی یک نفر مسلمان شود یا نماز بخواند، من هفت سال با رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز خواندم». (۵)

پروردگار متعالی در ادامه آیه، پیامبر و یارانش را به گیاهی تشبیه

ص: ۱۰۱

۱- تفسیر روح المعانی، ج ۲۶، ص ۱۱۷.

۲- بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۱۸۷.

۳- مناقب مرتضوی، ص ۶۶.

۴- احقاق الحق، ج ۳، ص ۵۷۶.

۵- مناقب مرتضوی، ص ۶۶؛ بحار الانوار، ج ۳۶، ص ۲۰۳.

می کند که پس از رویش، به سرعت رشد می کند تا روی پای خود می ایستد. در تفسیر این آیه نیز مفسران گفته اند: «اسلام به وسیله علی علیه السلام توانست روی پای خود بایستد.» آلوسی، (۱) سیوطی، (۲) نیشابوری (۳) و زمخشری (۴) به این مطلب تصریح کرده اند.

خداوند در ادامه آیه می فرماید: «این گیاه و رشد آن باعث خشم کافران می شود.» به فرموده مفسران بزرگی چون ابن عباس در ذیل این آیه، به واسطه علی علیه السلام، کافران به خشم می آمدند. از میان فرزاندگانی که این تفسیر را نقل کرده اند، می توان به (۵) آلوسی بغدادی (۶) احمد بن محمد زهری، (۷) ابابکر بن مردویه و علامه مجلسی (۸) اشاره کرد. در پایان آیه سخن از مؤمنانی است که عمل صالح انجام داده اند و خداوند وعده آمرزش و پاداشی بزرگ به ایشان می دهد. وقتی این آیه نازل شد، عده ای از رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسیدند: این آیه درباره چه کسی نازل شده است؟ پیامبر فرمود: «وقتی روز قیامت شود، پرچمی از نور سفید برافراشته می شود و منادی ندا می دهد: سرور مؤمنان و افرادی که به بعثت پیامبر

ص: ۱۰۲

-
- ۱- تفسیر روح المعانی، ج ۱۶، ص ۱۱۷.
 - ۲- الدر المنثور، ج ۶، ص ۸۳.
 - ۳- تفسیر نیشابوری در حاشیه تفسیر طبری، ج ۲۶، ص ۶۳.
 - ۴- الکشاف، ج ۳، ص ۴۶۹.
 - ۵- تفسیر روح المعانی، ج ۱۳، ص ۲۸۱؛ احقاق الحق، ج ۳، ص ۳۶۰.
 - ۶- تفسیر روح المعانی، ج ۱۳، ص ۲۸۱.
 - ۷- تفسیر روح المعانی، ج ۱۳، ص ۲۸۱.
 - ۸- بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۶۲ و ج ۲۴، ص ۳۲۲ با اندکی تغییر با آنچه در متون اهل سنت آمده است.

ایمان آورده اند، به پاخیزند. علی بن ابی طالب برمی خیزد و پرچم به دست او سپرده می شود و تمام مؤمنان - اعم از مهاجران و انصار و دیگران - زیر آن پرچم جمع می شوند. آنگاه برای علی منبری از نور الهی نصب می شود و مردم در محضر او حاضر می شوند و او پاداش و نور [اعمال]شان را بدان ها می دهد و در پایان به آنان گفته می شود: شما اوصاف و جایگاه خودتان را در بهشت شناختید، چنان که خدایتان می فرماید: «به درستی که نزد من برایتان آمرزش و پاداشی بزرگ است.» (۱)

سپس علی علیه السلام برمی خیزد و افرادی که زیر پرچم او مانده اند، راهی بهشت می شوند و پس از حسابرسی تمام مردم، عده ای برای آتش باقی می مانند... . تفسیر آیه ۱۰ سوره مائده: «وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ؛ کسانی که کافر شده و آیات ما را تکذیب می کنند، یاران آتش هستند» نیز همین است و مقصود، انکار ولایت علی علیه السلام است که رعایت حق او بر تمام مردم واجب است.» (۲)

صدر نشین

صدر نشین

یاران پیامبر، آن حضرت را چون نگین انگشتی در میان گرفته بودند و از بهشت و نعمت های آن سخن می راندند. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «نخستین فردی که وارد بهشت می شود، علی مرتضی علیه السلام است.» ابودجانہ انصاری گفت: ای رسول خدا! به ما خبر داده بودی که تا

ص: ۱۰۳

-
- ۱- مضمون این کلام خداوند در چند آیه آمده است. از جمله مائده: ۹ و فاطر: ۷.
 - ۲- احقاق الحق، ج ۳، ص ۴۷۳، به نقل از: حسکانی، شواهد التنزیل، ج ۲، ص ۲۵۳؛ بحار الانوار، ج ۸، ص ۴.

شما وارد بهشت نشوید، پیامبران نمی توانند وارد بهشت شوند و تا امت تو داخل بهشت نگردند، دیگر امت ها حق ورود به آن را ندارند؟ پیامبر فرمود: «بلی، ای ابودجانه! مگر نمی دانی که خداوند را پرچمی از نور است که دستگیره آن پرچم از یاقوت ساخته شده است و بر آن نور چنین نوشته اند: «هیچ خدایی جز الله نیست. محمد رسول الله است. اهل بیت پیامبر بهترین مردم هستند» و این پرچم دار، علی بن ابی طالب و در قیامت پیشواست. و آنگاه با دست مبارک به علی علیه السلام زد. پیشوای متقیان، امیر مؤمنان از شنیدن این روایت خوشحال شد و فرمود: «خدا را سپاس که ما را به وسیله شما کرامت و شرافت عنایت کرد.» آنگاه پیامبر فرمود: «ای علی! هیچ بنده ای که به مودت و دوستی تو خو گرفته باشد، نیست، مگر اینکه خداوند در قیامت او را همراه ما محشور می کند.» آنگاه این آیه را قرائت فرمود: «فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ» در مجلسی پسندیده و نزد سلطانی قدرتمند». (قمر: ۵۵)

آنچه آمد، خلاصه ای بود از روایتی که دانشمندان عامه و خاصه چون کاشفی ترمذی، (۱) قندوزی حنفی، (۲) ابوبکر بن مردویه، (۳) برهان حنفی، (۴) علامه مجلسی (۵) و فرات کوفی (۶) نقل کرده اند.

ص: ۱۰۴

-
- ۱- مناقب مرتضوی، ص ۴۸.
 - ۲- ینابیع الموده، ص ۱۳۲.
 - ۳- کشف الغمه، ص ۹۵.
 - ۴- احقاق الحق، ج ۳، ص ۳۹۷.
 - ۵- بحارالانوار، ج ۲۷، ص ۱۲۹ و ج ۳۶، ص ۶۴.
 - ۶- بحارالانوار، ج ۸، ص ۵، به نقل از: تفسیر فرات کوفی، ص ۴۵۶.

پیامبر خدا در خطبه ای فرمود: «ای مردم! ماه خدا (ماه رمضان) به شما روی آورده است، با برکت و رحمت و مغفرت...»
آنگاه فضیلت ماه رمضان را برشمرد.

سپس گریه کرد. علی علیه السلام عرض کرد: «یا رسول الله! سبب گریه شما چیست؟» فرمود: «ای علی! گریه می کنم برای آنچه حلال می شمارند از تو در این ماه؛ مثل این است که می بینم تو اراده نماز کرده ای و شقی ترین انسان ها از اولین تا آخرین، ضربه ای به سر تو می زند و محاسنت را با خون سرت خضاب (رنگین) می کند.»

علی علیه السلام پرسید: «ای پیامبر خدا! در این حال آیا در سلامت دین به سر می برم؟ [در آن حال، حضرت علی علیه السلام به فکر خود و زندگی نیست، بلکه تنها از سلامت دین و اینکه بر صراط مستقیم کشته می شود یا نه جویا می شود. [پیامبر پاسخ داد: «در سلامت دین به سر می بری.» علی فرمود: «این از محل های شکر و بشارت است»؛ یعنی این بشارت و مژده ای است که به من می دهی و جای شکر آن باقی است.

سپس پیامبر فرمود: «ای علی! هر کس تو را بکشد، مرا کشته و هر کس به تو بغض بورزد، به من بغض ورزیده و هر کس به تو دشنام

دهد، مرا دشنام داده است؛ زیرا تو از منی؛ مانند خود من. روح تو از روح من است و سرشت تو از سرشت من (گل تو از گل من است) و خداوند، من و تو را از نور خودش آفرید. خداوند برگزید من و تو را. مرا برگزید برای نبوت و تو را برگزید برای امامت. پس هر کس امامت را انکار کند، به تحقیق، نبوت مرا انکار کرده است»^(۱).

دانش علی

علقمه از ابن مسعود نقل می کند: نزد پیامبر بودم که از علم حضرت علی علیه السلام سؤال شد. پیامبر فرمود: «حکمت را ده قسمت کردند؛ نه قسمت آن را به علی و یک قسمت آن را به دیگران دادند و علی علیه السلام به آن یک قسمت هم عالم تر است از دیگران»^(۲).

علی؛ دروازه دانش

حاکم نیشابوری از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می کند که حضرت فرمود: «من شهر علمم و علی در آن شهر است؛ پس هر کس اراده کند علم را، باید از در آن وارد شود»؛ یعنی هر کس بخواهد به علوم من دست یابد، باید از راه علی علیه السلام وارد شود^(۳).

علی؛ فاروق دین

ابولیلی غفاری گفت: شنیدم که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

به زودی بعد از من فتنه ای (آشوبی) به پا می شود. پس هر گاه چنین شد، ملازم و همراه علی بن ابی طالب علیه السلام باشید. به درستی که او

ص: ۱۰۷

۱- ینابیع الموده، صص ۱۶۶ و ۱۶۷؛ امالی صدوق، مجلس بیستم، ح ۴.

۲- ینابیع الموده، ج ۱، ص ۲۱۵؛ البدایه و النهایه، ج ۷، ص ۳۹۶؛ محمد بن احمد الذهبی، میزان الاعتدال، بیروت، دارالمعرفه، ۱۳۸۲ هـ - ق، ج ۱، ص ۱۲۴.

۳- المستدرک، ج ۳، ص ۱۲۶.

نخستین کسی است که به من ایمان آورده است و اولین کسی است که در قیامت با من مصافحه می کند (دست می دهد). او راست گوی بزرگی است. او فاروق این امت است (فاروق یعنی تفکیک کننده بین حق و باطل) و سخن و فعل او فصل ختام بین حق و باطل است. وجود شریفش محک و معیار حق و باطل است که هر جا او باشد، حق و هر کس با او نباشد، باطل است. او یعسوب (محور) مؤمنان است. (۱)

عبادت بی ولای علی؛ عبادت بی روح و جان

پیامبر از خانه زینب، دختر جحش، خارج شد و به خانه ام سلمه (همسرش) آمد. آن روز نوبت ام سلمه بود که پیامبر در خانه اش باشد. پس از مدتی حضرت علی علیه السلام آمد. پیامبر فرمود:

ای ام سلمه! او را دوست مدار. گوشت او از گوشت من است، خون او از خون من و او صندوق علم من است (مرکز و خزینه علم من است). گوش کن و شهادت بده؛ به درستی که او می جنگد با ناکثین (ناکث از نکث می آید؛ یعنی پیمان شکن و منظور، طلحه و زبیر و عایشه اند که جنگ جمل را به راه انداختند) و با قاسطین (قاسط از قسط می آید؛ قسط دو معنای متضاد دارد. قسط مساوی با عدل و همچنین مساوی با ظلم است و در اینجا منظور ظالمان امت است و همان معاویه و اهل شام را شامل می شود که جنگ صفین را به راه انداختند) و با مارقین (در اینجا منظور خوارج نهروان هستند که جنگ نهروان را برپا کردند). بعد از من، او درهم شکننده دشمنان من و احیاکننده سنت من است. [ای ام سلمه!] گوش کن و شهادت ده (شاهد باش). اگر بنده ای [از بندگان خدا] عبادت کند خداوند را

ص: ۱۰۸

هزار سال و هزار سال و هزار سال در بین رکن و مقام [در مکه] و ملاقات کند خدای را در حالی که بغض علی و عترت من در او باشد، خداوند او را در قیامت به رو در جهنم می افکند. (۱)

شکوه علی

علی علیه السلام فرمود: روزی که خیر را به قدرت خدا فتح کردم، رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

اگر نمی گفتند طایفه ای از امت من [درباره تو] آنچه نصارا درباره حضرت عیسی بن مریم گفته اند (یعنی اگر نمی ترسیدم که بعضی از طایفه های مسلمان بگویند درباره تو آنچه را درباره عیسی گفته اند و او را پسر خدا خواندند)، سخنی درباره تو می گفتم که مرور نکنی (عبور نکنی) بر طایفه ای از مسلمانان، مگر اینکه از خاک پاهایت (خاک کف کفش هایت، خاک جای پایت) و از زیادی آب وضویت جهت شفاخواهی بر دارند [ولی می ترسم و نمی گویم].

پس کافی است [در مقام و منزلت تو] که تو از منی و من از تو. از من ارث می بری و از تو ارث می برم. تو برای من به منزله هارون هستی برای موسی، مگر اینکه بعد از من پیامبری نیست. (یعنی همان طور که هارون جانشین موسی بود، تو هم جانشین منی، جز اینکه چون بعد از من پیامبری نیست و پیامبری به من ختم می شود، تو پیامبر نیستی، ولی جانشین من هستی). (۲)

پاداش ضربت شمشیر علی علیه السلام

«ضربه شمشیر امیر مؤمنان علی علیه السلام [به عمرو بن عبدود] در روز خندق (جنگ خندق)، بر همه اعمال (عبادت های) امت من تا قیامت

ص: ۱۰۹

۱- ابن عساکر، تاریخ مدینه دمشق، بیروت، دارالفکر، للطباعه و النشر، ۱۴۱۵ هـ - ق، ج ۴۲، ص ۴۷۰؛ کشف الغمه، ج ۱، ص

۹۰؛ ینابیع الموده، ج ۱، ص ۳۹۰.

۲- الموفق خوارزمی، المناقب، ص ۱۵۹.

علی علیه السلام؛ بهترین فرد بشر

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «علی بهترین فرد بشر است؛ هر که در این شک کند، کافر است». (۲)

رسول رحمت در کلامی دیگر فرمود: «هر کس نگوید علی بهترین فرد مردم است، کافر شده است». (۳)

به همین دلیل، اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله هر وقت علی علیه السلام را می دیدند که می آید، به یکدیگر می گفتند: «خَيْرُ الْبَرِيَّةِ؛ بهترین انسان ها» آمد. (۴)

علی علیه السلام و شیعیانش؛ رستگاران روز جزا

جابر بن عبدالله انصاری می گوید: نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله بودیم که علی علیه السلام از راه رسید. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «به آن خدایی که جانم به دست اوست، این (علی) و شیعیانش، تنها و تنها ایشان، رستگاران روز قیامتند». (۵)

پیامبر خدا فرمود: «ای علی! خدای تعالی تو را و ذریه ات و فرزندان و خانه ات و شیعیانت و دوستان شیعیانت را آمرزیده است». (۶)

ص: ۱۱۰

-
- ۱- ینابیع الموده، ج ۱، ص ۴۱۲.
 - ۲- تاریخ بغداد، ج ۷، ص ۴۷۱؛ محمدباقر موسوی، علی در کتب اهل سنت، تهران، پورشاد، ۱۳۸۲، ص ۲۰۲.
 - ۳- احمد بن علی بن حجر عسقلانی، تهذیب التهذیب، حیدرآباد دکن، دائره المعارف النظامیه، ۱۳۲۷ هـ - ق، ج ۹، ص ۴۱۹.
 - ۴- تفسیر سیوطی، در ذیل آیه: «ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات هم خیر البریه»؛ علی در کتب اهل سنت، ص ۲۰۳.
 - ۵- ینابیع الموده، ج ۱، ص ۱۹۷.
 - ۶- محمد بن عبدالکریم شبستری، کنوز الحقائق، طهران، ص ۹۲؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۳۱؛ ابن حجر، صواعق المحرقة، ص ۹۶؛ علی در کتب اهل سنت، ص ۲۰۳.

اطاعت از علی علیه السلام؛ اطاعت از خدا

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

هر که مرا اطاعت کند، خدای را اطاعت کرده و هر که مرا نافرمانی کند، خدای را نافرمانی کرده است و هر که علی را اطاعت کند، مرا اطاعت کرده و هر که علی را نافرمانی کند، مرا نافرمانی کرده است. (۱)

آن حضرت در جایی دیگر فرمود: «حق علی بر مسلمانان، حق پدر بر فرزندان است». (۲)

جابر می گوید: از رسول خدا صلی الله علیه و آله درحالی که بازوهای علی علیه السلام را گرفته بود، شنیدم که با صدای بلند می فرمود:

هَذَا أَمِيرُ الْبَرِّهِ وَ قَاتِلُ الْفَجْرِهِ، مَنْصُورٌ مَنْ نَصَرَهُ، فَخُذُوا مَنْ خَذَلَهُ. (۳)

این پیشوای ابرار و نیکان و کشنده فجار است. کسی است که یاورانش یاری می شوند و آنان که از یاری اش مضایقه کنند، بیچاره خواهند شد.

علی علیه السلام همواره با حق و حق همواره با علی علیه السلام است

ام سلمه (همسر پیامبر) می گوید: از پیامبر شنیدم که فرمود: «علی با حق است و حق با علی است و یک چشم بر هم زدن از هم جدا نمی شوند تا کنار حوض کوثر مرا ببینند». (۴)

ص: ۱۱۱

۱- مستدرک الصحيحین، ج ۳، ص ۱۲۱.

۲- ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۶۷؛ کنوز الحقائق، ص ۶۴.

۳- احمد بن عبدالله ابونعیم، حلیه الاولیاء، قاهره، مکتبه الدخانچی، ۱۳۵۱، ج ۱، ص ۶۴؛ الصواعق المحرقة، ص ۷۶؛ مؤمن شبلنجی، نور الابصار، قم، شریف الرضی، ۱۳۷۳، ص ۷۳؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۱۲؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۲۰۷؛ متقی، کنز العمال، ج ۳، ص ۳۱۹؛ مستدرک الصحيحین، ج ۳، ص ۱۲۹، روایاتی به این مضمون دارند.

۴- تاریخ بغداد، ج ۱۴، ص ۳۱۱.

علی علیه السلام با قرآن و قرآن با علی علیه السلام

ام سلمه نقل می کند که پیامبر فرمود: «علی با قرآن است و قرآن با علی است؛ از هم جدا نمی شوند تا کنار حوض کوثر مرا ببینند»^(۱).

نظر به علی علیه السلام؛ عبادت

معاذ غفاریه می گوید: روزی به خانه عایشه وارد شدم، دیدم علی علیه السلام در حال خارج شدن است و رسول خدا صلی الله علیه و آله به عایشه می گوید: «ای عایشه! این مرد محبوب ترین و گرامی ترین مردان نزد من است. حق او را بشناس و احترامش را داشته باش».

این بود تا روزی بعد از جنگ جمل - جنگی است که عایشه با همکاری طلحه و زبیر بر ضد علی علیه السلام به راه انداخت - به عایشه گفتم: امروز دلت با علی علیه السلام چگونه است بعد از آن فرمایشاتی که آن روز رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره علی علیه السلام به تو فرمود؟ گفت: ای معاذ! دلم چگونه می تواند باشد درباره مردی که هر وقت بر ما وارد می شد و پدرم ابوبکر نیز در منزل ما بود، از نظر کردن به روی او خسته نمی شد. می پرسیدم: پدرجان (ابوبکر)! چرا این قدر به روی علی علیه السلام نگاه می کنی؟ می گفت: دخترم از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ عَلِيٍّ عِبَادَةٌ؛ نظر کردن به روی علی عبادت است»^(۲).

ذریه رسول خدا صلی الله علیه و آله در صلب علی

ص: ۱۱۲

۱- مستدرک الصحيحین، ج ۳، ص ۱۲۴؛ کنز العمال، ج ۶، ص ۱۵۳؛ حامد حسین بن محمدقلی کنتوری، فیض القدير، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶، ج ۴، ص ۳۵۶؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۴۳؛ الصواعق المحرقة، ص ۷۶؛ نورالابصار، ص ۷۵، روایاتی قریب به این مضمون نقل می کنند، به نقل از: علی در کتب اهل سنت، ص ۲۰۹.

۲- ریاض النضره، ج ۲، ص ۲۱۹؛ علی در کتب اهل سنت، ص ۲۱۰.

عبدالله بن عباس روایت می کند: من و پدرم، عباس بن عبدالمطلب، نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله نشستیم که علی بن ابی طالب وارد شد و سلام کرد. رسول خدا صلی الله علیه و آله پاسخ سلامش را گفت و اظهار مسرت و بشاشت فرمود. برخاست با او معانقه کرد و بین دو چشمش را بوسید و در طرف راست خود بنشانید. عباس گفت: یا رسول الله! او را دوست می داری؟

فرمود: «ای عمو! به خدا سوگند خدای تعالی او را بیشتر از من دوست می دارد؛ چه خدای تعالی ذریه هر پیغمبری را در صلب خود او قرار داده، ولی ذریه مرا در صلب این (علی) قرار داده است».(۱)

دوست دار علی؛ دوست دار خدا و نبی

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

ای علی! امت بعد از من با تو دشمنی و نیرنگ می کنند و تو تا زنده ای، بر ملت من و دین من زنده خواهی بود و بر سنت من نیز کشته می شوی. هر کس تو را دوست بدارد، مرا دوست داشته و هر کس تو را دشمن بدارد، مرا دشمن داشته است و به زودی این، به وسیله این، خضاب می شود. (یعنی محاسنت به خون سرت رنگین می گردد).(۲)

پادشاه دوستان علی علیه السلام و کیفر دشمنانش

زید بن ارقم گفت: رسول خدا صلی الله علیه و آله برای ما سخنرانی کرد و فرمود:

هر که می خواهد زندگی و مرگش همچون زندگی و مرگ من باشد

ص: ۱۱۳

۱- تاریخ بغداد، ج ۱، ۳۱۶. ریاض النضره، ج ۲، ۱۶۸.

۲- مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۲۷؛ تاریخ بغداد، ج ۴، ص ۴۰؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۶۶.

و در آن بهشت که خدا به من وعده داده است با من باشد، علی بن ابی طالب را دوست بدارد؛ چون او شما را هرگز از هدایت بیرون و به گمراهی داخل نمی کند. (۱)

عمار بن یاسر گفت: از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «ای علی! خوشا به حال کسی که تو را دوست بدارد و درباره ات راست بگوید و وای به حال آن کس که تو را دشمن بدارد و درباره ات دروغ بگوید». (۲)

پیامبر خدا فرمود:

هر کس می خواهد مانند زندگی مرا داشته باشد و همانند من بمیرد و در جنت عدن که پروردگام آن را به پا داشته است، مسکن گزیند، باید بعد از من، علی و دوستان علی را دوست بدارد و به امامان بعد از من که همه از عترت منند، اقتدا کند؛ چون آنان از طینت من خلق شده اند و از علمی و فهمی جداگانه بهره مند شده اند. وای به حال کسی از امت من که فضایل آنان را تکذیب و رَجْم مرا نسبت به آنان قطع کند؛ چه خداوند شفاعت مرا به آنان نمی رساند. (۳)

آن خاتم رسولان در جایی دیگر فرمود: «ای علی! همین تو را بس است که دوست دارانت در دم مرگ، حسرتی و در قبر وحشتی و در قیامت فرعی ندارند». (۴)

از منظر رسول خدا صلی الله علیه و آله «دوستی علی علیه السلام گناهان را می خورد،

ص: ۱۱۴

۱- مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۲۸؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۰۸؛ حلیه الاولیاء، ج ۴، ص ۳۴۹؛ کنز العمال، ج ۶، ص ۱۵۵.

۲- مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۳۵؛ تاریخ بغداد، ج ۹، ص ۷۱؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۳۲؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۲۱۵.

۳- حلیه الاولیاء، ج ۱، ص ۸۶؛ کنز العمال، ج ۶، ص ۲۱۷.

۴- تاریخ بغداد، ج ۴، ص ۱۰۲.

آنچنان که آتش، هیزم را» (۱).

و هنگامی که از آن حضرت پرسیدند: آیا برای عبور از آتش دوزخ، جوازی هست (پلی هست)؟ فرمود: «آری». پرسیدند: چیست؟ فرمود: «محبت علی بن ابی طالب علیه السلام» (۲).

بدیهی است که دوستی بدون تبرا مفهومی ندارد و همچنین کسی که ولایت را بپذیرد و دوست حضرت شود، به گناه فکر هم نمی کند، چه برسد که گناهی انجام دهد.

رفتار با علی؛ رفتار با نبی

ام سلمه می گوید: من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «هر کس علی علیه السلام را دشنام دهد، مرا دشنام داده و هر کس مرا دشنام دهد، خدای را دشنام داده است» (۳).

ابن عباس بعد از اینکه نابینا شد، از مجلسی از مجالس قریش عبور می کرد که به علی بن ابی طالب ناسزا می گفتند. او به عصاکش خود گفت: مرا برگردان و چون او را برگردانید، به بانگ بلند گفت: کدام یک از شما به خدا ناسزا می گفت؟ همه با تعجب گفتند: سبحان الله! کسی که خدا را ناسزا بگوید، مشرک است. گفت: کدام یک از شما به رسول خدا صلی الله علیه و آله ناسزا می گفت؟ باز گفتند: سبحان الله! ناسزا به رسول خدا، کفر است. گفت: کدام یک از شما بود که به علی ناسزا می گفت؟ گفتند: اما این را ما گفتیم. ابن عباس گفت: پس بشنوید که من خدای را شاهد

ص: ۱۱۵

۱- کنوز الحقائق، صص ۶۲ و ۶۳؛ کنز العمال، ج ۶، ص ۱۵۸؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۳۱۵.

۲- تاریخ بغداد، ج ۳، ص ۱۶۱ و ج ۴، ص ۱۹۴.

۳- مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۲۱؛ کنز العمال، ج ۶، ص ۴۰۱.

می گیرم که از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «هر کس علی را ناسزا بگوید، مرا ناسزا گفته و هر کس مرا ناسزا بگوید، خدای را ناسزا گفته است و هر کس خدا را ناسزا بگوید، خدا با رو به آتشش می افکند»^(۱).

به تصویر کشیدن دریای بی کران فضایل و مناقب مولای متقیان، علی بن ابی طالب علیه السلام کاری بس دشوار، بلکه محال و همچون جای دادن اقیانوسی بی کران در ظرفی محدود است.

با این همه، از آنجا که دشمنان سعی کردند مانع نشر صفات و فضایل این دریای نور شوند، تاکنون صدها کتاب و نوشته در بیان عظمت آن شخصیت بی نظیر نوشته شده و جالب اینکه بسیاری از آنها به دست کسانی نوشته شده است که شیعه نیستند.

ص: ۱۱۶

۱- علی در کتب اهل سنت؛ به نقل از: مستدرک الصحیحین، ج ۱، ص ۱۲۱؛ مسند احمد، ج ۶، ص ۳۲۳؛ ذخائر العقبی، ص ۶۶، ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۶۶.

فصل سوم: سیمای امام علی علیه السلام از نگاه دیگران

این بخش، گوشه ای از سخنان نویسندگان اهل سنت و اندیشمندان غیراسلامی را درباره علی علیه السلام بیان می کند. هر چند با وجود سخنانی که از زبان پروردگار و رسول گرامی و جانشینان برحق او در این باب رفته است، دیگر به هیچ اندیشه ای نیاز نیست، ولی قصد ما این است که بنگریم و بدانیم دیگران علی علیه السلام را چگونه شناخته اند.

ابن حجر در الصواعق المحرقة می نویسد: معاویه از خالد بن معمر پرسید: چرا علی علیه السلام را بر ما ترجیح می دهی؟ گفت: به سه دلیل: به خاطر حلمش، آنجا که غضب می کند؛ به خاطر صداقتش، آنگاه که سخن می گوید؛ و برای عدالتش، هنگامی که حکم می راند.

وی همچنین می گوید: هنگامی که خبر کشته شدن علی بن ابی طالب علیه السلام به عایشه رسید، گفت: از امروز به بعد، عرب هر کاری که می خواهد، بکند؛ زیرا دیگر علی نیست که جلو او را بگیرد. (۱)

معاویه بن ابی سفیان هم گریست

معاویه بن ابی سفیان هم گریست

در روایت است که ضرار بن ضمیره کنانی پس از شهادت علی علیه السلام بر معاویه وارد شد. معاویه گفت: از اوصاف علی برایم بگو. گفت: اگر

ص: ۱۱۷

ممکن است مرا معاف دار و اگر معاف نمی داری، پس آگاه باش که او مردی بود که فهم و درک هیچ انسانی به مقام بلند او نمی رسید. بسیار قوی و نیرومند بود. سخنش در نهایت ایجاز، بیشترین معنا را دربرداشت. حکمش به عدل بود. علم از پیرامونش می جوشید و حکمت از سرپایش می بارید. از دنیا و فریندگی های آن سخت هراس داشت. با شب و تاریکی آن مأنوس بود. دین داران را بسیار گرمی و مسکینان را دوست می داشت. هیچ نیرومندی به وی طمع نمی بست و هیچ ناتوانی از عدالتش ناامید نبود. شب هنگام که ظلمت همه جا را دربر گرفته بود، دیدم که دست بر محاسن مبارک می گرفت و چون مار گزیده به خود می پیچید و گریه ای سوزناک سرمی داد. گویا هم اینک صدایش در گوشم طنین انداز است که می گفت: «ای دنیا! آیا به من رو کرده ای و می خواهی مرا به سوی خود متمایل سازی؟ هیهات! هیهات! دستت به من نمی رسد. نزد دیگران برو. من سه مرتبه تو را طلاق گفته ام؛ زیرا عمرت را کوتاه و مجلست را پست و حقیر و ارزشت را اندک یافتم. آه! آه! از کمی زاد و توشه و دوری راه و وحشت طریق».

وقتی سخن ضرار به اینجا رسید، اشک از چشمان معاویه سرازیر شد، آنچنان که نمی توانست جلو خویش را بگیرد. بغض، گلوی حاضران را گرفته بود. معاویه سپس گفت: آری، ابالحسن همین گونه بود. خدا رحمتش کند. (۱)

دانش علی بن ابی طالب علیه السلام

دانش علی بن ابی طالب علیه السلام

ص: ۱۱۸

۱- علی در کتب اهل سنت، ص ۴۳۱، به نقل از: حلیه الاولیا، ج ۱، ص ۸۴؛ الاستیعاب، ج ۲، ص ۴۶۳؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۲۱۲.

فخر رازی در ذیل آیه: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَ نُوحًا وَ آلَ إِبْرَاهِيمَ وَ آلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ» (آل عمران: ۳۳) روایت می کند که علی علیه السلام فرمود: «پیامبر خدا هزار باب دانش را به من آموخت که خودم از هر باب، هزار باب دیگر استنباط کردم». (۱)

همچنین گفته شده است معاویه همواره مسائلی را که برایش پیش می آمد، می نوشت و از علی علیه السلام می پرسید. هنگامی که شنید علی کشته شده است، گفت: فقه و دانش با مرگ پسر ابی طالب مُرد. (۲)

از عبدالله بن عباس روایت است که گفت: «اگر دانش را ده قسمت فرض کنیم، به خدا سوگند! نه قسمت در علی علیه السلام است و در قسمت دهم نیز با دیگر مردم شریک است». (۳)

از سعید بن مسیب روایت کرده اند که گفت: «احدی در زندگی نگفت سَلمونی (هرچه می خواهید از من پرسید) به غیر از علی بن ابی طالب». (۴)

علی علیه السلام - با اشاره به سینه خود - به کمیل بن زیاد فرمود: «در اینجا دانش فراوانی جمع است. افسوس که کسی را نمی یابم که بتواند حامل این علوم شود تا آن را به او منتقل سازم. گو اینکه اشخاص با استعدادی هستند، اما امین نیستند؛ از آنانی هستند که دین را برای دنیا به کار می بندند». (۵)

علی علیه السلام از تورات می گوید

علی علیه السلام از تورات می گوید

ص: ۱۱۹

-
- ۱- تفسیر رازی، ج ۸، ص ۲۱.
 - ۲- استیعاب، ج ۲، ص ۴۶۳.
 - ۳- استیعاب، ج ۲، ص ۴۶۲؛ اسدالغابه، ج ۴، ص ۲۲.
 - ۴- علی در کتب اهل سنت، ص ۳۱۲، به نقل از: الاستیعاب، ج ۲، ص ۴۶۲؛ اسدالغابه، ج ۴، ص ۲۲؛ الصواعق المحرقة، ص ۷۶؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۹۸.
 - ۵- کنز العمال، ج ۶، ص ۱۵۳؛ تاریخ بغداد، ج ۴، ص ۱۵۸؛ حلیه الاولیاء، ج ۱، ص ۱۶۵ و ج ۷، ص ۳۴؛ محمد بن سعد، طبقات ابن سعد، تهران، نشر نو، ۱۳۶۵، ج ۲، ص ۱۰۱؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۹۴؛ ذخائر العقبی، ص ۷۸؛ تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۳۳۸.

اصیغ بن نباته روایت کرده است که نزد علی علیه السلام نشسته بودم که مرد یهودی در آمد و گفت: ای علی! برایم بازگو که خدا از چه زمانی بوده است؟

امام فرمود: «ای برادر یهودی! آنچه برایت می گویم، با گوش هایت نیک بشنو و با قلبت نیکو حفظ کن؛ زیرا من پاسخ را از همان کتابی می دهم که خدای تعالی به موسی علیه السلام نازل کرده است. اگر تو، کتاب آسمانی ات را خوانده و حفظ کرده باشی، خواهی دانست که این پاسخ در آن کتاب هست.

به کسی صحیح است گفته شود که از چه زمانی بوده است که وجودش مسبوق به عدم باشد؛ یعنی زمانی نبوده، سپس به وجود آمده باشد، اما خدای تعالی لایزال بدون کیف بوده و بودنش چون بودن دیگر بودها نیست. لایزال قبل از قبل و بعد از بعد بوده و لم یزال بدون کیف و بدون غایت و منتها خواهد بود. هر غایتی به سوی او منتهی می شود و او غایت هر غایتی است.»

مرد یهودی گریست و گفت: ای علی! به خدا سوگند در تورات همین گونه آمده است. پس شهادتین گفت و مسلمان شد. (۱)

عمر بن خطاب و علی علیه السلام

عمر بن خطاب و علی علیه السلام

مأمون الرشید از مهدی عباسی از منصور دوانیقی از پدرش از عبدالله بن عباس روایت می کند که از عمر بن خطاب شنیدم که می گفت: «هرگز علی را به بدی یاد نکنید که من از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره او رفتارها دیدم که اگر یکی از آنها را با آل خطاب انجام داده بود، در نظرم از تمامی آنچه آفتاب بر آن می تابد، محبوب تر

ص: ۱۲۰

۱- علی در کتب اهل سنت، ص ۳۱۴، به نقل از: کنز العمال، ج ۱، ص ۱۰۳.

آنگاه ابن عباس می گوید: «علی به داشتن چند خصلت رستگار شده است: یکی، دامادی رسول خدا؛ دیگری، بذل و بخشش به فقرا؛ سوم، دانش به ظاهر قرآن و چهارم، آگاهی از تأویل و باطن قرآن».

همچنین از عمر بن خطاب نقل است که گفت: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمود: «هیچ مزدی در دنیا به دست کسی نمی آید که به پای فضل علی علیه السلام برسد که صاحبش را هدایت، راهبری و از هلاکت دور کند».^(۱)

علی علیه السلام، نخستین ایمان آورنده به رسول خدا صلی الله علیه و آله

علی علیه السلام، نخستین ایمان آورنده به رسول خدا صلی الله علیه و آله

از معاذ بن جبل روایت شده است که پیامبر به علی علیه السلام فرمود:

تو به هفت دلیل بر مردم تقدم داری که هیچ يك از قریش آن را ندارند:

۱. نخستین ایشانی در ایمان به پروردگار؛

۲. وفادارترین ایشانی به عهد خدا؛

۳. پایدارترین ایشانی در امر خدا؛

۴. عادل ترین ایشانی در تقسیم؛

۵. منصف ترین ایشانی با رعیت؛

۶. بیناترین ایشانی در قضاوت؛

۷. برترین ایشانی در منزلت نزد پروردگار.^(۲)

بیهقی به سند خود از حسن روایت کرده است که گفت: «نخستین کسی که به پیامبر ایمان آورد، علی بن ابی طالب علیه السلام بود، درحالی که پانزده یا شانزده

ص: ۱۲۱

۱- علی در کتب اهل سنت، ص ۳۱۷ به نقل از: احمد بن الحسین بیهقی، سنن بیهقی، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۴ هـ. ق، ج ۵، ص ۵۹؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۹۴؛ کنز العمال، ج ۴، ص ۳۴۳؛ الاستیعاب، ج ۲، ص ۴۶۲.

۲- حلیه الاولیاء، ج ۱، ص ۶۶؛ ریاض النضره، ج ۲، ص ۱۹۷.

سال از عمرش می گذشت» (۱).

از اسحاق روایت است که علی ابن ابی طالب علیه السلام، نخستین کسی از مردان بود که به رسول الله صلی الله علیه و آله ایمان آورد و با او نماز خواند و او را در آنچه از ناحیه خدا آورده بود، تصدیق کرد، با اینکه در آن روز ده ساله بود. یکی از نعمت هایی که خداوند به علی علیه السلام عنایت فرموده بود، همین بود که قبل از اسلام نیز در دامن رسول خدا صلی الله علیه و آله پرورش یافت. (۲)

عقیف کنندی می گوید: «اگر خدای تعالی مرا موفق به اسلام کرد، این افتخار را نیز نصیبم ساخت که من دومین نفر بودم که پس از علی علیه السلام اسلام آوردم». (۳)

یکی از انصار روایت می کند از زید بن ارقم شنیدم که می گفت: «نخستین کسی که اسلام آورد، علی علیه السلام بود». (۴)

بسیاری از دانشمندان اهل سنت می گویند که علی علیه السلام، نخستین مسلمان بود و کلبی می گوید که وی در آن زمان نه ساله بوده است. (۵)

علی علیه السلام؛ دایر مدار حق

علی علیه السلام؛ دایر مدار حق

فخر رازی ذیل تفسیر «بسم الله» می گوید:

هر که در دینش از علی بن ابی طالب علیه السلام پیروی کند، راه خدا را یافته است و دلیل آن، کلام پیامبر است که در دعایش گفت: «بارالها! حق

ص: ۱۲۲

۱- سنن بیهقی، ج ۶، ص ۲۰۶؛ مجمع الزوائد، ج ۹، ص ۱۰۲.

۲- تاریخ طبری، ج ۲، ص ۷۵.

۳- تهذیب التهذیب، ج ۷، ص ۲۳۶.

۴- محمد بن عیسی ترمذی، صحیح ترمذی، دهلی، المجتبی، ۱۳۲۸ هـ. ق، ج ۲، ص ۳۰۱.

۵- نک: علی در کتب اهل سنت، ص ۲۱ به نقل از: مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۳۶؛ خصائص، ص ۲؛ طبقات، ج ۳، ص

۱۲؛ اسدالغابه، ج ۴، ص ۱۷؛

را دایر مدار علی کن. هر کس علی را امام و پیشوای خود بگیرد، در دین و نفس خویش به عروه الوثقی متمسک شده است» (۱).

در حدیث دیگری آمده است که پیامبر فرمود: «خدا علی را رحمت کند. بارالها! حق و علی را همواره با هم به جریان انداز. آن را معرف این و این را معرف آن قرار بده» (۲).

در روایت است عمر بن خطاب از مردم پرسید: پس از من چه کسی را خلیفه می کنید؟ مردی گفت: زبیر بن عوام را. عمر گفت: در این صورت، مردی بخیل و بداخلاق را خلیفه کرده اید. از فرد دیگری نام بردند و عمر عیب او را نیز گفت تا آنکه فردی گفت: علی بن ابی طالب را برمی گزینیم. عمر گفت: به جان خودم که چنین نمی کنید. به آن خدایی که جانم به دست اوست، اگر می کردید، او شما را بر حق وادار می کرد، هر چند نپسندید. (۳)

علی علیه السلام از منظر نویسندگان

اشاره

علی علیه السلام از منظر نویسندگان

زیر فصل ها

میخائیل نعیمه

جبران خلیل جبران

گابریل آنکیری

عباس محمود العقاد

احمد امین مصری

علی الوردی

امام شافعی

ایلیا پاولویچ پتروشفسکی

بارون کارادیفو

توماس کارلایل

سلیمان کتانی

سلیمان بن ابراهیم قندوزی

ابن جوزی

نرسیسان

جورج جرداق

ابن ابی الحدید

محمد عبده

ردولف ژایگر

میخائیل نعیمه

میخائیل نعیمه

میخائیل نعیمه، دانشمند مسیحی لبنانی، از بزرگ ترین سرمایه های ادبیات و فلسفه معاصر عرب می گوید:

یک نویسنده و مورخ، هرچند نابغه و هنرمند باشد، هرگز نمی تواند ده هزار صفحه تصویر کامل از شخصیت علی علیه السلام و آن محیط پر آشوب و فتنه خیز ترسیم نماید؛ زیرا آنچه این عنصر بی پایان عربی بین خود و خدایش انجام داده، چیزی است که هیچ کس نشنیده و

ص: ۱۲۳

۱- تفسیر رازی، ج ۱، ص ۲۰۵.

۲- صحیح ترمذی، ج ۲، ص ۲۹۸؛ مستدرک الصحیحین، ج ۳، ص ۱۲۴.

۳- کنز العمال، ج ۶، ص ۱۵۸.

ندیده است و بیش از آن کارهایی است که از دست و زبان و قلم او برخاسته است.

پس در این صورت، هر چهره ای که از شخصیت او ترسیم کنیم، ناچار مبهم، نارسا و ناچیز خواهد بود. او نه تنها قهرمان صحنه های پیکار بود، بلکه در بینش، ژرف بینی، پاکی وجدان، بیان قاطع، انسانیت عمیق، بلندی هدف، یاری ستمدیدگان در برابر ستمکاران و پرستش بی شایبه اش در برابر حق، قهرمانی بزرگ به شمار می رفت.

این شکوه و عظمت او هرچند روزگاران زیادی بر آن می گذرد، همواره می تواند برای ما گنجینه پرمایه ای باشد که بدان توجه کنیم و امروز یا هر روز دیگر که نیازی به ساختن یک زندگی شایسته و سربلند داشتیم، از آن الهام گیریم. (۱)

جبران خلیل جبران

جبران خلیل جبران

وی که به «پیامبر شرق در جنوب» مشهور شده است، می گوید:

علی موجودی است که به عالی ترین درجات معانی هستی رسیده و به سوی کمال روح شتافته و آن را درک کرده است. شیفتگان آثار بلاغت علی دو دسته اند: یا دارای خرد کاملند و یا سرشت حساس و پاکی دارند، اما گمراهان این راه نه اخلاق و نه سرشت پاکی دارند.

به عقیده من، فرزند ابی طالب، نخستین عربی است که ملازمت و مجاورت روح کلی را برگزید و با آن همراز و دمساز شب گردید. او نخستین عربی است که لب هایش، آهنگ ترانه روح کلی را به مردم منعکس ساخت که پیش از آن مردم نشنیده بودند. بدین جهت در میان راه های پرفروغ بلاغت او و در تاریکی های گذشته خویش حیران ماندند. پس همه کس شیفته و دلداده او گشت. هر آن کس

ص: ۱۲۴

که با او دشمنی ورزید، از فرزندان جاهلیت و نادانی است.

علی از دنیا رفت، درحالی که شهید عظمت خویش شد. از دنیا چشم پوشید، درحالی که نماز، در میان دو لبش مترنم بود. او درگذشت، درحالی که قلبش از شوق پروردگار سرشار بود.

عرب، مقام و قدرش را نشناخت تا آنکه از همسایگان عرب، مردمی از فارس به پا خاستند و گوهر و سنگ ریزه را از یکدیگر بازشناختند.^(۱)

گابریل آنگیری

گابریل آنگیری

این نویسنده فرانسوی می گوید:

شخصیت علی دارای دو ویژگی برجسته و ممتاز است که در هیچ یک از قهرمانان ممتاز نمی توان یافت. نخست آنکه علی در عین حال که صاحب هر دو عنوان قهرمانی و امامت بود، سرداری شکست ناپذیر و خطیبی فصیح و دانشمندی الهی به شمار می رفت.

آیا ممکن است رولان یا بایار، دو قهرمان مشهور اروپا را تصور کرد که متون مقدس را استادانه تفسیر کرده و نکات مبهم تورات و انجیل را شرح داده و از بالای منبر نطق کرده و بغرنج ترین معضلات قانون مدنی و جزا را پاسخ گفته باشند؟

آیا می توان سن توماس داکن، سن ژان کریز و ستوم یاسوته را که سه روحانی بزرگ مذهب مسیحند، در نظر گرفت که شمشیر به دست بر خیل دشمنان هجوم آورده و دیوارهای محکم ترین دژها را فرو ریزند؟

ویژگی دیگر علی این است که از سوی همه مذاهب اسلامی مورد ستایش و تکریم است و بی آنکه خود خواسته باشد، تمام مذاهب و فرق اسلامی، او را پیشوای خود می شناسند، در صورتی که پیشوایانی چون نستوریوسن و موسیوس و لوتر، تنها مورد احترام کلیساهای

ص: ۱۲۵

خود هستند و از سوی کلیساهای دیگر طرد شده اند.

علی که خطیبی زبردست و نویسنده ای توانا و قاضی قدری به شمار می رود، در صف مؤسسان و بنیان گذاران مکتب ما جای دارد و مکاتبی که او بنیان نهاده است، از نظر صراحت و روشنی و استحکام و نیز تمایل بارز آنها به ترقی و تجدد، امتیاز دارد.

علی بلندهمتی و نجابت را از حد گذرانده بود و در مقام بلاغت به پایه ای بود که گویی کلام خدا را مانند جواهر تراش می دهد.

آری، نجابت اخلاقی علی، همگان را به تعجب وامی دارد و در تمام عمرش حتی یک بار کسی نتوانست در اعمالش نقطه ضعفی بیابد.

او حتی در میادین جنگ و در سخت ترین شرایط نیز به نجابت و کمالات انسانی خویش پشت پا نزد. هنگامی که لشکریان معاویه در جنگی آب را تصرف کردند و از دستیابی لشکر امام به آب خودداری ورزیدند، علی فرمود: «ای لشکریان من! باید آب را از سلطه معاویه و لشکرش رها سازید.» وقتی آنان با حمله دلیرانه، منطقه آبخیز را به تصرف خود درآوردند، نیروهای امام خواستند مقابله به مثل کنند، اما علی سخت با این طرز تفکر مخالفت کرد و فرمود: «باید استفاده از آب برای همگان آزاد باشد.» (۱)

عباس محمود العقاد

عباس محمود العقاد

امام علی به تحقیق در عبرت و علم و عمل و عقل، مسلمان و مؤمن حقیقی بود. (۲)

احمد امین مصری

احمد امین مصری

چیزی که بر مردم جامعه زمان علی قابل قبول و هضم نبود، دعوت امام به مساوات میان همه مردم و فرق نگذاشتن بین عالی و دانی،

ص: ۱۲۶

۱- گابریل آنکیری، شهسوار اسلام، ترجمه: کاظم عبادی، تهران، سپهر، ۱۳۵۴، صص ۱۳۷ تا ۱۴۵؛ به نقل از: علی، راز ناشناخته.

۲- عباس محمود عقاد، عبقریه الامام علی علیه السلام، مصر، دارالمعارف، ص ۴۰.

شریف و وضع، عرب و غیرعرب بود. (۱)

علی الوردی

علی الوردی

اگر علی نبود، اسلام از همان ادیانی بود که در راه برتری بر دیگران و استعمار موفق نمی شد و اگر علی نبود، از آن رحمتی که محمد بن عبدالله صلی الله علیه و آله برای آن مبعوث شده بود، اثری باقی نمی ماند. (۲)

امام شافعی

امام شافعی

این پیشوای اهل سنت می گوید:

اگر علی بن ابی طالب مقام خود را ظاهر کرده بود، هر آینه عموم مردم برای او سجده می کردند و همین جمله در مقام و فضیلت مولای ما، علی کافی است که بعضی از مردم به خدا بودن او معتقد شوند.

ایلیا پاولویچ پتروشفسکی

ایلیا پاولویچ پتروشفسکی

این نویسنده مارکسیست که استاد تاریخ دانشگاه لنین گراد است، می گوید:

علی، پرورده محمد و عمیقا به وی و اسلام وفادار بود. علی تا سرحد شور و عشق پایبند دین و صادق و درستکار بود. در امور اخلاقی بسیار خرده گیر بود و از نام جویی و مال پرستی به دور و بی شک، هم مردی سلحشور و هم شاعر بود که تمام صفات لازمه اولیای خدا در وجودش جمع شده بود. (۳)

بارون کارادیفو

بارون کارادیفو

این دانشمند فرانسوی می گوید:

علی مولود حوادث نبود، بلکه حوادث را او پدید می آورد. اعمال او،

ص: ۱۲۷

- ۲- علی الوردی، «نقش وعاظ در اسلام»، ترجمه: محمدعلی خلیلی، تهران، مجله ماه نو، ص ۲۵۴.
- ۳- ایلیا پاولوویچ پتروشفسکی، اسلام در ایران، ترجمه: کریم کشاورز، تهران، پیام، ۱۳۵۰، صص ۴۹ و ۵۰.

مخلوق اندیشه و عاطفه و مخیله خود اوست و وجود و عدم آثار، بسته به وجود و شخصیت اوست. هیچ یک از بزرگان جهان، مانند علی احساسات بحث کننده را بر نمی انگیزد؛ زیرا پهلوانی بود که در عین دلیری، دلسوز بود. شهبازی بود که در رزم آزمایی، صوفی و از دنیا گذشته بود. به مال و منصب دنیا بی اعتنا بود و در راه حقیقت، جان خویش را فدا کرد. روح بسیار ژرف داشت که ریشه آن ناپیدا بود و همیشه و همه جا خوف الهی آن را فرا گرفته بود.

علی، شجاع بی مانند و قهرمان بی همتا و یکه تازی بود که پهلو به پهلو پیامبر اسلام می جنگید و به اعمال برگزیده و معجزه آسایی قیام می کرد که در تاریخ به شکوه از آنها یاد می شود.^(۱)

توماس کارلایل

توماس کارلایل

علی بن ابی طالب، نخستین مردی است که به پیامبر اسلام ایمان آورد. این جوان شانزده ساله هنگامی که محمد نزدیکان خود را به دین اسلام دعوت کرد، آن زمان که همه حاضران در برابر دعوت محمد خاموش بودند، برخاست و با آهنگ پرحرارتی گفت: «من هستم آن یاور و یاریگر و ایمان آورنده به تو».

علی را جز آنکه دوست بداریم و شیفته او باشیم، چاره ای نداریم؛ زیرا جوان شریف بزرگواری بود. وجدان پاکی داشت که از مهربانی و نیکی لبریز و قلبش مملو از ایمان و فداکاری بود... شجاع بود، ولی شجاعتی که با رقت و لطف و دلسوزی و مهر و عاطفه ممزوج شده بود؛ شجاعتی که شوالیه های جنگ های صلیبی در قرون وسطا سزاوار آن بودند.

علی در کوفه به دست جنایت کاری کشته شد و خودش با شدت عدالتی که داشت، بر خود ستم کرد؛ زیرا او به دنبال این بود که عدالت کامل را پیدا کند و همه را مانند خود، عادل سازد.

ص: ۱۲۸

۱- عبدالرحیم عقیقی بخشایشی، علی علیه السلام، حماسه جاودانه، قم، نشر نویه، ص ۲۷.

علی علیه السلام پیش از وفات درباره قاتل خود فرمود: اگر زنده ماندم، خودم می دانم که درباره او چه حکمی کنم و اگر درگذشتم، این حق به شما می رسد. بنابراین، اگر مایل باشید، قصاص کنید و در برابر ضربتی که به من زده است، فقط یک ضربت به او بزنید، ولی اگر از او درگذرید، با پرهیزکاری سازگارتر است. (۱)

سلیمان کتانی

سلیمان کتانی

این نویسنده مسیحی لبنانی که مدت های مدیدی را وقف پژوهش درباره زندگی علی علیه السلام کرده، نتیجه مطالعات خویش را در کتاب الامام علی گرد آورده است. وی می گوید:

سخن گفتن درباره امام علی علیه السلام از نظر قرب معنوی، کمتر از ایستادن در محراب عبادت نیست. (۲)

سلیمان بن ابراهیم قندوزی

سلیمان بن ابراهیم قندوزی

این دانشمند برجسته اهل سنت می گوید:

من درباره مردی که یهود و نصارا در عین اینکه پیامبری محمد صلی الله علیه و آله را قبول ندارند، به وی احترام می گذارند، چه بگویم؟ درباره کسی که فلاسفه با تمام دشمنی شان با دین، باز به او احترام می نهند و آن حضرت را با عظمت یاد می کنند، چه بگویم؟

درباره شخصیتی که پادشاهان فرنگ و روم، صورتش را در عبادتگاه خود نقاشی کرده و او را به گونه ای مجسم می کنند که آماده جنگ است و پادشاهان ترک و دیلم، وی را روی شمشیرهای خود نقاشی کرده اند، چه بگویم؟ و درباره کسی که قهرمانان تاریخ و بزرگان، به نام و عکس او تبرک می جستند و آن را وسیله تفاعل به پیروزی و فتح

ص: ۱۲۹

۱- روزنامه آیین اسلام، ش ۱، ص ۶۰.

۲- سلیمان کتانی، امام علی پیشوا و پشتیبان، ترجمه: جواد هشترودی، تهران، محراب قلم، ۱۳۶۸.

می دانستند، چه می توانم بگویم؟^(۱)

ابن جوزی

ابن جوزی

نویسنده حنفی مذهب تذکره الخواص می نویسد:

مردی از ابن عباس پرسید: به راستی که چقدر فضایل علی علیه السلام زیاد است، گمان می کنم که به سه هزار فضیلت برسد. ابن عباس در پاسخ گفت: فضایل علی علیه السلام به سی هزار نزدیک تر است تا به سه هزار.^(۲)

نرسیسان

نرسیسان

سر دبیر سفارت خانه بریتانیا در بغداد و اندیشمند مشهور مسیحیت گفته است:

اگر این خطیب بزرگ، علی بن ابی طالب علیه السلام، در عصر ما هم اکنون در مسجد کوفه بر منبر پا می نهاد، مشاهده می کردید که مسجد کوفه با آن پهناوری اش از سران و بزرگان اروپا موج می زد و همه می آمدند تا از دریای سرشار دانشش، روح خویش را سیراب سازند.^(۳)

جورج جرداق

جورج جرداق

جورج جرداق در لابه لای بحث انقلاب کبیر فرانسه چنین می گوید:

در پرتو این روشنایی باید مراحل غنی و ارزنده تاریخ ما و هر تاریخ دیگری بررسی شود. و از این مراحل، مرحله ای است که قهرمان آن، علی بن ابی طالب، یکی از بزرگ مردانی است که در اعلان حقوق بشر شرکت داشتند و ما در موقع خود، به زودی سهم و نقش امام را در این مورد نشان خواهیم داد تا در تاریخ ما شرف و افتخار باشد و برای امروز ما نیز عامل محرکی برای پیشرفت باشد نه برای واماندن در گهواره دیروز.

در رأس این کاروان انقلابیان، علی بن ابی طالب قرار دارد که با

ص: ۱۳۰

۱- ینابیع الموده، ص ۱۷۸.

۲- تذکره الخواص، ص ۱۳.

زندگی و مرگ خود و با آنچه به مردم آموخت و از خود برجای نهاد، همیشه سربلند و پرافتخار خواهد ماند. همان علی بن ابی طالبی که با شمشیر خود در برابر لشکر متجاوز ایستاد و با قلب و زبان خود در مقابل لشکری از اندیشه های ارتجاعی مقاومت ورزید و با اندیشه بی نظیر و سرسختی خویش در برابر توفان ها، با لشکری از سازمان های نجبا، فئودال ها و آز و طمع های بزرگان و سرشناسان ایستادگی کرد.

وی می افزاید:

لفظ آزادی که در زبان مردم مصطلح بود، مفهومی بود ناقص و به آن اندازه معنا می داد که کسی بنده و برده دیگری نباشد، ولی آزادی مورد نظر علی علیه السلام چیز دیگری است. چیزی است که تمدن ها می سازد و انقلاب های شهری را بر پا می کند و بشردوستی و ارتباط میان انسان ها را پدید می آورد. آزادی در نظر علی علیه السلام اساس و مبنای دیگر حقوق انسان هاست.

نزد تاریخ، حقیقت و واقعیت یکسان است؛ خواه بشناسی یا نشناسی. شهید نامی، پدر و سرور بزرگ شهیدان، علی بن ابی طالب، صوت عدالت انسانی و شخصیت جاویدان شرق است.

این علی بن ابی طالب است که در قتال و کارزار، معنای دیگری دانسته بود غیر از آنچه دیگران دانستند. به قصد و نیت دیگری می جنگید غیر از آن نیتی که دیگران داشتند. با زهد و ورع، جهاد را برگزید و در راه محبت به در ماندگان و بیچارگان، به فتح قلعه ها پرداخت و کاخ دشمنان عدل و داد را با خاک یکسان کرد.

او در مکارم اخلاق و صفات عالیه انسانی، به حد کمال و اعلی رسیده بود. (۱)

جورج جرداق آنگاه با بیان ویژگی های گفتاری علی علیه السلام، در

ص: ۱۳۱

پردازش نهج البلاغه می گوید:

منشور امام علی علیه السلام در نهج البلاغه از فکر و عاطفه انسانی ریشه می گیرد. سخنانش در نهج البلاغه زیبا و نغز است. زیبایی موضوع و بیان آن، چنان به هم آمیخته و آنچنان معنا و مدلول به هم پیوسته است که حرارت با آتش، نور با خورشید و هوا با فضا.

اگر علی علیه السلام فساد و مفسدان را تهدید می کند، همچون آتش سهمناک و پرغرش زبانه می کشد و اگر به استدلال منطقی می پردازد، عقل ها و احساسات و ادراکات بشری را مورد توجه قرار می دهد و راه هر نوع دلیل و برهان مخالف را می بندد و عظمت منطق و شکوه برهان خویش را به اثبات می رساند.

اگر تو را پند و اندرز می دهد، مهر پدري و راستی و وفا و گرمای محبتی بی پایان را در آن خواهی دید و اگر برای تو از ارزش هستی و زیبایی های خلقت و کمالات جهان هستی سخن می گوید، آنها را با مرکبی از نور ستارگان و ماه در قلب تو ترسیم می کند.

بلاغت بیان او از بلاغت قرآن سرچشمه گرفته است و با اصول و قواعد عربی پیوند دارد تا آنجا که گفته اند: کلام او از کلام خالق پایین تر و از کلام مخلوق برتر است.

ابن ابی الحدید

ابن ابی الحدید

این دانشمند اهل سنت، در مقدمه شرح خود بر نهج البلاغه می گوید:

مهم ترین علتی که مردم از علی علیه السلام کناره گیری کردند و به معاویه پیوستند، این بود که برخلاف معاویه که از هیچ کوششی برای جلب مردم، با مال و قدرت و حفظ ریاست به هر وسیله دریغ نمی کرد، حضرت علی علیه السلام امتیازی بین ارباب و غلام، عرب و عجم، فقیر و غنی قائل نمی شد و هیچ گاه برای جلب افراد به سوی خود اقدامی نکرد.

ص: ۱۳۲

علی علیه السلام فرهنگ غنی و اصیل اسلام را به جامعه وارد کرد و با اعمال و سخنانی های خود آن را گسترش داد. امتیازات علی علیه السلام، از لحاظ عظمت و جلال و شهرت در آن حد اعلاست که شرح و بحث و تفصیل آن نارواست. من چه بگویم در حق مردی که دشمنانش نتوانستند عظمت و فضایلش را منکر شوند و همه آنان به برتری شخصیتش اعتراف کردند. (۱)

محمد عبده

محمد عبده

دیگر دانشمند اهل سنت، محمد عبده، در شرح نهج البلاغه می گوید:

در هنگام مطالعه نهج البلاغه گاهی یک عقل نورانی را می دیدم که به مخلوق جسمانی شباهتی نداشت. این عقل نورانی از گروه ارواح و مجردات الهی - ملکوتیان - جدا شده و به روح انسانی پیوسته است و آن روح انسانی را از پوشاک های طبیعت تجزیه کرده تا ملکوت اعلا بالا برده و به عالم شهود و دیدار روشن ترین انوار نایل ساخته است و با این وصف شگفت انگیز، پس از رهایی از عوارض طبیعت در عالم قدس آرمیده است.

ردولف ژایگر

ردولف ژایگر

این نویسنده آلمانی می گوید:

علی علیه السلام نه تنها بزرگ ترین قاضی جهان اسلام بود، بلکه تا مدتی ریاست بیت المال را داشت و به اصطلاح امروز، وزیر دارایی مسلمانان محسوب می شد؛ چون کسی را امین تر و شریف تر از علی علیه السلام نمی شناختند تا کورورها زر و سیم بیت المال را به او بسپارند. عمارت دیوان مدینه برای نگهداری وجوه بیت المال نیز زیر نظر علی علیه السلام ساخته شد. هم او بود که عده بی شماری از ایرانیان را به سمت

ص: ۱۳۳

۱- ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، بیروت، دارالاندلس، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۸۰ و ج ۲، ص ۱۹۷.

حسابداری وارد بیت المال کرد و گفت: «چون ایرانیان راست گو و امانت دار هستند».

آنان که عادت کرده بودند از بیت المال مستمری های گزاف دریافت کنند، از آمدن علی روی کرسی خلافت سخت ناراحت شدند؛ زیرا امام پیش از قطع مستمری ها به فرزندانش گفت: من می دانم که بر اثر قطع مستمری ها، بسیاری با من دشمن خواهند شد، ولی نمی توانم درآمد مسلمانان را به کسانی بدهم که استحقاق دریافت آن را ندارند.

من پیش از آنکه خلیفه شوم، می دیدم که بازماندگان شهدای جنگ به بیت المال مراجعه می کنند تا کمکی شود و شکم فرزندان شهدا را سیر کنند، اما به آنان جواب رد داده می شد. در همان حال صدها توانگر بودند و از بیت المال مستمری های زیاد می گرفتند.

من به خود گفتم که اگر دیگر بار امور بیت المال به دست من افتد، جلوی این مستمری های گزاف را خواهم گرفت و اینک موقعی است که به عهد خود وفا کنم و در این جهت از دشمنی کسی بیم ندارم؛ چون می دانم مطابق دستور خدا و رسولش رفتار می کنم. (۱)

وی می افزاید:

علی علیه السلام مبتکر علم نحو بود. او اعراب را اختراع کرد و بر اثر همین ابتکار اوست که امروز هر کودک مبتدی مسلمان از جزایر خالدهات واقع در مغرب گرفته تا جزایر اندونزی واقع در مشرق می تواند قرآن بخواند و کلمات نماز را صحیح تلفظ کند.

علی بن ابی طالب علیه السلام، یگانه دانشمند اسلام در آن عصر، بین اعراب چون نابغه ای بود که در بین یک مشت مردم جاهل و قشری متعصب

ص: ۱۳۴

۱- ردولف ژایگر، خداوند علم و شمشیر، ترجمه: ذبیح الله منصوری، تهران، مجید، ۱۳۷۶، صص ۲۷ و ۱۵۴.

زندگی کند و نتواند منظور خویش را به آنان بفهماند. (۱)

ژایگر در زمینه دانش تجربی علی علیه السلام می نویسد:

مزیت علی بر دیگر اعراب در زمینه ستاره شناسی این بود که نام ستارگان را می دانست و صور فلکی ستارگان آسمان را خوب می شناخت؛ زیرا کتاب بطلمیوس را که ۴۳۸ سال پیش از آن تاریخ نوشته شده بود، خوانده بود.

علی زبان سریانی می دانست و کتاب هایی را که به آن زبان نوشته شده بود، می خواند و کتاب نجوم بطلمیوس را به زبان سریانی مطالعه و مندرجات آن را با ستارگان آسمان تطبیق می کرد.

وی در چهارده قرن پیش از این، به خاصیت درمانی محلول نقره پی برده بود و ما در قرن نوزدهم میلادی به این موضوع رسیده ایم، ولی نه به آن شکل ساده، بلکه از راه تجزیه و ترکیب ها و آزمایش های شیمیایی.

نظریه دیگر علی علیه السلام در طب، مربوط بود به داروی مداوای مرض جذام. علی علیه السلام می گفت اگر آهن خالص را در آب بیندازند و تکان دهند و آبش را بنوشند، سپس خود آهن خالص را روی زخم های جذام بمالند، بیمار بهبود می یابد. تصور می کنم آهن خالص تنها در یک نقطه از هندوستان (منطقه سومنات) موجود باشد. این نظریه فوق طبی، یکی از بدیع ترین نظریه های طبی و حتی شیمیایی است و اگر علی علیه السلام غیر از این چیزی نمی گفت، باز شایسته بود او را خداوندگار علم بنامیم.

نظریه دیگری که از سوی علی علیه السلام ابراز شد و در دوره او، دانشمندان دانشگاه جنیدی شاپور با تردید آن را می پذیرفتند، این بود که دواي هر مرض در وجود خود توست و تواز آن بی خبری. اگر می خواهی

ص: ۱۳۵

بهبود یابی، آن را به کار گیر. سپس فرمول آن را توضیح می داد و می فرمود: عامل پیدایش تمام مرض ها شکم است؛ یعنی پرخوری و خوردن غذای نامناسب، و اگر می خواهی مداوا شوی، غذای نامناسب نخور و امساک کن و در عین حال، روح خود را برای مداوا شدن آماده ساز. (۱)

او در بیان طرح های اجتماعی و عمرانی علی علیه السلام در جامعه آن روزگار می نویسد:

تاریخ نگاران اسلامی در زندگانی علی علیه السلام بیشتر به سه چیز توجه کرده اند: یکی امور جنگی اش، دیگری علم و تقوای او و سوم، کارهای عمرانی اش.

در عربستان آب کم بود و علی علیه السلام برای رفع مشکل کم آبی، متوسل به حفر قنات گردید که تا آن هنگام در عربستان سابقه نداشت و برای این کار از مقنی های ایرانی استفاده کرد.

علی علیه السلام برای توسعه شهر و ایجاد معابر نقشه ای کشید تا زمان عثمان عملی شد. وی به خلیفه دوم فرمود: باید مسجد پیامبر را توسعه داد. خانه من نیز جزو خانه هایی است که برای توسعه مسجد باید خراب شود، ولی من قیمت خانه خود را از بیت المال نمی خواهم و راضی هستم، اما صاحبان دیگر خانه ها باید راضی باشند. در غیر این صورت نمی توان مسجد را بنا کرد. (۲)

وی پس از آن، طرح های عمرانی علی علیه السلام را برمی شمرد که عبارتند از:

۱. راه اندازی آسیاب با آب قنات؛

۲. حفر خندق وسیع در معبر سیل در مکه؛

ص: ۱۳۶

۱- ردولف ژایگر، خداوند علم و شمشیر، ترجمه: ذبیح الله منصوری، تهران، مجید، ۱۳۷۶، صص ۴۶، ۸۸، ۸۹ و ۹۲.

۲- ردولف ژایگر، خداوند علم و شمشیر، ترجمه: ذبیح الله منصوری، تهران، مجید، ۱۳۷۶، صص ۹۳ - ۱۰۰.

۳. ایجاد نخستین دانشگاه اسلامی در سال بیست هجرت در صُفه؛

۴. ایجاد جاده شوسه بین بندر جده و شهر مکه؛

۵. احداث نخستین گرمابه در مدینه. (۱)

ص: ۱۳۷

۱- ردولف ژایگر، خداوند علم و شمشیر، ترجمه: ذبیح الله منصوری، تهران، مجید، ۱۳۷۶، صص ۱۰۰ - ۱۰۷.

فصل چهارم: علی علیه السلام و خلفا

سخن در باب حیات سیاسی - اجتماعی رادمردی است که در میدان علم و عمل، سرآمد روزگار خویش و تمام دوران زندگی بشر است.

مناقب و فضایل این ابرمرد تاریخ سبب شده است که پیامبر گرامی اسلامی در حق او بگوید:

علی خیر البشر و من أبا فقد كفر. (۱)

علی بهترین انسان هاست و هر که منکر باشد، به یقین کافر است.

مناجات های سوزناک علی علیه السلام در نخلستان های کوفه، بی باکی او در فتح خیبر، جسارتش در ليله المبيت و آنچه از فداکاری وی در راه اسلام گفته شد، از او مردی ساخته است که همگان را به اندیشه وامی دارد.

اینک سخن بر سر این است که نقش علی بن ابی طالب علیه السلام در سالیان مصادف با خلافت ابوبکر، عمر و عثمان چگونه بوده است؟ آیا در سکوت مطلق به سر برده یا در امور مهم سیاسی، اجتماعی و علمی جامعه، نقش تعیین کننده ای داشته است؟

علی علیه السلام دلسوز امت

علی علیه السلام دلسوز امت

ص: ۱۳۸

هنگامی که ابوبکر در جریان سقیفه بنی ساعده به خلافت رسید، ابوسفیان که عمرش را در جنگ و توطئه بر ضد اسلام سپری کرده بود، با ظاهری نیک اندیشانه نزد ابن عباس آمد و با اعتراض گفت: چه شد که امر خلافت به پست ترین تیره قریش یعنی بنی تمیم سپرده شد. به خدا! اگر بخواهی با اینان به نبرد برخیزی، صحرا را از سواره و پیاده پر خواهم کرد.

سپس شتابان نزد علی علیه السلام آمد تا با وی بیعت کند. حضرت فرمود:

این [خلافت] آب گندیده است و لقمه ای است که در دهان خورنده آن گرفته می شود. (۱)

علی علیه السلام با آگاهی از نیت ناپاک ابوسفیان، برای پیشگیری از بروز آشفتگی در وحدت مسلمانان و نابودی تلاش های گران سنگ پیامبر اسلام، وی را می راند، هر چند همیشه به جریان سقیفه اعتراض داشت. حضرت می فرماید:

اوضاع به گونه ای است که اگر درباره خلافت سخن بگویم، می گویند علی به حکومت حریص است و اگر سکوت کنم، می گویند از ترس مرگ خاموش نشسته است. دور باد چنین پنداری از من پس از آن همه نبردهای سنگین در غزوات پیامبر! به خدا! انس پسر ابی طالب به مرگ بیشتر از انس کودک به پستان مادر است. (۲)

وی ادامه می دهد:

به خدا سوگند! هر آینه فلانی - ابوبکر - ردای خلافت را به تن کرد و خوب می داند که من در به گردش در آوردن خلافت همانند محور

ص: ۱۳۹

۱- نهج البلاغه، گردآورنده: سیدرضی، قم، دارالهجره، خطبه ۵.

۲- نهج البلاغه، گردآورنده: سیدرضی، قم، دارالهجره، خطبه ۵.

سنگ های آسیا هستم که بدون آن نمی چرخند. سیل های علم و کمال از من جریان دارد و پرندگان بلندپرواز به بلندای اندیشه من نمی رسند. پس رها ساختم ردای خلافت را و دامنم را از آن برچیدم و در اندیشه شدم که با دستی تهی قیام کنم و به حق خویش دست یابم یا در محیط خفقان زار بردبار باشم؟ محیطی که پیران را فرسوده و کودکان را جوان و دل هر مؤمن را رنجیده سازد.

سرانجام صبر پیشه کردم که به عقل نزدیک تر بود. پس برای حفظ اصول دین صبر کردم، درحالی که در چشمم خاشاک و در گلویم استخوان بود؛ زیرا می دیدم میراثم به غارت می رود، تا اینکه ابوبکر زمان خود را به پایان رسانید و پس از خودش، خلافت را به دومی سپرد... (۱).

علی علیه السلام در زمان ابوبکر بن ابی قحافه

جنگ با روم

هنگامی که ابوبکر تصمیم گرفت به سوی روم لشکرکشی کند، با اصحاب پیامبر مشورت کرد و آنان سخنانی را در نفی و اثبات گفتند. ابوبکر در همین باره با علی بن ابی طالب علیه السلام مشورت کرد. امام فرمود: «اگر چنین کنی، پیروز می شوی و من تو را به خیر بشارت می دهم» (۲).

پرسش نصرانی ها

سلمان فارسی نقل می کند که جاثلیقی همراه یک صد تن از نصارا بعد از رحلت پیامبر نزد ابوبکر آمدند و پرسش هایی مطرح کرد. ابوبکر جواب نداد و آنان را نزد امیرمؤمنان علی علیه السلام فرستاد. این گروه نزد

ص: ۱۴۰

۱- نهج البلاغه، گردآورنده: سیدرضی، قم، دارالهجره، خطبه شفشقیه.

۲- تاریخ مدینه دمشق، ج ۲، ص ۶۴.

ایشان رفتند و از علی علیه السلام پرسیدند: «أَخْبِرْنِي عَنْ وَجْهِ الرَّبِّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى؛ ما را خبر ده از وجه پروردگار متعال؟» علی علیه السلام آتشی برافروخت. وقتی شعله هایش بلند شد، فرمود: «أَيْنَ وَجْهُ هَذِهِ النَّارِ؛ کجاست وجه این آتش؟» نصرانی گفت: «أَهِيَ وَجْهُ مِنْ جَمِيعِ حُدُودِهَا؛ تمام حدودش وجه آتش شمرده می شود.» سپس امام فرمود: «این آتش ساختگی، وجهش شناخته نمی شود، پس چگونه خالق این آتش که شباهتی به این ندارد، وجهش شناخته شود؟ «وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ؛ مشرق و مغرب برای خداوند است و به هر سو روی آوری، وجه الله است.» (بقره: ۱۱۵) (۱)

آیه تحریم شراب

امام صادق علیه السلام در روایتی می فرماید: «امیرمؤمنان، علی علیه السلام در واقعه ای قضاوتی کرد که احدی چنان قضاوت نکرده بود و این نخستین قضاوت امام علی علیه السلام بعد از رحلت پیامبر بود. قضیه این گونه بود که مردی را نزد ابی بکر آوردند که شراب خورده بود و ادعا می کرد که من به حرمت آن جاهل بودم و جایی سکونت دارم که مردم آن ناحیه شراب می خورند و حلال می شمارند. ابوبکر در این مسئله متوجه عمر شد و گفت: یا اباحفص! (کنیه عمر) در این واقعه چه می گویی؟ وی گفت: مسئله مشکلی است که ابوالحسن برای او [شایسته] است. ابوبکر جوانی را به همراه سلمان نزد علی علیه السلام فرستاد. امام فرمود: «به ابوبکر بگویند که کسی را نزد مهاجران و انصار بفرستد تا او تحقیق کند که آیا کسی آیه تحریم شراب را بر ایشان خوانده است یا نه؟ اگر

ص: ۱۴۱

کسی آیه تحریم شراب را بر ایشان نخوانده و شاهدهی نبود، چیزی بر آن شخص نیست.» ابابکر چنین کرد و کسی چنین شهادتی نداد. در نتیجه، بر آن فرد حدی جاری نشد.^(۱)

علی علیه السلام در زمان عمر بن خطاب

سرزمین سواد

روزی خلیفه دوم درباره سرزمین سواد (زمین های واقع در بین دجله و فرات) با مردم مشورت کرد که با این زمین های حاصل خیز چه کنم؟ برخی رأی دادند که آنها را میان ما قسمت کن. امام فرمود: «اگر آنها را امروز تقسیم کنیم، برای آیندگان چیزی نخواهد ماند. پس آنها را در دست مردم بگذار تا آباد کنند و برای اعقاب ما بماند.» در این هنگام عمر گفت: «وَفَقَّكَ اللَّهُ هَذَا الرَّأْيُ؛ خدایت توفیق دهد. رأی همین است و بس.»^(۲)

سهم یک سال از بیت المال

خلیفه دوم برخلاف ابوبکر در تقسیم غنایم بین مسلمانان فرق می گذاشت و مسلمانان قبل الفتح را بر مسلمانان بعد الفتح مقدم می داشت و می گفت: کسی که در ایام غربت اسلام به این دین گرویده است، با کسانی که بعد از چندین سال مسلمان گشته اند، هرگز برابر نیست و نباید حقوق برابر داشته باشد. پس از وی، عثمان نیز به همین شیوه عمل می کرد، درحالی که علی علیه السلام با این رفتار مخالف بود و همواره بر طبقه بندی نکردن مسلمانان پافشاری می کرد. علی علیه السلام با

ص: ۱۴۲

۱- علی و خلفاء، ص ۶۳.

۲- محمود شهابی، ادوار فقه، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۴۵۰.

دست به مردی که در کنارش ایستاده بود، اشاره کرد و گفت: «به خدا سوگند! من و این شخص در بیت المال فرقی نداریم و به یک منزلت هستیم.» باز علی علیه السلام به خلیفه فرمود: «سه چیز است که اگر به کار بندی، تو را به غیر آن نیازی نیست و اگر رعایت نکنی، از ماسوای آن سودی به تو عاید نمی گردد. آنها عبارتند از: حدود الهی را درباره خود و بیگانه برپا داشتن، عمل کردن به کتاب خدا در حال خشم و خرسندی و رعایت عدالت بین همگان چه سرخ و سیاه.» در این حال عمر به امام گفت: «لَعَمْرِي لَقَدْ أَوْجَزْتَ وَأَبْلَقْتَ؛ به جانم سوگند که مطلب را کوتاه و رسا آوردی.» (۱)

سهم خلیفه از بیت المال

وقتی جنگ قادسیه و دمشق با پیروزی اسلام پایان یافت، عمر مردم را گرد آورد و گفت: اگر من مردی تاجر بودم، خداوند خانواده مرا به تجارت بی نیاز می ساخت. شما مرا از تجارت بازداشتید و به امر خود مشغول ساختید. اینک رأی شما چیست و چه اندازه از این مال بر من حلال است؟

مردم هر یک سخنی گفتند. عمر به علی علیه السلام که خاموش بود، رو کرد و گفت: یاابالحسن! تو چه می گویی؟ علی علیه السلام فرمود: «آنچه تو و خانواده ات را به طور متعارف به صلاح آورد، بس است و بیش از آن از این مال برای تو حقی نیست.» خلیفه نیز این را به کار بست. (۲)

علی، هم عین الله است و هم یدالله

ص: ۱۴۳

۱- محمود شهابی، ادوار فقه، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۵۰۷.

۲- محمود شهابی، ادوار فقه، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۶۶، ج ۱، ص ۴۴۹.

روزی خلیفه دوم در حال طواف بود و علی علیه السلام هم جلوتر از او طواف می کرد. ناگهان مردی رسید و از علی علیه السلام نزد خلیفه دوم شکایت کرد که وی به چشم من لطمه وارد کرده است. عمر توقف کرد تا علی علیه السلام رسید و از او توضیح خواست. علی علیه السلام فرمود: «آری، من بر صورت و چشم او ضربت زدم؛ زیرا دیدم در حال طواف، چشمش به ناموس مؤمنان است.» خلیفه گفت: «احسنت یا ابالحسن!» سپس به آن مرد چشم چران گفت: «رَأَيْتَكَ عَيْنُ اللَّهِ وَ ضَرَبْتُكَ يَدَ اللَّهِ؛ چشم خدا - چشم علی - خیانت تو را دید و دست خدا - دست علی - بر صورت تو نواخته است.» (۱)

شراب خواری قدامه

قدامه بن مظعون شراب نوشیده بود و خلیفه دوم تصمیم گرفت حد را درباره او اجرا کند. قدامه گفت: به موجب آیه شریفه «لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا؛ کسانی که ایمان آورده و عمل نیک انجام داده اند، بر آنچه می خورند، گناهی نیست»، (مائده: ۹۳) پس حد از من ساقط است.

عمر که حد را از وی ساقط می پنداشت، از علی علیه السلام پرسید. وی فرمود: «قدامه و هر که مانند او این حرام را مرتکب شود، از اهل این آیه نیست؛ زیرا آنان که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده اند، حرام خدا را حلال نمی شمارند. پس قدامه را برگردان و بگو از آنچه گفته است، توبه کند. اگر توبه کرد، تنها بر او حد اقامه کن و اگر سرپیچید،

ص: ۱۴۴

بکشش؛ زیرا وی به واسطه حلال شمردن حرام خدا از دین خارج شده و خونش مباح گردیده است».

قدمه هنگامی که از این قضیه آگاه شد، توبه کرد و تنها هشتاد تازیانه بر او زدند. (۱)

علی علیه السلام در زمان عثمان بن عفان

تعیین زمان حمل و شیردهی مادر

عثمان به سنگسار زنی دستور داد که در شش ماهگی وضع حمل کرده بود. چون خبر به علی علیه السلام رسید، فرمود: «آیا نشنیده ای که خدا می فرماید: «وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا؛ مدت حاملگی و شیردهی مادر مجموعاً سی ماه است.» در واقع ۲۴ ماه از آن مربوط به زمان شیردادن به طفل است و مابقی شش ماه می ماند که اقل حمل و دوران بارداری مادر است.» عثمان گفت: در این مسئله دقت نکرده بودم. (۲)

هشدار به خلیفه

وقتی شورشیان مصر، کوفه و بصره بر عثمان فشار آوردند، علی علیه السلام از طرف آنان با عثمان صحبت کرد و ضمن سخنان مبسوطی فرمود: «ای عثمان! راه های حق آشکار است و نشانه های آن برپا و استوار.» وی به عثمان می فهماند که نباید با زنده گرداندن بدعت های مرده جاهلی، گمراهی جامعه اسلامی را سبب شود. ایشان حدیثی از پیامبر را یادآوری کرد که در آن می فرمود: «در روز قیامت پیشوای ستمگر را می آورند، درحالی که یاوری ندارد و عذرخواهی همراه او نیست. پس او را در آتش جهنم

ص: ۱۴۵

۱- ادوار فقه، ج ۱، ص ۵۱۲.

۲- ادوار فقه، ج ۱، صص ۱۸۹ - ۱۹۲.

می افکنند و در آتش می گردد، مانند گردش آسیاب. آنگاه در اعماق دوزخ گرفتار می شود».

سپس فرمود: «به خدا سوگند! مبادا پیشوای مقتول این امت شوی.» عثمان گفت: با مردم گفت و گو کن تا فرصتی دهند. [\(۱\)](#)

ص: ۱۴۶

۱- نهج البلاغه، خطبه ۱۶۳.

١. آلوسی، محمود بن عبدالله، تفسیر روح المعانی، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ١٣٦٤.
٢. آنکیری، گابریل، شہسوار اسلام، ترجمہ: کاظم عمادی، تہران، سپہر، ١٣٥٤.
٣. ابن ابی الحدید، ابو حامد حمید، شرح نہج البلاغہ ابن ابی الحدید، بیروت، دارالاندلس، ١٣٧٥.
٤. ابن اثیر، محمد، جامع الاصول، بیروت، داراحیاء التراث العربی، ١٤٠٠ ہ. ق.
٥. ابن الاثیر الجزری، عزالدین، اسد الغابہ، بی جا، دارالشعب، بی تا.
٦. ابن بطریق، العمده، قم، مؤسسہ النشر الاسلامی، ١٤٠٧ ہ. ق.
٧. ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، تذکرہ الخواص، نجف، بی تا.
٨. ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی، تہذیب التہذیب، حیدرآباد دکن، دائرہ المعارف النظامیہ، ١٣٢٧ ہ. ق.
٩. ابن حجر، لسان المیزان، بیروت، مؤسسہ اعلمی، چاپ دوم، ١٣٩٠ ہ. ق.
١٠. ابن حنبل، احمد، مسند امام احمد بن حنبل، بیروت، دارالصادر، ١٣٨٩ ہ. ق.
١١. ابن سعد، محمد بن سعد، طبقات، تہران، نشر نو، ١٣٦٥.
١٢. ابن شاذان، محمد بن احمد، مناقب و فضائل الامام علی علیہ السلام، قم، انصاریان، ١٣٧١.
١٣. ابن شہر آشوب، مناقب آل ابی طالب، نجف، مطبعہ الحیدریہ، ١٣٧٦ ہ. ق.
١٤. ابن عبدالبر، یوسف بن عبداللہ، الاستیعاب، حیدرآباد دکن، دائرہ المعارف النظامیہ، ١٣٣٦ ہ. ق.
١٥. ابن عساکر، تاریخ مدینہ دمشق، بیروت، دارالفکر، ١٤١٥ ہ. ق.
١٦. ابن کثیر، اسماعیل، البدایہ و النہایہ، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، ١٤١٢ ہ. ق.
١٧. -----، ابن کثیر، اسماعیل، تفسیر ابن کثیر، بیروت، دارالمعرفہ، ١٤١٢ ہ. ق.

۱۸. ابن معتوق، شهاب الدين، غايه المرام، قم، انوار الهدى، ۱۳۷۴.
۱۹. ابوحيان، محمد بن يوسف، بحرالْمحيط، مصر، چاپ خانه سعادت، بی تا.
۲۰. ابونعيم، احمد بن عبدالله، حليه الاولياء، قاهره، مكتبه الدخانچى، ۱۳۵۱.
۲۱. اربلى، على بن عيسى، كشف الغمه، تبريز، محمد باقر كتابچى، ۱۳۸۱.
۲۲. اصفهانى، ابونعيم، اخبار اصفهان، لندن، چاپ لندن، ۱۹۳۱ م.
۲۳. اصفهانى، حافظ ابونعيم، ما نزل من القرآن فى على عليه السلام.
۲۴. الذهبى، محمد بن احمد، ميزان الاعتدال، بيروت، دارالمعرفه، ۱۳۸۲ هـ . ق.
۲۵. السيوطى، جلال الدين، الجامع الصغير، بيروت، دارالفكر، ۱۴۰۱ هـ . ق.
۲۶. الشافعى، محمد بن ادريس، مسند ابن ادريس شافعى، مصر، چاپ سعادت.
۲۷. القرطبى، محمد بن احمد، تفسير القرطبى، بيروت، داراحياء التراث العربى، ۱۴۰۵ هـ . ق.
۲۸. الهى قمشه اى، مهدى، ديوان الهى قمشه اى، تهران، برادران علمى، ۱۳۶۶.
۲۹. امين، احمد، ضحى الاسلام، مصر، قاهره، ۱۳۵۵ هـ . ق.
۳۰. امينى، عبد الحسين، الغدير، تهران، كتاب خانه بزرگ اسلامى، ۱۳۶۸.
۳۱. انصارى قرطبى، محمد بن احمد، جامع الاحكام القرآن، بيروت، دار احياء التراث العربى، ۱۳۷۲.
۳۲. انصارى قمى، محمد على، ديوان اشعار انصارى.
۳۳. بحراني، هاشم بن سليمان، كفايه الخصام، تهران، احياء كتاب، ۱۳۷۲.
۳۴. بخارى، محمد بن اسماعيل، صحيح بخارى، بيروت داراحياء التراث العربى، ۱۳۱۳ هـ . ق.
۳۵. برقى، محمد باقر، سخنوران نامى معاصر، تهران، امير كبير، ۱۳۳۶.
۳۶. بغوى، حسين بن مسعود، معالم التنزيل، بى جا، بى نا، ۱۲۱۷ هـ . ق.
۳۷. بيضاوى، عبدالله بن عمر، تفسير البيضاوى، بيروت، دارالفكر، ۱۳۸۴.

۳۸. بیهقی، احمد بن الحسین، سنن بیهقی، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۴ هـ . ق.

۳۹. پطروشفسکی، ایلیا پاولوویچ، اسلام در ایران، ترجمه: کریم کشاورز، تهران، پیام، ۱۳۵۰.

۴۰. ترمذی، محمد بن عیسی، صحیح ترمذی، دهلی، المجتبائی، ۱۳۲۸ هـ . ق.

۴۱. الکوفی، فرات بن ابراهیم، تفسیر فرات کوفی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی،

ص: ۱۴۸

تهران، چاپ اول، ۱۴۱۰ هـ - ق.

۴۲. جرداق، جورج، صوت العدالة الانسانيه، تهران، نشر سماط، ۱۳۷۹.

۴۳. جرير طبري، ابن جعفر محمد، تفسير طبري، مصر، بي نا، ۱۳۷۳.

۴۴. جعفري، يعقوب، سيمای امام علي عليه السلام در قرآن، انتشارات اسوه، ۱۳۸۱.

۴۵. حاكم نيشابوري، محمد بن عبدالله، مستدرک علي الصحيحين، بيروت، دارالمعرفه، بي تا.

۴۶. حسكاني، عبيدالله، شواهد التنزيل لقواعد التفضيل، تهران، انتشارات وزارت ارشاد اسلامي، ۱۴۱۱ هـ - ق.

۴۷. حسيني، علي، رأس الحسين عليه السلام، قم، دارالکتب، ۱۳۸۲.

۴۸. حموي جويني، ابراهيم، فرائد السمطين، تهران، داوود، ۱۳۷۸.

۴۹. خازن، علي بن محمد، تفسير الخازن، قاهره، المكتبه التجاريه الكبرى، ۱۳۵۷ هـ - ق.

۵۰. خطيب بغدادی، حافظ ابی بکر احمد، تاريخ بغداد، بيروت، دارالکتب العربي بي تا.

۵۱. ديلمی، حسن بن ابی الحسن، ارشاد القلوب، انتشارات شريف رضى، ۱۴۱۲ هـ - ق.

۵۲. زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف، قم، نشر البلاغه، ۱۴۱۵ هـ - ق.

۵۳. ژايگر، ردولف، خداوند علم و شمشير، ترجمه: ذبيح الله منصورى، تهران، مجيد، ۱۳۷۶.

۵۴. سبحانی، جعفر، فروغ ابدیت، قم، نشر دانش اسلامي، ۱۳۶۳.

۵۵. سهمی، حمزه بن يوسف، تاريخ جرجان، بيروت، عالم مکتب، ۱۴۰۷ هـ - ق.

۵۶. سيوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، الدر المنثور، بيروت، دارالفکر، ۱۳۷۲.

۵۷. شافعی، شهاب الدين، رشفه الصادى، مصر، بي نا، ۱۳۰۳ هـ - ق.

۵۸. شبستري، محمد بن عبدالکريم، کنوز الحقائق، طهران.

۵۹. شبلنجی، مومن، نور الابصار، قم، شريف الرضى، ۱۳۷۳.

۶۰. شرف الدين موسوى، عبدالحسين، المراجعات، صيدا، چاپ خانه عرفان، ۱۹۵۳ م.

۶۱. شوشتری نورالله، احقاق الحق، بی جا، بی نا، ۱۲۰۱ ه. ق.
۶۲. شهابی، محمود، ادوار فقه، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد، ۱۳۶۶.
۶۳. شهریار، محمد حسین، دیوان شهریار، تهران، زرین نگاه، ۱۳۷۵.
۶۴. شیخ حر عاملی، وسایل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ ه. ق.
۶۵. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، امالی، بیروت، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۰ ه. ق.

۶۶. شیخ صدوق، محمد بن علی بن بابویه، خصال، تهران، کتاب فروشی اسلامیة، ۱۳۷۷ ه. ق.
۶۷. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۷.
۶۸. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، بیروت، رشديه، ۱۲۷۹ ه. ق.
۶۹. طبری، احمد بن عبدالله، ذخائر العقبی، مصر، مکتبه القدس، ۱۳۵۶ ه. ق.
۷۰. طوسی، محمد بن حسن، امالی، قم، دارالثقافه، ۱۳۷۲.
۷۱. عبده، محمد، المنار، مصر، چاپخانه منار، بی تا، چاپ اول.
۷۲. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نورالثقلین، قم، چاپ خانه علمیه، ۱۳۷۳.
۷۳. عقاد، عباس محمود، عبقریه الامام علی، مصر، دارالمعارف، بی تا.
۷۴. عقیقی بخشایشی، عبدالرحیم، علی علیه السلام حماسه جاودانه، قم، نشر نویه.
۷۵. علی و خلفا.
۷۶. غزالی، محمد بن محمد، احیاء العلوم، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۲.
۷۷. فخررازی، محمد بن عمر، تفسیر کبیر، تهران، اساطیر، ۱۳۷۱.
۷۸. فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه فردوسی، تهران، انتشارات سخن، ۱۳۶۹.
۷۹. قاضی شوکانی، محمد بن علی، فتح الغدیر الجامع بین فنی الدرایه و الروایه من علم التفسیر، مصر، شرکت چاپ خانه، مصطفی بابی حلبی و پسران، ۱۳۸۳ ه. - ق.
۸۰. قندوزی، سلیمان، ینایع الموده، کاظمین، دارالکتب العراقیه، ۱۳۸۵ ه. ق.
۸۱. کتانی، سلیمان، امام علی، پیشوا و پشتیان، قم، رسالت، ۱۳۵۵.
۸۲. کشفی، میر محمد صالح، المناقب المرتضوی، بمبئی، چاپ بمبئی، بی تا.
۸۳. کنتوری، حامد حسین بن محمد قلی، فیض القدیر، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶.
۸۴. گنجی شافعی، محمد بن یوسف، الکفایه الطالب فی مناقب علی بن ابی طالب، تهران، داراحیاء التراث، ۱۳۶۲.

٨٥. متقى، على بن حسام الدين، كنز العمال، بيروت، مؤسسه الرساله، ١٣٧٢.

٨٦. مجلسى محمدباقر، بحار الانوار، بيروت، مؤسسه الوفاء، ١٤٠٤ هـ - ق.

٨٧. محب الدين طبرى، احمد بن عبدالله، رياض النضره، بيروت، دارالكتب العلميه،

ص: ١٥٠

۸۸. مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، مصر، چاپ محمد علی صبیح، ۱۳۳۴ هـ. ق.
۸۹. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۳.
۹۰. مناقب خوارزمی، الموفق الخوارزمی، قم، مؤسسه النشر اسلامی، ۱۴۱۱ هـ. ق.
۹۱. منتظری، سید تقی، مخزن الفضائل، اصفهان، بی تا.
۹۲. موسوی، محمد باقر، علی در کتب اهل سنت، تهران، پورشاد، ۱۳۸۲.
۹۳. موسوی همدانی، سید محمد باقر، ترجمه تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۴.
۹۴. مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، مثنوی معنوی، تهران، کتاب نسکا، ۱۳۸۴.
۹۵. نسائی، احمد بن علی، خصائص امیر المؤمنین علی بن ابی طالب، بیروت، مکتبه التریبیه، ۱۳۶۶.
۹۶. نسائی، احمد بن علی، خصائص، تهران، کانون انتشارات شریعت، بی تا.
۹۷. نصیبی، محمد بن طلحه، مطالب السؤل فی مناقب آل الرسول، تهران، فرهاد میرزا، ۱۲۸۷ هـ. ق.
۹۸. نطنزی، ابوالفتح محمد بن احمد، الخصائص العلویه، قم، دارالغدیر، ۱۳۸۱.
۹۹. واحدی نیشابوری، اسباب النزول، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۰۰ هـ. ق.
۱۰۰. هیثمی، ابن حجر، الصواعق المحرقه، مصر، چاپ محمدیه، ۱۳۰۸ هـ. ق.
۱۰۱. هیثمی، علی بن ابی بکر، مجمع الزوائد، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۰۲ هـ. ق.
۱۰۲. روزنامه آیین اسلام.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه

اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

